

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

İKTİDARDAKİ POPÜLİST PARTİLERİN KADIN HAKLARINA VE KADINLARIN SOSYAL
VE SİYASAL KATILIMLARINA ETKİSİ: AMPİRİK BİR ANALİZ

DOKTORA TEZİ

Nurhan SAĞLAM

HAZİRAN – 2024

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

İKTİDARDAKİ POPÜLİST PARTİLERİN KADIN HAKLARINA VE KADINLARIN SOSYAL
VE SİYASAL KATILIMLARINA ETKİSİ: AMPİRİK BİR ANALİZ

DOKTORA TEZİ

Nurhan SAĞLAM

ORCID :

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Özgür TÜFEKÇİ

HAZİRAN – 2024

TRABZON

ONAY

Nurhan SAĞLAM tarafından hazırlanan “İktidardaki Popülist Partilerin Kadın Haklarına ve Kadınların Sosyal ve Siyasal Katılımlarına Etkisi: Ampirik Bir Analiz” adlı bu Çalışma 11.06.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Programı’nda **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı – Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Murat ÇEMREK	Başkan	☐	☐	
Doç. Dr. Özgür TÜFEKÇİ	Danışman	☐	☐	
Prof. Dr. Mehmet Sait DİLEK	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Rahman DAĞ	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Ayça EMİNOĞLU	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

Prof. Dr. Tülay İLHAN NAS
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ – Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Nurhan SAĞLAM

11.06.2024

ÖNSÖZ

Siyaset biliminde yeni bir kavram olmaktan uzak olan popülizm, hiç şüphesiz, 21. yüzyılın en önemli siyasi fenomenlerinden biridir. Günümüzde küresel anlamda, pek çok ülkede popülist aktörlerin iktidarda veya muhalefette önemli rol oynadıkları görülmektedir. Popülizmin küresel yükselişi kavrama olan ilginin giderek artmasına neden olmaktadır. Popülizm hakkında gerçekleştirilen akademik tartışmaların çoğunun kavramın tanımını ve bu tanımın öznesini ve nesnesini anlamaya yönelik olduğu görülmektedir. Bununla beraber popülizm kavramının muğlak doğası, çeşitli kavram ve ideolojilerle ilişkisinin literatürde ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Popülist siyasi aktörlerin sahip oldukları kimi özellikler, benimsemiş oldukları söylem ve politikalar popülizm ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet ilişkisini araştırma ihtiyacı ortaya çıkarmıştır.

Bu tez çalışması, popülizm literatürü temelinde, popülizm ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet ilişkisini konu edinmektedir. Bu bağlamda çalışma, küresel anlamda, iktidarda bulunan popülist partilerin kadın haklarına ve kadınların sosyal ve siyasal katılımlarına olan etkisini küresel ölçekte ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın teorik alt yapısını ve ana sorunsalını, popülizmin teorik tartışmaları ve popülizm literatürü kapsamında ele alınan kadın hakları ve toplumsal cinsiyet üzerine yapılan tartışmalar oluşturmaktadır. Çalışma popülizm literatüründeki mevcut açıklamalardan yola çıkarak küresel boyutta iktidarda popülist partilerin varlığının kadın haklarına ve kadınların sosyal ve siyasal katılımlarına negatif bir etkisinin olacağını öne sürmekte ve bu argümanı ampirik olarak test etmektedir. Çalışmada gerçekleştirilen nicel analizlerin sonuçları, çalışmanın ana argümanını doğrulamaktadır.

Tez sürecinde yardım ve desteklerini esirgemeyen danışmanım Sayın Doç. Dr. Özgür TÜFEKÇİ'ye; tez jürimde yer alan Sayın Prof. Dr. Murat ÇEMREK'e, Sayın Prof. Dr. Mehmet Sait DİLEK'e, Sayın Doç. Dr. Rahman DAĞ'a ve Sayın Doç. Dr. Ayça EMİNOĞLU'na yorum ve görüşleri ile teze katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Haziran, 2024

Nurhan SAĞLAM

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
KISALTMALAR LİSTESİ	X
GİRİŞ	1-7

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FEMİNİZM, KADIN HAKLARI VE TOPLUMSAL CİNSİYET	8-42
1.1. Feminist Kuramın Gelişimi	10
1.1.1. 19. Yüzyıla Kadar Feminist Kuramın Gelişimi.....	10
1.1.2. 19. Yüzyılda Feminizm Kuramının Gelişimi	15
1.1.2.1. 19. Yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri'nde Feminist Kuramın Gelişimi..	17
1.1.2.2. 19. Yüzyılda İngiltere'de Feminist Kuramın Gelişimi.....	20
1.1.2.3. Dünyanın Çeşitli Yerlerinde Kadınların Oy Hakkına Erişimi	23
1.1.3. 20. Yüzyılda Feminist Kuramın Gelişimi	27
1.2. Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği	38

İKİNCİ BÖLÜM

2. POPÜLİZM VE KADIN HAKLARI VE TOPLUMSAL CİNSİYET İLE İLİŞKİSİ	43-78
2.1. Popülizm: Kavramsal Çerçeve	45
2.2. Popülizm ile Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Hakları İlişkisi: Teorik Çerçeve	54
2.2.1. Popülizm ile Kadın Hakları ve Toplumsal Cinsiyetin Arz Yönlü İlişkisi	55
2.2.2. Popülizm ve Toplumsal Cinsiyetin Talep Yönlü İlişkisi	63
2.3. Popülizm ile Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Hakları İlişkisi Üzerine Ampirik Literatür.....	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DEĞİŞKENLERİN TANITILMASI, AMPİRİK ANALİZ VE BULGULAR	79-107
3.1. Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Hakları Değişkeni.....	79

3.1.1. Kadınların Siyasi Güçlenme İndeksi (WPEI) Tanıtımı.....	79
3.1.2. Yaygın Kullanılan Kadınların Güçlenme Endeksleri ve WPEI ile Karşılaştırılmaları	84
3.2. Popülizm Değişkeni	87
3.2.1. Popülizm Kodlama Türleri ve Çeşitli Popülizm Veri Setleri	87
3.2.2. Kenny Popülizm Verisi	92
3.3. Analiz ve Bulgular	99
3.3.1. Kontrol Değişkenlerin Tanıtımı	99
3.3.2 Popülist Siyasi Partiler ile Kadın Hakları Arasındaki İlişkinin Modellenmesi	101
3.3.3 Bulgular.....	103
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	108
KAYNAKÇA	115
ÖZGEÇMİŞ.....	128

ÖZET

Siyaset biliminde yeni bir kavram olmaktan uzak olan popülizm, hiç şüphesiz, 21. yüzyılın en önemli siyasi fenomenlerinden biridir. Günümüzde küresel anlamda, pek çok ülkede popülist aktörlerin iktidarda veya muhalefette önemli rol oynadıkları görülmektedir. Popülizmin küresel yükselişi kavrama olan ilginin giderek artmasına neden olmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, küresel anlamda popülist siyasi iktidarların kadın haklarını nasıl etkilediğini araştırmaktır. Çalışmanın kuramsal arka planını ve ana sorunsalını popülizm ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet ilişkisini konu alan tartışmalar oluşturmaktadır. Bu tartışmaların çoğu popülizm ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet arasında doğrudan ya da dolaylı bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Bu çalışma küresel anlamda iktidarda olan popülist partilerin kadın haklarında bir gerilemeye neden olduğunu iddia etmekte ve bu argümanı küresel boyutta ampirik olarak test etmektedir. Çalışmanın araştırma soruları şu şekildedir: “Küresel ölçekte iktidardaki popülist partiler ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet arasında herhangi bir ilişki var mıdır? Eğer bir ilişki varsa bu ilişkinin yönü ve boyutu nedir? Küresel ölçekte iktidardaki popülist partilerin kadınların temel hakları, kadınların siyasi hakları ve kadınların sivil topluma katılımları üzerindeki etkisi nedir?”

Bu çalışma popülist iktidarlar ile kadın hakları arasındaki ilişkiyi küresel ölçekte ele almaktadır. Bu doğrultuda çalışma 35 yıllık geniş bir zaman dilimini (1980-2014) ve 26 ülkeyi kapsamaktadır. Çalışmanın ana bağımsız değişkeni olan iktidardaki popülist partilerin belirlenmesinde Kenny popülizm veri seti kullanılmıştır. Çalışmanın bağımlı değişkeni için V-Dem tarafından geliştirilen Kadınların Siyasi Güçlenme İndeksi (WPEI) kullanılmıştır. Çalışma 1980-2014 arası dönemi kapsamaktadır. Çalışmanın ana argümanını ve araştırma sorularını test etmek için dört model oluşturulmuştur.

Çalışmada kullanılan kesitsel zaman serisi analizinin sonucu küresel anlamda iktidardaki popülist partilerin varlığının kadınların güçlenmesi üzerinde istatistiki olarak anlamlı ve negatif bir etki ortaya koyduğunu göstermektedir. Bu sonuç çalışmanın ana argümanını desteklemektedir. Model 2, Model 3 ve Model 4 çalışmanın diğer araştırma sorularını yanıtlamaktadır. Bu modellerden elde edilen bulgular, küresel anlamda popülist iktidarların kadınların siyasal hakları, temel hakları ve sivil topluma katılımları üzerinde negatif ve istatistiki olarak anlamlı bir etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Popülizm, Kadın Hakları, Toplumsal Cinsiyet, Popülist İktidarlar.

ABSTRACT

Far from being a new concept in political science, populism is undoubtedly one of the most important political phenomena of the 21st century. Today, in many countries, populist actors play important roles in power or opposition. The global rise of populism has led to an increasing interest in the concept. The main purpose of this study is to investigate how populist political governments affect women's rights globally. The theoretical background and main problematic of the study are the discussions on the relationship between populism and women's rights and gender. Most of these discussions point to the existence of a direct or indirect relationship between populism and women's rights and gender. This study claims that populist parties in power globally cause a decline in women's rights and empirically tests this argument on a global scale. The research questions of the study are as follows: "Is there any relationship between populist parties in power globally and women's rights and gender? If there is a relationship, what is the direction and extent of this relationship? What is the impact of populist parties in power globally on women's fundamental rights, women's political rights, and women's participation in civil society?"

This study examines the relationship between populist governments and women's rights on a global scale. In this context, the study covers a wide time period of 35 years (1980-2014) and 26 countries. Kenny populism data set was used to determine the populist parties in power, which is the main independent variable of the study. The Women's Political Empowerment Index (WPEI) developed by V-Dem was used for the dependent variable of the study. The study covers the period between 1980-2014. Four models were created to test the main argument and research questions of the study.

The results of the cross-sectional time series analysis used in the study show that the presence of populist parties in power globally has a statistically significant and negative effect on women's empowerment. This result supports the main argument of the study. Model 2, Model 3 and Model 4 answer the other research questions of the study. The findings obtained from these models reveal that populist governments have a negative and statistically significant effect on women's political rights, fundamental rights and participation in civil society globally.

Keywords: Populism, Women's Right, Gender, Populist Governments.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	WPEI Alt Boyutları Arasındaki Korelasyon Katsayıları.....	83
2	V-Dem Kadınların Siyasi Güçlenme Endeksi ile Mevcut Endeksler Arasındaki Korelasyon Katsayıları	86
3	Popülizm Veri Setlerinin Karşılaştırılması.....	91
4	Parti-Seçmen Bağlantısı	93
5	Kenny Tarafından Oluşturulan Veri Setine Dahil Edilen Ülkelerin Listesi	94
6	Kenny Veri Seti Kapsamında Popülist Olarak Belirlenen Hükümetler	97
7	Popülist İktidar Partilerinin Kadınların Güçlenmesi Üzerine Etkisi (Kesitli Zaman Serisi Modeli 1980-2014).....	103
8	Popülist İktidar Partilerinin Kadınların Temel Hakları Üzerine Etkisi (Sıralı Logit Kesitli Zaman Serisi Modeli 1980-2014)	104
9	Popülist İktidar Partilerinin Kadınların Sivil Toplum Katılımları Üzerine Etkisi (Sıralı Logit Kesitli Zaman Serisi Modeli 1980-2014).....	105
10	Popülist İktidar Partilerinin Kadınların Siyasete Katılımları Üzerine Etkisi (Sıralı Logit Kesitli Zaman Serisi Modeli 1980-2014).....	106

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AfD	: Alternative für Deutschland - Almanya İçin Alternatif Partisi
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
APC	: Alianza Patriótica por el Cambio - Değişim İçin Vatansever İttifak
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIRI	: Cingranelli ve Richards İndeksi
DALP	: Demokratik Hesap Verebilirlik ve Bağlantılar Projesi
DF	: Dansk Folkeparti - Danimarka Halk Partisi
DPP	: Democratic Progressive Party
EES	: European Election Studies
FIDESZ	: Magyar Polgari Szovetseg - Macar Yurttaş Birliği Partisi
FN	: Front National - Ulusal Birlik
FPÖ	: Freiheitliche Partei Austria - Avusturya Özgürlük Partisi
FrP	: Fremskrittspartiet – Progress Party
FSLN	: Frente Sandinista de Liberación Nacional
GDI	: Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi
GEM	: Cinsiyet Güçlendirme Ölçüsü
GERB	: Bulgaristan'ın Avrupa Gelişimi İçin Vatandaşlar
GII	: Global Gender Gap Index -Küresel Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İndeksi
GSYİH	: Kişi Başına Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
HDI	: İnsani Gelişme Endeksi
IHDI	: Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi
LDP	: Liberal Democratic Party of Japan - Japonya Liberal Demokratik Parti
LGBT	: Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans
LGBTQ+	: Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transseksüel, Queer, İnterseksüel, Aseksüel
LPF	: List Pim Fortuyn
MAS	: Movimiento al Socialismo - Sosyalizme Doğru Hareket
MVP	: Movimiento V República - Beşinci Cumhuriyet Hareketi
NOW	: Ulusal Kadın Örgütü
NUWSS	: National Union of Women's Suffrage Societies - Kadın Süfraj Dernekleri Ulusal Federasyonu
PASOK	: Panhelenik Sosyalist Hareket

PdL	: Il Popolo della Libertà- Özgürlük Halkı
PiS	: Prawo i Sprawiedliwosc - Hukuk ve Adalet Partisi
PMP	: Persang Masang Pilipino
PPP	: Pakistan Peoples Party - Pakistan Halk Partisi
PRN	: Partido da Reconstrução Nacional
PSUV	: Partido Socialista Unido de Venezuela -Venezuela Birleşik Halk Partisi
PVV	: Partij Voor De Vrijheid- Hollanda Özgürlük Partisi
SD	: Sverigedemokraterna - İsveç Demokratları
SIGI	: Social Institutions and Gender Index
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
SVP	: Schweizerische Volks Partei - İsviçre Halk Partisi
SvP	: Swiss People's Party – İsviçre Halk Partisi
TSCS	: Zaman Serileri Çapraz Kesit
UNDP	: United Nations Development Programme – Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
V-Dem	: Varieties of Democracy
VB	: Vlaams Blok - Flaman Bloğu
WPEI	: Kadınların Siyasi Güçlenme Endeksi

GİRİŞ

21. yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarına yaklaştığımız bu günlerde popülizmin küresel siyaseti etkileyen temel siyasi fenomenlerden biri olduğu açıkça görülmektedir. Bu bağlamda içinde bulunduğumuz yüzyılın ilk yıllarında ivme kazanan popülizmin küresel yükselişinin devam ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Siyaset bilimci Cas Mudde'nin 2004 yılında dile getirmiş olduğu "popülizmin günlük siyasetin normal bir unsuru haline dönüştüğü" savı bugün hala güncelliğini ve geçerliliğini korumaktadır. Ancak, çeyrek yüzyıl boyunca giderek artan popülizm tartışmalarına rağmen günümüzde, "popülizm" denildiğinde pek çok farklı ülke ve bölge için farklı bağlamlarda tartışılan siyasi bir olgu akla gelmektedir.

Tartışmalı bir kavram olan popülizm hakkında, kavramın ortaya çıktığı 19. yüzyıldan günümüze kadar çeşitli tartışmalar gerçekleştirilmiş, pek çok şey söylenmiştir. Popülizmin uzun bir tarihsel sürece sahip olması kavramı iki noktada önemli şekilde etkilemiştir. Bunlardan birincisi, kavramın uzun bir tarihsel süreci olması nedeniyle kavramın kullanılmasında zamansal ve bağlamsal değişiklikler meydana gelmesi ve bu değişikliklerin kavramın içeriğinin de değişmesine neden olmasıdır (Köroğlu, 2020). Uzun bir tarihsel sürece sahip olmasının popülizme ikinci etkisi ise, zaman içerisinde sosyal bilimlerde ortaya çıkan farklı yaklaşımların akademisyenler tarafından popülizmin farklı şekillerde ele alınması sonucunu ortaya çıkarmasıdır. Dolayısıyla, siyaset bilimindeki araçsal değişiklikler popülizme olan yaklaşımı etkilemiştir. Bunlara ek olarak, popülizm sadece zamansal ve bağlamsal olarak değişmekle kalmamakta aynı zamanda farklı coğrafyalarda ve farklı siyasal kültürlerde farklı görünümde ortaya çıkmaktadır. Mudde ve Kaltwasser (2019: 12)'e göre bu durum popülizmi diğer siyasi fenomenlerden daha tartışmalı bir kavram haline getirmektedir. Tüm bu nedenler popülizm hakkındaki tartışmaların uzun bir süre daha devam edeceğini göstermektedir. Dolayısıyla popülizm, son yirmi yılda olduğu gibi yakın dönemde de siyaset biliminin temel tartışmalı konularından biri olmaya devam edecektir.

Günümüz popülizm literatürü incelendiğinde akademisyenler arasında yaygın olarak benimsenen üç farklı popülizm tanımının olduğu görülmektedir. Kavram; politik bir strateji/tarz/hareket, politik iletişim şekli / söylemsel yaklaşım ve zayıf merkezli ideoloji/düşünsel yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Pauwels (2011) tarafından ifade edildiği gibi, popülizm tanımlarından herhangi birini benimsemek diğer tanımların tamamıyla reddi anlamına gelmemektedir. Yapılan tüm popülizm tanımları incelendiğinde, tanımların temel ortak öğeler etrafında gerçekleştirildikleri görülmektedir.

Tüm popülizm tanımlarında ortak olarak kullanılan bu kavramlar “halk” ve “elitler”dir. Halk ve elitler bileşenleri etrafında geliştirilen popülizm tanımlarının birbirinden farklı olmasının temel nedeni, siyasi aktörleri popülist kılan özelliğin ne olduğu konusunda fikir birliğine ulaşılamamış olmasıdır (Mudde, 2004).

Bu çalışmada, Cass Mudde (2004)’nin öncülüğünü yaptığı popülizmin “zayıf merkezli bir ideoloji” olduğu görüşü benimsenmektedir. Bu görüş düşünsel yaklaşım olarak da bilinmektedir. Mudde (2004: 543) popülizmi şu şekilde tanımlamıştır: “Toplumu homojen kesim (temiz insanlar) ve düşman kesim (yozlaşmış elitler) olarak keskin bir biçimde iki gruba bölen ve siyasetin halkın genel isteklerinin (milli iradenin) bir ifadesi olarak gören ideoloji”. Popülizmin zayıf merkezli bir ideoloji olarak kabulü popülizm literatüründe pek çok akademisyen tarafından kabul görmektedir. Bu durumun en belirgin nedeni, düşünsel yaklaşımın “minimal bir tanımlama” olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, popülizmin temel bileşenleri etrafında kısa ve öz bir tanımlama sunan bu yaklaşım ile popülizmin tüm çeşitlerini kapsaması amaçlanmıştır. Popülizmin zayıf merkezli ideoloji olarak kabulü diğer popülizm yaklaşımlarına kıyasla, popülist aktörlerin popülist olmayan aktörlerden daha kolay ayrıştırılmasını sağlamaktadır. Bu durum özellikle karşılaştırmalı siyaset çalışan akademisyenlerin kuramsal tartışmalarda boğulmadan, çok vakalı ampirik çalışmalar gerçekleştirebilmeleri için uygun bir zemin sunmaktadır (Moffit, 2020: 40). Dolayısıyla popülizmin zayıf merkezli bir ideoloji olarak tanımı popülizmin ölçülebilirliğini kolaylaştırmaktadır. Tüm bu nedenlerden dolayı bu çalışmada popülizmin zayıf merkezli ideoloji tanımı benimsenmiştir.

Popülizmin doğası gereği ortaya çıktığı kültürel ve siyasal bağlama göre farklı ideolojilerle birleşiyor olması kavramın çeşitli ideoloji ve kavramlarla ilişkisini konu alan çalışmaları literatürde ön plana çıkarmaktadır. Bu doğrultuda popülizmin yaygın olarak demokrasi ile ilişkisi incelenirse de pek çok sosyal ve siyasal fenomenle bağlantısının araştırma konusu olduğu görülmektedir. Bu konulardan bir tanesi kadın hakları ve toplumsal cinsiyettir. Bu doğrultuda bu tez çalışması, popülizm literatürü ışığında, popülizm ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet ilişkisini konu edinmektedir.

Popülizm literatürü incelendiğinde, popülizmin maço tip karizmatik liderlik ile özdeşleşmiş olması (Taggart, 2000; Meret, 2015), seçmenlerinin büyük çoğunluğunun erkeklerden oluşması (Mudde ve Kaltwasser, 2015; Coffe 2019), popülist partilerin çoğu ülkede geleneksel aile yapısını destekliyor olmaları (Akkerman, 2015; De Lange ve Mügge, 2015) ve özellikle Latin Amerika ülkelerinde popülist partilerin feminizmin antitezi kabul edilen machismo siyaseti benimsemiş olmaları gibi etmenler popülizm ile toplumsal cinsiyet ve kadın hakları arasındaki ilişkinin gündeme getirilmesinde etkili olduğu görülmektedir.

Popülizm ve kadın hakları arasındaki ilişki özellikle 2015 sonrası dönemde gerek akademisyenler arasında gerekse de medyada ilgi çeken bir konu haline gelmiştir. 2018 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda, aralarında eski ve mevcut devlet başkanlarının da bulunduğu

otuzdan fazla kadın dünya lideri, popülizmin küresel yükselişinin kadın hakları kazanımlarının zedelenmesine neden olduğunu dile getirmiştir. Akabinde Arjantin eski dışişleri bakanı Susana Malcorra önderliğinde, “cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlenmesi” için açık bir mektup yayınlanmasını da içeren bir kampanya başlatılmıştır. Kampanya eski İrlanda başkanı Mary Robinson, Etiyopya başkanı Sahle-Work Zewde, eski Yeni Zelanda başbakanı Helen Clark ve eski Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) direktörü İrina Bokova da dahil olmak üzere dünya çapında önde gelen onlarca kadın lider tarafından imzalanmıştır. Bu kampanyada, özellikle popülizmin yaygın olduğu ülkelerde kadın haklarına karşı olumsuz tutumun “bariz” olduğuna dikkat çekilmiş ve popülizmin “maço tipi güçlü erkek” liderleri güçlendirdiği Brezilya, Filipinler, İtalya ve Doğu Avrupa ülkelerinde cinsiyet eşitsizliğinin arttığı belirtilmiştir.¹

Popülizm ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişki son yıllarda akademide giderek daha fazla ilgi çeken bir konuya dönüşmüştür. Özellikle 2015 yılı sonrasında iki kavram arasındaki ilişkiyi doğrudan inceleyen niceliksel çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu noktada Patterns of Prejudice dergisi, 2015 yılında yayınlamış olduğu özel sayısında popülizm ile toplumsal cinsiyet ilişkisini konu alarak literatüre önemli bir katkı sağlamıştır. Bu özel sayıda Akkerman (2015), Mudde ve Kaltwasser (2015), De Lange ve Mügge (2015) ve Meret (2015) popülizm ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi arz yönü itibarıyla ele alırken, Spierings ve Zaslove (2015) ve Hartevelde vd. (2015) iki kavram arasındaki ilişkiyi talep yönüyle incelemiştir.

Popülizm literatürüne bakıldığında, toplumsal cinsiyeti konu alan çalışmaların genel olarak popülist radikal sağ partileri incelediği görülmektedir. Bununla beraber, sayıları bir elin parmağını geçmeyecek kadar olmasına rağmen, popülist radikal sol parti ve seçmenlerini konu alan çalışmalar da bulunmaktadır (Mudde ve Kaltwasser, 2015; Spierings ve Zaslove, 2015). Akkerman vd. (2017) tarafından öne sürüldüğü gibi popülist radikal sağ ve popülist radikal sol partilerin temel özellikleri, bu partilerin sağ veya sol siyasi görüşe sahip olmalarından ziyade popülist olmalarıdır. Dolayısıyla, farklılıklar bulunmakla birlikte, sağ popülist partiler ve sol popülist partiler, benzer popülist tutumlara sahiplerdir (Akkerman vd., 2017). Akkerman vd. (2017)’in çalışmalarında elde ettiği bulgulara göre, popülist radikal sağ ve popülist radikal sol partilerin toplumsal cinsiyet yaklaşımları arasında fark gözlemlenmekle birlikte bu fark, bu iki parti grubunu diğer partilerden ayırt edici olarak değerlendirmeye yetecek ölçüdedir. Dolayısıyla, popülist partilerin toplumsal cinsiyet yaklaşımları sağ ve sol popülist partiler için benzer örüntüler içermektedir. Akkerman vd. (2017)’in elde ettiği bu bulgulardan hareketle bu tez çalışmasında, popülist partiler arasında sağ-sol ayrımı yapılmadan popülist siyasi aktörlerin toplumsal cinsiyet algıları incelenecektir.

¹ The Guardian, “Rise of the ‘strongman’: Dozens of female world leaders warn women’s rights being eroded” (28.09.2019), <https://www.theguardian.com/politics/2019/feb/28/rise-of-the-strongman-dozens-of-female-world-leaders-warn-womens-rights-being-eroded>.

Bu tez çalışması, mevcut popülizm literatürüne dayanarak, günümüz dünya siyasetinde önemli aktörler olan ve sayıları gün geçtikçe artan popülist siyasi iktidarların kadın haklarını nasıl etkilediğini araştırmaktadır. Çalışmanın kuramsal arka planını ve ana sorunsalını, ikinci bölümde detaylı olarak anlatılacak olan, popülizm ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet ilişkisini konu alan tartışmalar oluşturmaktadır. Bu tartışmaların çoğu iki kavram arasında doğrudan ya da dolaylı bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Ancak, popülizm ile toplumsal cinsiyet ilişkisini konu alan literatürün yeni olması sebebiyle iki kavram arasındaki ilişkinin, tüm boyutlarını açığa çıkaracak şekilde incelenmediği görülmektedir (Abi – Hassan, 2017: 426). Bu bağlamda mevcut literatür, popülist partilerin kadın hakları ve toplumsal cinsiyet algılarının hem arz (ideolojik, parti politikaları ve liderlik) yönünü hem de talep (seçmen tutumları) yönünü açıklama noktasında yetersiz kalmaktadır. Bu tez çalışması popülizm literatüründeki bu boşluğa katkı sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın ana argümanı, mevcut popülizm literatürüne dayanarak, küresel ölçekte popülist partilerin iktidarda olmasının kadın haklarında bir gerilemeye neden olduğu yönündedir.

Çalışmada belirli sorulara cevap bulmak amaçlanmaktadır. Bu sorular şöyle sıralanabilir:

1. Küresel ölçekte iktidardaki popülist partiler ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet arasında herhangi bir ilişki var mıdır?
2. Eğer bir ilişki varsa bu ilişkinin yönü ve boyutu nedir?
3. Küresel ölçekte iktidardaki popülist partilerin kadınların temel hakları, siyasi hakları ve sivil topluma katılımları üzerindeki etkisi nedir?

Çalışmada bu araştırma sorularının cevaplanması için gerçekleştirilecek olan ampirik analizde V-Dem tarafından geliştirilen Kadınların Siyasi Güçlenme İndeksi (WPEI) ve Kenny (2017) tarafından oluşturulan popülizm veri seti kullanılacaktır. Çalışmanın ana bağımsız değişkeni olan iktidarda olan popülist partilerin belirlenmesinde Kenny (2017) popülizm veri seti kullanılmıştır. Çalışmanın bağımlı değişkeni ise WPEI'dir. WPEI tarafından belirlenmiş ve kadınların güçlenme endeksini oluşturan üç kategori olan; kadınların siyasal hakları, temel hakları ve sivil toplum katılımlarının popülist siyasi iktidarların varlığından nasıl etkilendiği istatistiki olarak analiz edilecektir. Böylece çalışma kapsamında gerçekleştirilecek olan ampirik analiz ile hem genel anlamıyla popülist iktidarların kadın haklarını nasıl etkilediği hem de daha spesifik olarak popülist iktidarların kadınların siyasal hakları, temel hakları ve sivil toplum katılımlarını nasıl etkilediği ortaya konulacaktır.

Çalışmanın zaman aralığı ise iki veri setinin kesişim noktalarına göre belirlenmiş olup, 1980-2014 yılları arasını kapsayan 35 yıllık bir süredir. 1980 yılı ayrıca, küresel anlamda popülist partilerin gerek Avrupa'da gerekse de Latin Amerika'da ortaya çıktığı ve seçim başarıları elde etmeye başladığı bir sürecin başlangıcı olması itibarıyla da anlamlıdır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde detaylı anlatılacağı üzere, 1980-2014 yılları arasında iktidarda olan popülist partilerin kadın haklarına etkisini araştıran bu tez çalışmasında söz konusu ilişkiyi modellemek için verinin yapısı dikkate alınarak ve neden sonuç ilişkisi kurabilmek amacıyla çapraz kesitsel zaman serisi analizi yöntemi kullanılacaktır. WPEI'nın alt boyutları olan temel haklar, siyasi katılım ve sivil topluma katılım ile iktidardaki popülist partilerin ilişkisini inceleyen modellerde ise zaman serileri çapraz kesit sıralı logit modeli kullanılmıştır. Ayrıca tüm modellerde tesadüfi etkiler modeli kullanılmıştır.

Çalışmanın ampirik kısmında yapılan istatistiki analizler, çalışmanın ana argümanını doğrulamaktadır. Kesitsel zaman serisi analizinin sonucu 1980-2014 dönemi için küresel anlamda popülist partilerin iktidarda olmasının kadınların güçlenmesi üzerinde istatistiki olarak anlamlı ve negatif bir etki ortaya koyduğunu göstermektedir. Söz konusu ilişki ülkenin demokrasi skoru, ülkenin kadın ve bebek ölümleri gibi olası kontrol değişkenleri modele eklendiğinde dahi istatistiki olarak anlamlı ve negatif olmaya devam etmektedir. Farklı boyutlar ele alındığında da popülist iktidarlar ve kadın hakları arasındaki negatif ve istatistiki olarak anlamlı ilişkinin devam ettiği görülmektedir. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, popülist iktidarların kadınların siyasi hakları, temel hakları ve sivil topluma katılımları üzerinde negatif ve istatistiki olarak anlamlı bir etkisinin olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, tarihsel süreç içerisinde kadın haklarının gelişiminin anlaşılabilmesi için feminist düşüncenin ve toplumsal cinsiyet kavramının gelişimi ele alınmaktadır. İkinci bölümde, popülizmin kavramsal ve kuramsal çerçevesinin oluşturulması ve kadın hakları ve toplumsal cinsiyet kavramı ile ilişkisinin teorik ve ampirik boyutlarının açığa kavuşturulması amaçlanmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde, çalışmada toplumsal cinsiyet değişkeni olarak kullanılan ve Varieties of Democracy (V-Dem) tarafından geliştirilen kadınların siyasi güçlenme endeksi (WPEI) ve popülizm değişkeni olarak kullanılan Kenny Popülizm Verisi (2017) tanıtılmakta ve çalışmanın ampirik analizine ve elde edilen bulgulara yer verilmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde, feminizm, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet kavramları ele alınmaktadır. Kadınlar tarih boyunca temel insan haklarına, siyasi ve ekonomik haklara sahip olabilmek için zorlu yollardan geçmişlerdir. Çalışmanın konusu olan popülist iktidarların kadın haklarına olan etkilerini anlayabilmek için kadınların tarih boyunca verdikleri hak savaşlarını ve kadın hareketlerini iyi anlayabilmek önemlidir. Kadınlar yüzyıllar boyunca cinsiyetleri sebebiyle ayrımcılığa, sömürüye ve baskıya maruz kalmışlardır. Feminizm, bu ayrımcılığı, sömürüyü ve baskıyı konu almaktadır. Feminizm, kadın hareketlerinin ortaya çıktığı 19. yüzyıldan günümüze kadar giderek daha kapsamlı ve küresel bir boyut kazanan kadın hareketlerini ve feminist düşüncenin gelişimini incelemektedir. Feminizmin temel kavramı “toplumsal cinsiyet”tir. Toplumsal cinsiyet kavramı her ne kadar 20. yüzyılın ikinci yarısında literatüre kazandırılmış olsa da bugünden geçmişe

bakıldığında tüm kadın hareketlerinin esasen toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine karşı bir örgütlenme olduğu görülmektedir. Ana akım feminizm tarihinin 20. yüzyılın ortalarından itibaren toplumsal cinsiyet kavramını ön plana çıkarması bu bağlamda bir tesadüf veya yenilik değil, var olanın daha geniş bir perspektiften yeniden okunmasıdır. Bu bağlamda çalışmanın bağımlı değişkeni olan kadınların siyasi güçlenmesinin anlaşılabilmesi için feminizmin anlaşılması önemlidir.

Feminizm literatürüne bakıldığında, feminizm kavramının yaygın olarak iki farklı şekilde incelendiği görülmektedir. Bunlardan birincisi feminizmin kuramsal sınıflandırmalar aracılığıyla incelenmesidir. Ancak, günümüzde giderek disiplinler arası bir boyut kazanan ve iç içe geçmiş çeşitli düşüncelerden oluşan feminist düşüncüyü tüm boyutlarıyla inceleyebilmek mümkün görünmemektedir. Ayrıca, feminist düşüncenin tüm hatlarıyla ortaya çıkarılması bu tez çalışmasının sınırları dışındadır. Bununla beraber belirtmek gerekir ki, feminist düşüncenin sınıflandırılması konusundaki tartışmalarda bir fikir birliği bulunmamaktadır. Feminizmi kuramsal sınıflandırmalar yoluyla incelemek daha kapsamlı bir çalışmayı mümkün kılarken feminizmin zamansal ve mekânsal gelişiminin getirdiği zenginliğin ikinci planda kalmasına neden olmaktadır. Feminizmi incelemek için yaygın olarak kullanılan ikinci yöntem, tarihsel süreçte feminizm, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet kavramının gelişimini ele almaktır. Bu yöntem, feminist düşüncenin ana kuramsal geleneklerini anlama noktasında yeterli ve faydalıdır (Notz, 2018: 33). Ayrıca, çalışmanın temel bir bileşeni olan kadın haklarının ve toplumsal cinsiyet kavramının tarihsel süreç içerisinde gelişimini ve günümüze geldiği halini anlamak önemlidir. Feminizm zamansal bağlamından soyutlanarak sadece kuramsal yönüyle incelenebilecek bir fenomen olmaktan uzaktır. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde feminizm, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet kavramları tarihsel süreç içerisinde incelenecektir. Bu bağlamda, feminizm, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet kavramı iki temel başlık altında tartışılacaktır. İlk alt başlıkta feminist kuramın gelişimi yüzyıllar şeklinde ele alınacaktır. Bu doğrultuda feminizm, 19. yüzyıla kadar feminist kuramın gelişimi, 19. yüzyılda feminist kuramın gelişimi ve 20. yüzyılda feminist kuramın gelişimi olarak üç alt başlık halinde ayrı ayrı aktarılacaktır. İkinci alt başlıkta ise toplumsal cinsiyet kavramına yer verilecektir.

Kavramsal olarak bakıldığında toplumsal cinsiyet kavramı, biyolojik cinsiyet kavramından farklı anlamlar içermektedir. Bu durumun kabulü ile birlikte günümüz siyaset biliminde kullanıldığı anlamıyla toplumsal cinsiyet kavramının, daha önce “siyasette kadınlar” olarak bilinen literatürü içine alarak genişlediği görülmektedir. Dolayısıyla günümüz siyaset biliminde, toplumsal cinsiyet çalışmaları biyolojik cinsiyete dayalı çalışmaları da kapsar hale gelmiştir (Spierings, vd., 2015: 10). Bu bağlamda, benzer bir şekilde bu çalışmada da toplumsal cinsiyet kavramı, biyolojik cinsiyet farklılıklarından kaynaklanan durumları da kapsayacak şekilde ifade edilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, popülizmin kavramsal ve kuramsal açıklamalarına yer verilecektir. Akabinde popülizmin kadın hakları ve toplumsal cinsiyet ile ilişkisinin teorik ve ampirik boyutları tartışılacaktır. Bu amaç doğrultusunda bölüm üç temel alt başlığa ayrılmıştır. İlk alt

başlıkta, muğlak bir kavram olması nedeniyle tartışmalı bir kavram olan popülizm hakkında kavramsal ve kuramsal açıklamalara yer verilerek bir çerçeve oluşturulacaktır. Popülizmin, tanımlanması zor bir kavram olmasının nedenlerinden bahsedilecektir. Farklı popülizm tanımları incelenecek ve bu tanımlara karşı getirilen temel eleştiriler tartışılacaktır. Son olarak popülizmin hemen her tanımında ortak olarak bulunan, popülizmin temel bileşenleri olarak kabul edilen halk ve elitler kavramlarının içeriği irdelenecektir. İkinci alt başlıkta, popülizm ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi konu alan teorik literatür incelenecektir. Bu kısım, popülist siyasi aktörlerin gerek ideolojik gerek söylemsel gerekse de benimsemiş oldukları politikalar nezdinde toplumsal cinsiyet ile ilişkilerini açığa çıkarması bakımından önemlidir. Bu doğrultuda iki kavram arasındaki ilişkiyi detaylı inceleyebilmek amacıyla kavramlar arasındaki mevcut ilişki arz ve talep yönüyle ayrı ayrı ele alınacaktır. Son olarak üçüncü alt başlıkta ise, popülizm ile toplumsal cinsiyet ilişkisinin ampirik olarak ele alındığı çalışmalar detaylı bir şekilde incelenecektir. Bu kısımda, incelenen çalışmalarda mevcut ilişkiye dair oluşturulan hipotezlere, kullanılan değişkenlere, yöntemlere ve elde edilen bulgulara yer verilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde çalışmanın ampirik analizinde kullanılan değişkenler tanıtılarak çalışmanın ampirik analizine ve bulgularına yer verilecektir. Bu bölüm dört alt başlıktan oluşmaktadır. İlk alt başlıkta, çalışmanın analiz kısmında toplumsal cinsiyet değişkeni olarak kullanılan ve V-Dem tarafından oluşturulan kadınların siyasi güçlenme endeksi (WPEI) tanıtılacaktır. WPEI'nın oluşturulmasında kullanılan alt endeksler ve kapsamlarından bahsedilecektir. Bu noktada, WPEI'nın yaygın kullanılan diğer kadın hakları endeksleriyle karşılaştırılmasına yer verilerek, bu çalışma kapsamında toplumsal cinsiyet değişkeni olarak WPEI'nın kullanılma nedenlerine değinilecektir. İkinci alt başlıkta öncelikle, popülizm kodlama türleri ve çeşitli popülizm verileri tanıtılacaktır. Bu bağlamda, Doyle (2011) tarafından hazırlanan popülizm veri seti ve Hawkins vd. (2019) tarafından oluşturulan Küresel Popülizm Veri Tabanı'na yer verilecektir. Daha sonra, çalışmanın ampirik analizinde popülizm değişkeni olarak kullanılan ve Kenny (2017) tarafından oluşturulmuş olan popülizm veri seti tanıtılacaktır. Üçüncü alt başlıkta ise öncelikle, ampirik analizde kullanılacak olan kontrol değişkenlerin tanıtımına yer verilecektir. Daha sonra popülist siyasi partiler ile kadın hakları arasındaki ilişki üzerine oluşturulan dört modele yer verilerek ampirik analiz gerçekleştirilecektir. Üçüncü alt başlığın son kısmında ise çalışma kapsamında belirlenmiş olan hipotezler elde edilen bulgular doğrultusunda tartışılacaktır. Çalışmanın sonuç kısmında, analizden elde edilen bulgular çerçevesinde bir değerlendirme yapılarak öneriler getirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FEMİNİZM, KADIN HAKLARI VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Tarihsel bir olgu olan feminizm günümüz anlam ve kapsamına ulaşana kadar çeşitli değişim ve dönüşümlerden geçmiştir. Temel olarak kadınların cinsiyetleri sebebiyle maruz kaldıkları ayrımcılığı, sömürüyü ve baskıyı konu edinen feminizm günümüzde giderek küreselleşerek çok çeşitli grupları bünyesinde bir arada bulundurmaya başlamıştır. Kelime olarak bakıldığında, Latince “femina” sözcüğünden türetilmiştir. Feminizm kelimesinin ilk kez 1837 yılında Fransa’da Charles Fourier (1772-1837) tarafından kullanıldığı kabul edilmektedir. “Yeni Sevgi/Aşk Dünyasından” adlı eserinde Fourier, toplumsal düzende emeğin özgürleşmesi için kadın ve erkek arasında yerleşik normlar aracılığıyla kurulan ve doğada var olmayan eşitsizliğin giderilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir (Notz, 2018: 10). Feminizm kelimesinin İngilizceye geçmesi ise 19. yüzyılın sonlarında olmuştur. Bu dönemden itibaren kadıncılık anlamına gelen “womanism” kelimesi yerini feminizme bırakmıştır (Kayhan, 1999). Ancak feminizm kelimesinin günümüz anlamına en yakın şekliyle kadın hakları ile ilgili bir terim olarak ilk kullanımı, Fransa’da 1872 yılında Alexandre Dumas tarafından gerçekleştirilmiştir (Arat, 1991: 21).

Bu tez çalışması iktidardaki popülist siyasi partiler ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet ilişkisini konu almaktadır. Bu kavramlar arasındaki ilişki, özellikle son yıllarda gerek medya çevrelerince gerekse de akademik çevrelerce dikkat çekmektedir. Popülizmin maço tip karizmatik liderlik ile özdeşleşmiş olması (Taggart, 2000, Meret, 2015), seçmenlerinin büyük çoğunluğunun erkeklerden oluşması (Mudde ve Kaltwasser, 2015; Coffe 2019), popülist partilerin çoğu ülkede geleneksel aile yapısını destekliyor olmaları (Akkerman, 2015; De Lange ve Mügge, 2015) ve geleneksel toplumsal yapıyı destekleyen popülist partilerin kadın hareketlerini ötekileştirmeleri gibi etmenler popülizm ile toplumsal cinsiyet ve kadın hakları arasındaki ilişkinin gündeme getirilmesinde etkili olmuştur.

Çalışmanın bağımlı değişkeni V-Dem tarafından oluşturulan Kadınların Siyasi Güçlenme İndeksi (WPEI)’dir. Çalışmanın üçüncü bölümünde detaylı olarak ele alınacak olan WPEI, üç temel alt kategoriden oluşmaktadır. Bu kategoriler; temel haklar, sivil topluma katılım ve siyasete katılımıdır. Genel olarak bakıldığında WPEI, kadınların temel insan haklarından dolayı sahip oldukları ancak tarihsel süreç içerisinde kendilerine tanınmayan hakları konu almaktadır (Sundström vd., 2017: 325). Temel insan hakları içerisinde ifade, örgütlenme ve toplanma özgürlüğü, hareket özgürlüğü, dini uygulama özgürlüğü, siyasi liderlerin seçimine katılma ve vücut bütünlüğünün

korunması özgürlüğü bulunmaktadır (Cingranelli ve Richards, 2010). Bu hakların yanı sıra kadınların gündelik hayatlarında yaşadıkları hak ihlallerini de dikkate almak, temel insan hakları ihlalleri kadar önemlidir. Bu bağlamda WPEI'nin temel haklar alt kategorisi oluştururken temel insan hakları, zorla çalıştırılmama, ücretli çalışma hakkı ve mülkiyet hakkı ve adalete erişim hakları göz önünde tutulmuştur. WPEI'nin ikinci alt kategorisi olan sivil topluma katılım, kadınların siyasi değişimin bir parçası olup olmadıklarını ve düşüncelerini özgürce tartışabilmelerini ölçmektedir. WPEI'nin üçüncü alt kategorisi, kadınların yasamadaki varlığını ve cinsiyete göre siyasi güç dağılımını ölçmektedir. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde, kadınların siyasi, sosyal ve ekonomik hak kazanımlarının tarihsel sürecine yani feminizm tarihine yer verilecektir.

Buna ek olarak günümüz siyaset biliminde toplumsal cinsiyeti konu alan çalışmalar incelendiğinde, toplumsal cinsiyet kavramının ilk ortaya çıktığı anlamıyla ilişkili olan “kültürel ve toplumsal” farklılıklardan kaynaklanan cinsiyet eşitsizliklerinin yanı sıra kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıklardan kaynaklanan eşitsizlikleri de kapsadığı görülmektedir (Spierings, vd., 2015: 10). Popülizm ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet ilişkisini konu alan bu tez çalışmasında söz konusu ilişkinin anlaşılabilmesi için kadın haklarının ve toplumsal cinsiyet kavram ve ilişkilerinin iyi kavranması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı tarihsel bir olgudur. Bu bağlamda, günümüz siyaset biliminde kullanıldığı anlamıyla anlaşılabilmesi söz konusu kavramın tarihsel süreçlerinin anlaşılmasına bağlıdır.

Toplumsal cinsiyet kavramı aynı zamanda feminizmin “çekirdek kavramı”dır. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet kavramı feminizmin hem merkezi hem de kurucu unsurudur (Ball, 1999). Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet kavramının anlaşılması feminizmin anlaşılması anlamına gelmektedir. Feminizm literatürünün önde gelen isimlerinden biri olan Andree Michel (1993: 6)'in belirttiği gibi düşünce ve eylem birbirinden farklı olarak düşünülemez. Dolayısıyla, feminizmi anlamak için feminizmin entelektüel alt yapısını ve kadın hareketlerinin tarihsel sürecini anlamak gerekmektedir. Bu doğrultuda denebilir ki feminizm, zamansal bağlamdan ayrı olarak ele alınabilen siyasi fenomenlerden biri değildir. Tüm bu düşünceler çerçevesinde çalışmanın bu bölümünde, kadın hareketlerinin ortaya çıkışı ve gelişimi kronolojik olarak tarihsel dönemler altında incelenmiş ve ardından toplumsal cinsiyet kavramı ele alınmıştır.

Feminizmi incelemenin birçok yolu mevcuttur. Çeşitli tarihsel veya kuramsal sınıflandırmalar feminizmi incelemede yardımcı olabilir. Ancak kullanılan yöntemden bağımsız olarak, günümüzde giderek disiplinler arası bir boyut kazanan ve yapısı itibarıyla iç içe geçmiş düşüncelerden oluşan feminist düşüncüyü sistematik bir şekilde tümüyle ele almak pek mümkün değildir. Ayrıca içerisinde teorik anlaşmazlıkları ve tartışmaları çokça bulunduran feminizmi inceleme yöntemlerinden hangisinin daha geçerli olduğu konusunda bir fikir birliği de mevcut değildir. Farklı feminist düşünce ve anlayışlara göre sınıflandırarak ele almak daha kapsamlı bir çalışmayı mümkün kılarken feminizmin doğası gereği sahip olduğu zengin karmaşıklığın ve zaman ve mekânsal değişkenliğin

anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Ancak kuramsal sınıflandırmalar farklı feminizm düşüncelerinin temel özelliklerini ortaya çıkarması bakımından fayda sağlamaktadır. Bununla beraber feminizmin eksiksiz ve üzerinde uzlaşmış kuramsal bir sınıflandırma listesi mevcut değildir. Bu durum aynı zamanda feminizmin üzerinde uzlaşılan bir tanımına ulaşmanın zorluğunun bir göstergesidir.

Feminizmi incelemenin bir diğer yolu olan tarihsel süreç içerisinde feminist düşünce ve eylemin gelişimini incelemek, feminist düşünceleri karşılaştırmalı veya kapsamlı değerlendirme noktasında zayıf kalabilmekle birlikte feminizmin ana kuramsal geleneklerini anlamak noktasında yeterli ve faydalıdır. Başka bir ifadeyle feminizmi tarihsel olarak ele almak kavramın “enfasyonvari” şekilde artan kullanımının önüne geçmektedir (Notz, 2018: 33). Tarihsel olarak feminizmi incelemek isteyen akademisyenler ya dalgalar şeklinde ya da yüzyıllar şeklinde zaman dilimlerine ayırarak feminizmi incelemektelerdir. Feminizm 19. yüzyıldan günümüze kadar olan süre için genellikle üç dalga halinde ele alınmaktadır. 19. yüzyıl feminist hareketler, kadın hakları hareketi veya birinci dalga feminizm olarak bilinirken 20. yüzyıl feminizmi ikinci dalga feminizm; 20. yüzyıl sonlarında başlayan ve günümüzü de kapsayan dönem üçüncü dalga feminizm olarak adlandırılmaktadır.

1.1. Feminist Kuramın Gelişimi

Çalışmanın bu bölümünde feminizmin kuramsal gelişimi yüzyıllar şeklinde ele alınarak incelenmektedir. Bu doğrultuda feminizm, 19. yüzyıla kadar feminist kuramın gelişimi, 19. yüzyılda feminist kuramın gelişimi ve 20. yüzyılda feminist kuramın gelişimi olarak üç alt başlık halinde ayrı ayrı incelenmiş ve devamında toplumsal cinsiyet kavramı ele alınmıştır. Feminist kuram 20. yüzyılda küresel anlamda kabul gören bir ideoloji haline gelmeden önce 19. yüzyılda, her ülkede farklı şekillerde başlayarak genel olarak kadınların oy hakkı talebi etrafında şekillenmiştir. Bu bağlamda feminist düşüncenin gelişiminin daha iyi anlaşılabilmesi için bu başlığın ikinci alt başlığında, ana akım feminizmin ortaya çıktığı ve geliştiği ABD ve İngiltere’de feminizmin gelişimi ayrı ayrı ele alınacaktır. Bu alt başlıkta, 19. yüzyıldaki gelişimi kuramcılarının düşünceleri etrafında karşılaştırmalı olarak ele alınacak ve daha sonra dünyanın çeşitli ülkelerinde kadınların oy hakkını nasıl elde ettiklerine dair örnekler verilecektir. Bu başlığın son alt başlığında 20. yüzyılda kadın hareketlerinin ve feminist düşüncenin gelişimine yer verilecektir. 20. Yüzyıl, kadın hareketleri için, kamusal alanı içeren hakların yanı sıra özel alanı içeren hakları da gündeme getirmeye başladıkları bir dönem olmuştur. 20. yüzyıl aynı zamanda, kadın hareketlerinin bir teori ile desteklenmeye başladığı bir dönem olması itibarıyla de önem arz etmektedir.

1.1.1. 19. Yüzyıla Kadar Feminist Kuramın Gelişimi

Tarih boyunca kadınların toplumsal statüleri genellikle erkeğin aşağısında olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda kadının toplumda ikincil konumda olmasının tarihi, belki de uygarlık tarihi kadar eskidir (Sevim, 2005: 12). Eski kültür ve medeniyetlerde kadınların çoğu, baskı ve sömürüye

maruz kalmışlardır. Soylu kadınların aile içinde değerli sayıldığı Antik Yunan gibi bazı medeniyetlerde ise kadınların kamusal hayata dahil olmasına izin verilmemiştir. Antik Yunan düşünürlerinden Platon, “erkeklerin her işte kadınlardan üstün olduğunu” ifade etmiştir. Benzer düşüncelere sahip olan Aristoteles ise “erkeğin egemen, kadının ise bağımlı öge” olduğunu ifade etmiştir (Sevim, 2005: 16). Eski Çin Medeniyetlerinde ise kadının, özel veya kamusal alan fark etmeksizin tüm haklardan yoksun olduğu görülmektedir. Eski Çin’de kadınlar, babası veya kocası izin vermeden konuşamaz, erkekler ile aynı dolabı kullanamazlardı. Antik Yunan ve Eski Çin medeniyetlerine göre daha gelişmiş olan Roma İmparatorluğu’na bakıldığında ise kadınların kamusal alanda çeşitli görevler üstlendiği görülmektedir. Kadınlar, vasi aracılığı ile çeşitli hukuksal işlemleri yapabiliyor, dükkân açabiliyor ve çalışabiliyorlardı. Ancak babalarının miraslarından erkek kardeşlerinin olup olmamasına bakılmaksızın pay alamıyorlardı. Evlendiklerinde ise evlilik sözleşmesi aracılığı ile kocalarının üstünlüklerini kabul etmiş oluyorlardı (Sevim, 2005: 18). Buna karşılık Eski Türk toplumlarına bakıldığında ise, kadının toplum içerisinde yeri ve öneminin büyük olduğu görülmektedir. Eski Türk toplumlarının yönetim şekli incelendiğinde “Hakan”ın eşinin siyasi kararlarda önemli bir rol oynadığı ayrıca at binmeyi ve silah kullanmayı bildiği görülmektedir (Kılıç, 2013). Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminde de gerek toplumsal alanda gerekse de askeri alanda kadınların büyük bir öneme sahip olduğu bilinmektedir. Ancak yüzyıllar içerisinde farklı kültürlerin Türk coğrafyasında etkisinin artması ile kadının toplumdaki yeri değişmeye başlamıştır (Emiroğlu, 2022: 1187).

Kadınların toplumda, tarih boyunca süregelen baskı, sömürü ve ötekileştirilmeye dayanan konumlarının yüzyıllar boyunca devam etmesine rağmen kadının sahip olduğu bu konumu eleştiren ve kadın haklarını konu edinen eserlerin ortaya çıkması çok daha yakın tarihlidir (Heywood, 2021: 261). Kadın haklarının yazılı bir metin aracılığıyla ilk mücadele örneklerine 15. yüzyılda rastlanmaktadır. 15. Yüzyıl Avrupa’sında, cadı avı ile ünlenen ve ülke yönetiminde en etkili kurum olan Katolik Kilisesi, toplum kurallarına ayak uydurabilme yeteneği zayıf, kusurlu kişiler olarak tanımladığı kadınlara gündelik hayatta nasıl davranmaları gerektiğini anlatan kitapçıklar dağıtmaktaydı (Genç, 2011: 248). Böyle bir dönemde Venedik kökenli Fransız yazar ve filozof Christine de Pizan (1364-1430), *The Book of The City of Ladies*² (Kadınlar Kentinin Kitabı) (1405) adlı eseriyle dönemin anti-feminen uygulamalarına karşı çıkma cesareti göstermiştir. Pizan bu eserinde kadınların kendilerini, erkeklerin her türlü saldırılarına karşı korumaları için yüreklendirmiştir (Notz, 2018: 34).

² Bu kitap Guillaume de Lorris tarafından 1235 yılında kaleme alınan “Aşk Tanrısı” adlı kitaba cevaben yazılmıştır. Pizan aynı zamanda 1402 yılında kaleme aldığı “de la Rose” adlı şiirinde bir başka ütopyaya yer vererek kadınları koruyan bir “gül tarikatı”nı konu edinmiştir (Notz, 2018:34).

17. yüzyıla kadar, daha sonraları feminist olarak kabul edilecek birkaç basılı esere rastlanmaktadır. Bunlardan biri yukarıda bahsedildiği üzere Christine de Pizan tarafından kaleme alınmış olan Kadınlar Kentinin Kitabı'dır. Erken dönem feminist kitapçıklara bir başka örnek Jane Anger tarafından yazılan *Her Protection for Women* (Kadınlar için Koruma) (1589) adlı eserdir. Bir diğer önemli eser Fransız yazar Marie de Gournay (1565-1645) tarafından kaleme alınan *L'Egalite des Hommmes et des Femmes* (Kadın ve Erkeklerin Eşitliği) (1622) adlı eserdir (Donovan, 2021: 21).

Gournay'in eserini kaleme aldığı 1620'li yıllarda toplumda, Rönesans hareketinin bir sonucu olarak, önceye nazaran daha özgürlükçü bir hava mevcuttu. Kadınlar, otoriteler tarafından erkeklerle aynı eğitimi almaları konusunda teşvik ediliyor, bireyin Tanrı ile olan ilişkisinde Kilise'nin rolü azaltılıyor, eşitlik ve insan hakları gibi kavramlar ön plana çıkarılıyordu. Sanatın ve bilimin ön plana çıktığı bu dönemde kadınların, mevcut toplumsal normların değişebileceğine dair inançları oluşmuştu (Sevim, 2005: 30). Ancak toplumsal yapıda bir değişikliğin başlamış olmasına rağmen Gournay, kadınların yükseköğretim kurumlarında hala hoş karşılanmadığını dile getirmekteydi. Dolayısıyla, Gournay'e göre Rönesans ve Reform hareketleri kadın yaşantısı için herhangi bir özgürlük ortamının oluşmasına bir katkıda bulunmamıştır. Gournay'ın bu fikirlerini konu edinen Kadın ve Erkeklerin Eşitliği adlı eseri, kadının varlığı üzerine daha önce benzeri görülmemiş bir tartışma başlamasını sağlamıştır. Gournay'ın bu eseri, dönemin mevcut otoritesi olan kilisenin görüşlerine karşıt bir düşünceyi dile getirmesi bakımından yenilikçi ve önemlidir (Notz, 2018: 35).

17. yüzyılda kadın haklarının gelişimini etkileyen bir diğer olay İngiliz İç Savaşı (1642-1651) olmuştur. İngiliz İç Savaşı ile ilk kez bir monarşi ve feodal düzen yıkılmıştır. Burjuva sınıfı tarafından gerçekleştirilen bu değişim sonrasında kadın haklarının açıkça konuşulup tartışılabilmesi için gerekli ortam oluşmaya başlamıştır. İngiliz kadın hakları savunucuları, Rönesans'ın getirdiği yenilik havasının etkisiyle kadınların ülkedeki mevcut statüsünü değiştirebilmek için ilk olarak devrimci burjuva görüşleri kadın hakları savaşına uyarlamışlar ve dağıttıkları çeşitli broşürler ve düzenledikleri söyleşiler aracılığıyla kadın ve erkek arasındaki eşitsiz duruma dikkat çekmişlerdir. İngiliz kadın hakları savunucuları eleştirilerinin merkezine, geleneksel toplum yapısının kadına herhangi bir hak tanımadığı gibi aynı zamanda kadının erkeğin üzerinde hak sahibi olduğu bir nesne konumunda olmasını almışlardır (Notz, 2018: 34). Kadın hakları savunucuları bu dönemde, düzenledikleri söyleşilerin ve dağıttıkları broşürlerin yanında çeşitli eylem ve gösteriler de düzenlemişlerdir. Bu eylem ve gösteriler İngiliz İç Savaşı bitene kadar devam etmiştir. Bu eylemlerden ilki 1643 yılında İngiliz Avam Kamarası önünde gösteri yaparak savaşın sonlanması isteklerini dile getirmeleridir. 1647 yılında ise kadınlar, parlamentoya gönderdikleri dilekçe ile mesai sürelerinin düzenlenmesi talebinde bulunmuşlardır (Mitchell, 1998: 40).

17. yüzyılda Rönesans düşüncelerinin gelişimiyle insanların düşünce yapısında köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Bu yüzyılda kadınlar, zaman zaman gerek yazdıkları eserler gerekse

de eylem ve gösteriler yoluyla ezilmişliklerini ve toplumsal yapının onları nasıl sömürüye açık hale getirdiğini anlatarak mevcut sistemi eleştirmişlerdir. Bu bağlamda feminist düşünce İngiltere’de, dönemin burjuva hareketlerinin temel fikirleri doğrultusunda şekillenmiştir. Bu dönemde İngiltere’de, erkekler feodal sisteme karşı devrimci burjuva düşünceler ile özgürlük için direnirken, kadınlar bu devrimci duyguları erkek egemen dünyanın toplumsal baskılarına son vermek için kullanmışlardır (Michel, 1993: 38). Dolayısıyla 17. yüzyıl İngiltere’sinde doğduğu kabul edilen feminizmin ortaya çıkışı itibarıyla “bir orta sınıf (burjuva) kadın düşüncesi” olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Çakır, 2021: 422).

18. yüzyıl, sanayiye dayalı bir ekonomik modele geçiş dönemi olup birçok burjuva devriminin yaşandığı ve bu toplumsal dönüşümün aile yaşantısına doğrudan yansıdığı bir dönem olmuştur. Geleneksel toplumda aile içinde yapılan üretim, sanayi devrimi sonrası kamusal alana taşınmıştır. Üretim şeklinin değişmesi bireylerin üretimdeki rollerinin değişmesine sebep olmuş ve kamusal ve özel alan farkı derinleşmiştir. Sanayi üretiminin bir parçası olan erkekler kamusal alan ile ilişkilendirilirken, kadınlar endüstriyel üretim sisteminin dışında kalarak özel alanın konusu olmuşlardır (Çakır, 2021: 417).

Sanayileşmenin kadın ve erkek arasında eşit olmayan şekilde ilerlemesiyle erkekler, üretimi sağlayan birey haline gelirken, ekonomik ve toplumsal konumu giderek kötüleşen kadınlar ise, sadece ev ile özdeşleşen nesne haline gelmiştir. Böylece, burjuva sınıfı kadınlar eve hapsedilip evi geçindiren erkeğe bel bağlarken, hayatını idame ettirebilmek için çalışmak zorunda olan işçi sınıfı beyaz kadınlar ise yeni düzenden en ciddi şekilde etkilenen kesim olarak işlerini kaybetme tehlikesi ile karşılaşmışlardır (Tong ve Botts, 2021: 30). Dolayısıyla, burjuva veya işçi sınıfı fark etmeksizin tüm kadınlar farklı şekillerde de olsa artık toplumun görünmez bir parçası konuma gelmişlerdir. Öyle ki eşitlik, özgürlük ve insan hakları gibi liberal değerlerin ortaya çıktığı ve giderek öneminin arttığı bu dönemde kadınlar, bir süre sonra, bahsi olunan eşitlik, özgürlük ve insan hakları gibi kavramların toplumun görünmez nesneleri olan kendilerini kapsamadığını ve doğal hukuktan kaynaklanan bu ideallerin getirdiği haklardan kendilerinin mahrum olduğunu fark etmişlerdir (Michel, 1993: 40). Yeni toplumsal düzenin yalnızlaştırdığı kadınlar, haklarını elde edebilmek için örgütlenmeleri gerektiğini anlamışlardır. Ancak örgütlü olarak kadın hareketlerinin ortaya çıkışı 19. yüzyıldan önce gerçekleşmemiştir (Çakır, 2021: 417).

1789 yılında gerçekleşen Fransız Devrimi, feminizm tarihinde önemli bir yere sahiptir. Fransız aydınlanmasının “akıl”a dayanan ilkelerinden yola çıkarak “rasyonel insanı” konu alan Devrim, toplumu doğrudan ilgilendiren siyasal ve hukuksal alanlarda kökten değişiklikler meydana getirmiştir. “Eşitlik, özgürlük, kardeşlik” sloganları ile öne çıkan devrim aynı zamanda, cinsiyet eşitliği talep etmekte olan kadın hakları savunucuları için ilham kaynağı olmuştur. Kadınlar, haklarını elde etmek için aktif rol oynamaya başlamışlardır. Kadın hakları savunucuları taleplerini gerek katıldıkları çeşitli eylemler gerekse de yayınladıkları dergiler aracılığıyla kamuoyu ile

paylaşmışlardır (Tekeli, 2017: 131). Bu yönüyle Fransız Devrimi, modern feminist siyasi düşünce tarihinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Notz, 2018: 38).

26 Ağustos 1789'da 17 maddeden oluşan "İnsan ve Vatandaşlık Hakları Beyannamesi" Fransız Ulusal Meclis'inde kabul edilmiştir. Bu bildiri, 18. yüzyılın temel düşünsel ideolojisi olan aydınlanmacı liberal düşünce etrafında şekillenerek bireylerin hükümetler karşısında sahip olduğu doğal ve devredilemez haklarını konu almaktadır. Ancak bildirinin kabulünden kısa süre sonra kadınlar, en az erkekler kadar devrimin birer parçaları olmalarına rağmen, teorik olarak sahip oldukları insan haklarından pratikte mahrum bırakıldıklarını fark etmişlerdir (Notz, 2018: 38). Kadınların uğradığı bu haksızlığın Fransız düşünür Marquis de Condorcet (1743-1794) tarafından dile getirilmesi ile konu hakkında tartışmalar başlamıştır. De Condorcet düşüncelerini şöyle ifade etmiştir: "İnsanlar hak eşitliği ilkesini insan soyunun yarısını, kılları bile kıpırdamadan, yasaları yapmaktan alıkoymakla, yani kadınları yurttaş saymamakla çiğnemiş olmuyorlar mı? Yoksa, ulusal temsil, ulusun temsili demek olduğuna göre, kadınlar ulusun parçası değiller mi?" (Tekeli, 1982: 71).

De Condorcet ile başlayan bu tartışmalar 1791 yılında Fransız filozof ve yazar Olympe de Gouges'un yayınladığı "Kadın ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi" adlı bildiri ile zirve noktasına ulaşmıştır. Bu bildiri "İnsan ve Vatandaşlık Hakları Beyannamesi"ne cevap olarak kaleme alınmış ve tıpkı onun gibi 17 maddeden oluşmaktadır. Bu bildiride Olympe de Gouges, "İnsan ve Vatandaşlık Hakları Beyannamesi" ile kabul edilen insan haklarının kadın ve erkek ayırt edilmeden tüm insanlar için uygulanması gerektiğini vurgulayarak kanunlar önünde kadının, erkeğe göre eşitsiz durumunun düzeltilmesini talep etmiştir (Notz, 2018: 38). De Gouges yayınladığı bildirinin altıncı maddesinde bu düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir (Tulga 1992: 19):

Yasa genel iradenin ifadesi olmalıdır. Kadın ve erkek tüm yurttaşların doğrudan ya da temsilcileri aracılığı ile yasa yapmaya katılmaya hakları vardır. Yasa herkes için aynı olmalıdır. Yasa önünde eşit olduklarından, tüm kadın ve erkek yurttaşlar her tür yüksek görev, mevki ve kamu görevine eşit olarak, gayretlerine göre ve aralarında erdem ve yetenekleri dışında ayırım gözetilmeksizin alınmalıdır.

Ancak De Gouges'un ve dönemin diğer kadın hakları savunucularının tüm çabalarına rağmen 1793 yılında kabul edilen Fransa Anayasası'nda oy hakkı sadece erkeklere tanınmıştır. Olympe de Gouges ise feminist düşünce tarzından dolayı yargılanmıştır. Devrim karşıtı ve deli olduğu kanaati getirilen Fransız filozof aynı yıl giyotin ile infaz edilmiştir. Oy hakkından mahrum bırakılan kadınların 1793 yılının sonraki aylarında politika ile ilgilenmeleri tamamen yasaklanmıştır. Bu yasak 1795 yılında genişletilmiş ve kadınların toplanmaları da yasaklara dahil edilmiştir (Donovan, 2021: 21). Tüm bu yönleriyle Fransız Devrimi'nin, birinci dalga feminizme giden yolun alt yapısını hazırladığı açıktır (Tekeli, 2017: 131).

3 Ocak 1792’de İngiltere’de Mary Wollstonecraft (1759-1797) “*A Vindication of the Rights of Women*” (Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi) adlı eserini yayınlamıştır. Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi adlı eser feminist teorenin ilk önemli metni olarak kabul edilmektedir (Donovan, 2021: 21). Wollstonecraft, çalışmasında net bir dil kullanarak, kadın ve erkeklerin geleneksel toplum yapısı içerisinde edindikleri roller üzerine bir gözlem sunmuştur. Wollstonecraft’a göre kadın ve erkeğin toplumda birbirine eşit olmayan bir konuma sahip olmalarının nedeni, kadına yüzyıllar boyunca erkeğe hizmet etmesi gerektiğini öğreten toplumsallaşma sürecinde yatmaktadır (Donovan, 2021: 34). Wollstonecraft’a göre toplumsal yaşam “akıl”ın hüküm sürdüğü kamusal alan ve hazzın ön planda olduğu özel alan olarak ayrılmakta ve kadın özel alana hapsedilmektedir. Wollstonecraft’a göre kadınların bu talihsiz konumlarından kurtulmaları ve böylelikle birey olmaları gerekmektedir. Wollstonecraft’a göre kadınlar, erkeğin mutluluk aracı olmanın ötesinde özerk, rasyonel bir özne konumunda olduklarını fark etmelidirler (Tong ve Botts, 2021: 32).

Wollstonecraft’a göre kadının toplumdaki mevcut konumu, kendisinin “ölümsüz ruh” olarak nitelendirdiği aklın gelişmesi önündeki en büyük engeldir. Wollstonecraft’ın aklın gelişimini ele alışı Immanuel Kant (1724-1804)’ın Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi’ndeki akıl yürütme biçimiyle benzerdir. Buna göre, insanlar “özerk hareket etmedikçe tam olarak hareket etmezler” (Tong ve Botts, 2021: 32). Bu nedenle Wollstonecraft’a göre, diğer tüm şeylerden önce yapılması gereken, kadın ve erkek arasında eğitim eşitliğinin sağlanması ve bu sayede eleştirel düşüncenin geliştirilmesidir (Donovan, 2021: 34). Wollstonecraft’a göre eleştirel düşünce gücüne sahip olan bireyler özerkliklerine kavuşacaklardır. Bununla beraber Wollstonecraft çalışmasında, kadınlara özerkliklerine kavuşmaları için eğitimden başka somut bir öneri getirmemiş ve bu yönüyle eleştirilmiştir (Tong ve Botts, 2021: 32).

Wollstonecraft’ın çalışması, geleneksel toplumsal yapı ve toplumda kadın ve erkek rolleri üzerine geliştirdiği analizler ve toplumsal düzen için sunduğu modeller açısından liberal feminist düşüncenin öncü çalışması olarak kabul edilmektedir (Heywood, 2021: 282). Bu eser ile feminizm bir siyasi teori ile desteklenmeye başlamıştır. 19. Yüzyılın ilk yarısında Wollstonecraft’ın düşüncelerini paylaşan aydınlanmacı liberal feminist düşünürler feminist düşünceye çeşitli katkılarda bulunmuşlardır. Bu isimlerden bazıları Frances Wright (1795-1852), Sarah Grimke (1792-1873), Sojourney Truth (1795-1883), Elisabeth Cady Stanton (1815-1902), Susan B. Anthony (1820-1906), Harriet Taylor (1807-1858) ve John Stuart Mill (1806-1873) olarak sayılabilir. Bu isimlerle gelişen feminist fikirler, oy hakkı ve kamusal haklar istemiyle başlayacak olan “birinci dalga feminizm hareketi” ile 19. yüzyılda daha geniş kitlelere ulaşmıştır (Heywood, 2022: 90).

1.1.2. 19. Yüzyılda Feminizm Kuramının Gelişimi

19. yüzyılın ilk yarısında aydınlanmacı liberal feminist düşünürler çeşitli fikir ayrılıkları yaşasalar da belli konularda hem fikirdirler. Bu konulardan ilki aydınlanmacı düşüncenin temelinde

var olan insanın “akıl”a olan ihtiyacı ve inancıdır. Wollstonecraft, Frances Wright ve Sarah Grimke’nin, farklı felsefi yönlerine rağmen, sıklıkla üzerinde durduğu bir kavram olan “akıl” bu düşünürlere göre, içinde kişinin vicdanını barındırması ile tanrısal bir varlıktır. Vicdan ise gerçeğin en güvenilir kaynağıdır (Donovan, 2021: 39). Bu bağlamda aydınlanmacı liberal feminist düşünürlere göre kadınlar her şeyden önce, gerçeğe ulaşabilmek için eğitim eşitliği haklarını elde etmeli ve bu sayede eleştirel düşünme yeteneklerini geliştirmelidirler. Bu düşünce Wollstonecraft’ın feminist görüşünün özeti niteliğindedir. Wollstonecraft, kadının eğitim sonucu elde edeceği eleştirel düşünme yetisiyle geleneksel toplum normlarına baş kaldırma gücü kazanacağına inanmaktadır. Benzer şekilde Wright’ın 1829’da gerçekleştirdiği ve 1834’te yazılı hale getirilen, “*On The Nature of Knowledge*” (Bilginin Doğası Üzerine) adlı konuşmasında her bireyin eleştirel düşünce ile gerçeğe ulaşabileceği vurgulanmıştır. Wright’a göre kişi, akıl yoluyla görünenin ardındaki hakikate ulaşabilmektedir. Bu sayede kadınlar, erkek egemen düzenin aldatıcı cinsiyetçi düşüncelerinden kurtulabileceklerdir (Donovan, 2021: 39).

19. yüzyıl aydınlanmacı liberal feminist düşünürlerin üzerinde uzlaştığı ikinci konu kadın ve erkeğin ontolojik olarak aynı olduklarıdır. Sarah Grimke, 1838’de yayınlanan “*Letters on Equality*” (Eşitlik Üzerine Mektuplar) adlı eserinde eleştirel düşünmenin gücü ve cinsler arası akılcı yeteneklerin eşitliği konusunda Wollstonecraft ve Wright ile aynı düşüncede olduğunu dile getirmiştir. Fikir birliği sağlanan bir diğer konu, bireylerin toplum ve diğer bireylerden bağımsız olarak var olduğudur. Sonuç olarak aydınlanmacı liberal feminist düşünürler, aydınlanma düşüncesinin özüne, doğal haklar doktrinine bağlı kalarak fikirlerini geliştirmişlerdir. Düşünürler kadın haklarının gelişimi ve kadının toplumda hak ettiği değere ulaşabilmesi adına öncelikli taleplerini eğitim eşitliği yönünde açıklamışlardır. Taleplerini siyasi haklarla sınırlandırmamış olmakla birlikte, bu talepler dönemin konjonktürü itibariyle oy hakkı talebi üzerinden gelişmiştir (Donovan, 2021: 34).

19. yüzyılın ortaları itibariyle, aydınlanmacı liberal feminist düşünürlerin fikirleri ile şekillenen kadın hareketleri bir odak noktasına kavuşmuştur. Bu odak, kadınlar için oy hakkı talebi olmuştur. Bu dönemde dünyanın çeşitli yerlerinde kadınlar, erkekler ile eşit hukuki ve siyasi haklara sahip olmak için çeşitli kampanyalar düzenlemişlerdir. Oy hakkı talebi ile başlayan ve “birinci dalga feminizm” olarak adlandırılan 19. yüzyıl feminizm hareketleri, mülkiyet hakkı, eğitim hakkı, mahkemede şahitlik hakkı, saldırganlara dava açma hakkı, iş hayatında eşit haklar gibi erkeklere tanınan diğer siyasi hakların kadınlara da tanınması istemi ile giderek büyümüştür.

19. yüzyılda feministler tarafından paylaşılan hâkim düşünce, kadınların kamusal alandaki dezavantajlı konumlarının düzeltilmesinin kadın erkek eşitsizliğini gidereceği yönündeydi. Kadının toplumsal konumunun temel nedeni iki cins arasındaki eşitsiz kamusal haklar olarak görülmekteydi. Dolayısıyla kadın hakları savunucuları, toplumsal iktidarın dışında tutulan kadınların seçme hakkı

elde etmesiyle söz hakkı sahibi olacaklarını ve böylece toplumdaki cinsiyet temelli dezavantajlı konumlarından kurtularak tam anlamıyla özgürleşeceklerine inanıyorlardı (Heywood, 2021: 262).

20. yüzyılda küresel anlamda kabul gören bir ideoloji haline dönüşmeden önce feminist kuram, 19. yüzyılda her ülkede farklı şekillerde başlamış ve kadınların oy hakkı talebi etrafında şekillenerek ilerleme kaydetmiştir. Bu bağlamda bu alt başlıkta, 19. yüzyıl feminist düşünce ve hareketin daha iyi anlaşılması için ana akım feminizmin ortaya çıktığı ve geliştiği ABD ve İngiltere örnekleri üzerinden feminizmin 19. yüzyıldaki gelişimi kuramcılarının düşünceleri etrafında karşılaştırmalı olarak ele alınacak ve daha sonra dünyanın çeşitli ülkelerinde kadınların oy hakkını nasıl elde ettiklerine dair örnekler verilecektir.

1.1.2.1. 19. Yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri’nde Feminist Kuramın Gelişimi

Amerika Birleşik Devletleri’nde 19. yüzyıl feminist hareketleri, kölelik karşıtı hareketlerin gelişimiyle doğrudan olmasa da ilişkilidir. Kölelik karşıtı harekette sıklıkla dile getirilen köleliğin kadın haklarını istismar ettiği yönündeki argümanlar kadın hareketleri için bir çıkış noktası oluşturmuştur (Bryson, 2003: 61). Ancak bu çıkış noktasını oluşturan siyahi köle kadınların uğradığı cinsel istismar ve sosyal ötekileştirme argümanları, beyaz kadınlar tarafından oluşturulan feminist hareketler için kullanılırken, kölelik karşıtı hareketlerde önemli rollere sahip olan siyahi kadınlar feminist hareketler içerisinde kendilerine yer edinememişlerdir. Dönemin ilk feminist oluşumlarında “kadınlar” ibaresinden “beyaz kadınlar” anlaşılmakta ve kadınların toplumsal konumu tüm siyahi kölelerle değil, sadece “erkek siyahi” kölelerle eş olduğu ifade edilmekteydi. Örneğin Amerikan feminizminin önde gelen isimlerinden biri olan Elizabeth Cady Stanton (1815-1902) bir konuşmasında “siyah erkek ve (beyaz) kadınlar utanç içinde doğmuşlardır” ifadesini kullanmıştır (Bryson, 2003: 62).

Köleler ile benzer haksızlıklara uğrayan kadınlar başlangıçta, yasal eşitlik taleplerini kölelik karşıtı gruplarla birlikte dile getirmişlerdir. Kölelik karşıtı gruplarla yapılan ortak miting ve toplantılara katılan ve konuşmalar yapan kadın hakları savunucularının başında aydınlanmacı liberal feminist düşünür Sarah Grimke (1792-1873) ve kardeşi Angeline Grimke gelmektedir (Çakır, 2021: 418). Grimke kardeşler, bu mitinglerde, erkeklerle yasal ve ekonomik eşitliğe erişebilmeleri için bir an önce harekete geçmeleri yönünde kadınları teşvik etmişlerdir. Ancak kadınların kölelik karşıtı harekete katılmaları ve bu örgütlenme içerisinde var olmaları örgütün erkek bireyleri tarafından hoş karşılanmamıştır. Bu durum kadınların, kölelik karşıtı gruplardan ayrılıp sadece kadın hakları için bir araya geldikleri bir örgüt oluşturmalarının önünü açmıştır (Bryson, 2003: 62).

Kölelik karşıtı örgütlerde aktif bir konumda olan feminist düşünür Elizabeth Cady Stanton’ın 1840 yılında Londra’da düzenlenen kölelik karşıtı bir toplantıdan kendisinin ve diğer kadınların dışlanması, kadınların kadın hakları için özerk bir örgüt kurmaları konusunda dönüm noktası

olmuştur. Akabinde 1848 yılında, kadın hakları savunucularının katıldığı bir toplantı ile kadın hareketinin kölelik karşıtı hareketten tamamen ayrılmasına karar verilmiştir. Bu toplantı, 19-20 Temmuz 1848 tarihli Seneca Falls'ta düzenlenmiştir. Seneca Falls toplantısı olarak bilinen bu toplantı sonucunda Stanton tarafından kaleme alınmış olan Declaration of Sentiments (Duygular Bildirgesi) yayınlanmıştır. Duygular Bildirgesi, 1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin "Gerçeklerin açık olduğunu görüyoruz: bütün erkekler ve kadınlar eşit yaratılmışlardır" cümlesinden yola çıkarak Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ilkeleri örnek alınarak kaleme alınmıştır. Bildirge metni, Amerikan siyaset dili kullanılarak Bağımsızlık Bildirgesi üzerine inşa edilmiştir (Bryson, 2003: 63).

ABD'de kadınların ilk kez sadece kendi hakları için bir araya gelip dayanışma örneği sergiledikleri bu bildirgede, doğal hakların tüm yurttaşları kapsadığı, devredilemez ve dokunulmaz haklar olduğu ve dolayısıyla kadınların erkekler gibi bu haklara doğuştan sahip olduğu vurgulanmıştır. Doğal haklara yaptığı bu vurgu ile bildirge aynı zamanda, doğal haklar doktrini feminist düşünceye uyarlayan ilk girişimdir (Donovan, 2021: 29). Bu bağlamda bildirge, ABD'de birinci dalga feminizmin sahip olduğu liberal doktrinin bir özeti niteliğindedir. Aynı zamanda, kadınların daha önceki konumlarından farklı bir konum talep etmeleri ve bu hakkı onlara bizzat doğanın yasaları tarafından verildiğini öne sürmeleri bakımından radikaldir. Duygular Bildirgesi ile, feminizmin teoride kalan bir düşünce olmadığı, politik bir hareketi de içerdiğinin temelleri oluşturulmuştur. Bildirgede şu ifadeler yer verilmiştir (Donovan, 2021: 30):

Bütün erkekler ve kadınlar eşit olarak yaratılmışlardır, yaratıcıları tarafından verilmiş ve vazgeçilemez haklara sahiplerdir ki bunların arasında yaşam, özgürlük ve mutluluğun peşinden koşma hakkı vardır, bu hakları korumak için güçlerini yönetilenlerin rızalarından alan hükümetler kurulmuştur – bu hakikatleri aşikâr sayıyoruz.

Bildirgede kadınların gündelik yaşantılarını etkileyen on beş soruna yer verilmiştir. Bu sorunlar önem sırasına göre sıralanmıştır. İlk sıralarda kadınların kamusal alana karışmalarının gerekliliği ele alınmıştır. Buna göre kadınlar, özellikle oy hakkı elde ederek özel alan ile sınırlandırılmış olan yaşantılarını değiştirebilir, kamusal alanda var olabilirlerdi. Toplantıya katılan feminist düşünürlere göre, Mary Wollstonecraft'ın kadınlar için oy hakkı talep ettiği dönemde oy hakkı marjinal bir durumu teşkil ederken çoğu erkeğin oy hakkına sahip olduğu 19. yüzyılda kadınların oy hakkı talebi son derece olağan bir durumdur. Stanton toplantıda yaptığı konuşmada, bu durumu ağır bir dille eleştirmiştir: "(orta sınıf, eğitilmiş kadınlara bile tanınmayan oy hakkının) ayyaşların, budalaların, at yarıştıran ve rom satan seraserilerin, cahil yabancıların ve aptal oğlan çocuklarının tamamına tanınıyor olması son derece aşağılayıcıdır" (Bryson, 2003: 77).

Kadınlar için oy hakkı istemi ve gerekliliğine yapılan vurgudan sonra bildirgede, evli kadınların uğradıkları haksızlıklar konu alınmıştır. Evlenen kadının vatandaşlık haklarından nasıl ve neden feragat ettiğini sorgulayan bildirgenin ilgili bölümü şu şekildedir (Donovan, 2021: 32):

Evlendiklerinde, erkek kadını yasanın gözünde ve kamusal hayatta öldürür. Kadının mülkü üzerindeki tüm haklar ve hatta kazandığı parayı bile alır... Evlilik anlaşmasında, kadın kocasına karşı itaatkâr olacağı üzerine söz vermeye zorlanır. Erkek, kadının... efendisi olmaktadır – kanun, erkeğe kadının özgürlüğünü elinden alma ve onu cezalandırma hakkını vermektedir.

Bildirgede siyasi hakların yanında eğitim hakkı, çalışma hakkı, eşit işe eşit ücret hakkı, kadının bir erkekten bağımsız bir şekilde hayatını sürdürebilecek kadar kazanç sağlayacak bir işe ulaşma hakkı gibi hak taleplerine yer verilmiştir. Kadın ve erkeklerden oluşan Seneca Falls toplantısında çoğu madde oy birliği ile kabul edilmiştir (Donovan, 2021: 32).

Stanton, 1860'ların sonuna doğru meslektaşı Susan B. Anthony ile birlikte ekonomik konuları ele alan *The Revolution* (Devrim) isimli feminist bir dergi çıkarmıştır. 1868-1870 yılları arasında faaliyet gösteren bu dergi, dönemin ana akım feminist düşüncesinin ötesine geçmiştir. Dönemin sosyalist fikirleriyle ilgilenen Stanton ve Anthony bu dergi ile sadece orta sınıf kadınların sorunlarıyla değil işçi sınıfı kadınların ekonomik ve sosyal sorunlarıyla da ilgilendiklerini göstermişlerdir. *The Revolution* dergisi kadın işçi sınıfının örgütlenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Bryson, 2003: 72-73).

1848'de Seneca Falls'ta atılan tüm adımlara rağmen ABD'de gerçekleştirilen 1866 anayasal düzenlemesinde oy hakkı sadece siyahi erkekleri de kapsayacak şekilde genişletilmiş, kadınlar bu kapsama dahil edilmemiştir. Bu durum üzerine 1869'da kadın hakları mücadelesi kapsamında iki yeni kadın derneği kurulmuştur. Derneklerden ilki Elisabeth Cady Stanton ve Susan B. Anthony (1820-1906) liderliğinde kurulan National Woman Suffrage Association (Kadınlara Seçme Hakkı Ulusal Derneği)'dir. İkincisi ise Lucy Stone tarafından kurulan American Woman Suffrage Association (Amerikalı Kadınların Seçme Hakkı Ulusal Derneği)'dir. 1890 yılında feminizmin radikal ve ılımlı iki farklı kesimini temsil eden National Woman Suffrage Association ve American Woman Suffrage Association birleşerek kadınlar için oy hakkının elde edilmesi için birlikte çalışmışlardır (Bryson, 2003: 77).

1866 anayasa değişikliği sonrası, ilk kongre seçimleri 1872'de gerçekleşmiştir. Susan B. Anthony bu seçimlere katılarak oy kullanmıştır. Anthony bu davranışı ile yasalara karşı geldiği gerekçesiyle yargılanmıştır. 18 Haziran 1873 yılında görülen davada kendisini “suç işlemek bir yana, ulusal anayasa tarafından güvence altına alınan vatandaşlık haklarını kullandığı” şeklinde savunmuştur. Dava sonucunda Anthony yasayı çiğnemekle suçlu bulunmuş ve 100 dolar para cezasına çarptırılmıştır. Ancak Anthony “tiranlara direnmek Tanrı'ya itaattir” diyerek “erkek yapımı olan -anayasa dışı- yasalara karşı isyan etmeye” devam edeceğini dile getirip cezasını ödemeyeceğini belirtmiştir (Çakır, 2021: 421).

19. yüzyılın son çeyreğinde Amerika'da feminist düşünce tüm dünyada etkisini gösteren Marksist sosyalist tartışmalar çerçevesinde şekillenmiştir. Bu dönemde ön plana çıkan isimlerden

biri Charlotte Perkins Gilman (1880-1935)'dir. Gilman'ın feminist teoriye en büyük katkısı, sosyalist düşünceyi kadın merkezli düşünceyle birleştirmesi olmuştur. Feminist düşünceye göre kadın olmak, birleştirmek, bir araya getirmek, inşa etmek, bakım, besleme, tedbir, eğitim demektir. Gilman'a göre kadınlık değerleri toplumu bir arada tutmaktadır. Gilman bu görüşlerini sadece akademik yayınlarla değil aynı zamanda *The Man Made World or Our Androcentric Culture* (Erkek Yapısı Dünya ya da Erkek Merkezli Kültürümüz) ve 1915'te yayınladığı *Herland* (Kadınlar Ülkesi) gibi romanlar aracılığıyla da dünyaya sunmuştur. Aynı zaman 1898 yılında kaleme aldığı *Women and Economic* (Kadın ve Ekonomik) isimli kitabında kadınlar için oy hakkı talebini dile getirmiştir (Çakır, 2021: 422).

ABD'de kadınların oy hakkına ulaşmaları 18 Ağustos 1920'de anayasada gerçekleştiren 19. değişiklik (Anthony Değişikliği olarak da bilinir) ile gerçekleşmiştir. 1920 yılında Amerikan anayasasında gerçekleştirilen bu değişiklik ile kadınlar seçme hakkına sahip olmuşlardır (Çakır, 2021: 422).

1.1.2.2. 19. Yüzyılda İngiltere'de Feminist Kuramın Gelişimi

İngiltere'de feminist hareketlerin örgütlü bir boyut kazanması 1850'li yıllarda gerçekleşmiştir. Aydınlanmacı liberal feminist düşünür Mary Wollstonecraft'ın (1759-1797) çalışmalarını takip eden dönemde kadınlar, eğitim ve çalışma gibi bazı haklar elde etmiş olsalar da oy hakkı elde edememişlerdir. 19. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen Chartist hareket (1838-1848) ile erkek işçiler için oy hakkı kabul edilirken kadınlar seçmen olma hakkından mahrum bırakılmışlardır. Kadınlar bu süreçte, oy hakkı taleplerini dile getirmek için çeşitli gösteriler yapmış olsa da bu gösteriler yeterli etkiyi oluşturamamıştır (Çakır, 2021: 422-423).

Aydınlanmacı liberal düşünce geleneğinin önemli isimlerinden biri olan filozof ve siyasetçi John Stuart Mill (1806-1873), feminist düşüncenin gelişiminde önemli isimlerden biridir. Mill'in düşüncelerinin şekillenmesinde kendisi gibi feminist bir düşünür olan eşi Harriet Taylor (1807-1858)'ın düşünceleri de etkili olmuştur. 1851 yılında evlenen çift, ayrı ayrı ve beraber çeşitli çalışmalar kaleme almışlardır. Taylor, 1851 yılında yayınladığı "*The Enfranchisement of Women*" (Kadınlara Seçim Hakkı Verilmesi) adlı eseri ile bilinmektedir (Donovan, 2021: 60-61). "Liberalizm ilkelerini kadınlara uygulamaya çalışan filozof" olarak tanınan John Stuart Mill ise, "*Subjection of Women*" (Kadınların Bağımlılığı) adlı eseri ile bilinmektedir. 1861'de kaleme alınan ve 1869 yılında yayınlanan bu eser yayımlandıktan kısa bir süre sonra pek çok dile çevrilmiş ve dünya çapında bir üne kavuşmuştur. Eser, kimi eleştirmenler tarafından feministlerin kutsal kitabı olarak gösterilmiştir (Arat, 1991: 42). Erkek bir düşünürün feminist görüşleri paylaşması Grimke ve Stanton gibi kadın feminist düşünürleri heyecanlandırmıştır. Stanton, Mill'in eserini "kadınların uğradığı haksızlığa bir erkekten gelen ilk tepki" olması nedeni ile "huzur ve neşe" ile okuduğunu dile getirmiştir.

Yayınlandığı ilk yıllarda feminist çevrelerce coşkuyla karşılanan bu eser daha sonra sert eleştirilerin merkezinde olmuştur (Bryson, 2003: 83-84).

Kadınların Bağımlılığı (1869) kitabında Mill feminizmi, liberal bireysellik ve faydacılık düşüncesi ile ilişkilendirmektedir. Bu düşünceye göre, kadın veya erkeğin bir diğeri üzerine baskı ve üstünlük kurması yerine iki cins arasında eşitliğin sağlanması gerekmektedir. Mill'e göre iki cinsin de birbirinden üstün veya güçsüz olarak tanımlanmayacağı "mutlak bir eşitlik" benimsenmelidir. İki cins arasında mutlak eşitliğin olmadığı bir toplumsal yapı Mill'e göre "insan türünü kabul edilemez derecede yoksullaştırmakta" ve "bireyin hayatını değerli kılan şeyleri yok etmektedir" (Donovan, 2021: 62). Dolayısıyla Mill, kadın erkek eşitliğinin sağlanmasını, sadece bir kadın hakları mücadelesi olarak değil aynı zamanda toplumun gelişimi önünde duran en büyük engellerden birinin çözümü olarak görmektedir. Mill eserinde kadın erkek eşitsizliğinin çözümü için çeşitli akılcı önerilerde bulunmuştur. Mill'e göre cinsiyet eşitliğinin sağlanması için kadınlar, erkekler ile eşit yurttaşlık haklarına ve eşit eğitim hakkına sahip olmalı ve evlilik ve aile yaşantısında erkeğin kadın üzerindeki baskı ve otoritesinin hafifletilmesi gerekmektedir (Arat, 1991: 42).

İngiliz liberal geleneğinin bir temsilcisi olan Mill'in kadın hakları ile ilgili görüşleri pek çok açıdan kendisi gibi aydınlanmacı liberal feminist düşünür olan Wollstonecraft ve ABD'li feminist kuramcı Stanton'ın düşüncelerine benzerlik göstermektedir. Orta sınıf kadın hareketi olarak başlayan feminist düşünce, bu dönemde, kadınların oy hakkı, eğitim eşitliği, evlilik ile yitirdikleri haklar ve kanun önünde eşitlik istemleri konuları etrafında şekillenmektedir. Wollstonecraft ve Stanton gibi Mill de kadının toplumdaki mevcut konumunu eleştirilerinin merkezine almış ve yaşam koşullarını iyileştirmek için kadına karşı var olan önyargılara akılcı çözüm yolları üretmeyi amaçlamıştır. Mill, Stanton'ın kadınların kamusal alandan ziyade özel alanda daha fazla baskıya maruz kaldığı fikrini paylaşmış ve Stanton'ın özel alan eleştirisini daha radikal bir noktaya getirmiştir. Mill'e göre kadının maruz kaldığı esas baskı hane içinde kendisini göstermektedir. Bu düşünceye göre ekonomik, sosyal ve ahlaki açıdan kadının erkeğe bağımlı olduğu bir evlilik, kadının ezilmesini güçlendirmektedir (Donovan, 2021: 63). Mill'e göre özel alanda kadın ve erkek arasındaki bu eşitsiz durumun düzeltilmesi için mevcut evlilik sözleşmesinin değişerek evlenen tarafları hukuksal olarak birbirine eşit kabul edecek biçime getirilmesi gerekmektedir. Mill'e göre hukuksal olarak eşit olan kadın ve erkeğin evliliği toplumda adaletin sağlanmasının ön koşullarından biridir. Mill, evlilik ve aile yaşantısı ile ilgili çeşitli fikir ve çözüm önerileri paylaşmışsa da bu fikirleri derinleştirmemiş ve bu sebeple eleştirmenler tarafından feminist teorisi eksik olarak değerlendirilmiştir (Arat, 1991: 68).

Mill'e göre toplumsal gelişimin önündeki temel sorun bir cinsin ötekine "sürekli bağımlı" hale getirilmiş olmasıdır. Bu düşünceye göre, gelenek ve görenekler yoluyla inşa edilmiş olan bağımlılık durumu, kadınların varoluşsal özelliklerinden kaynaklanan bir durum olmaktan ziyade baskı yoluyla tarihsel süreçte oluşturulmuş olan bir barbarlıktır (Bryson, 2003: 85). Mill, toplumda var olan eşitsiz durumun kadın ve erkek arasında biyolojik farklar üzerinden açıklanmaya çalışılmasını

reddetmektedir. İki cins arasındaki fiziki güç farklılıklarının veya “kadın doğası” olarak adlandırılan yapay olgunun bir cinsin öteki üzerinde sürekli bağımlılık kurması için yeterli olmadığını savunmaktadır. Ona göre biyolojik farklılıkların cinsler arası bilinç farklılıkları oluşturduğu kabulü, kadın üzerinde kurulan “doğal olmayan” baskıyı meşrulaştırma, derinleştirme ve sürdürülebilir kılma aracıdır (Donovan, 2021: 64).

Toplumun birer ferdi olarak kadınların kendisini yönetecek olan insanı seçme özgürlüğüne sahip olması gerektiğini vurgulayan Mill, kadınlara oy hakkı için mücadele etmiştir. Mill 1867 yılında, National Union of Women’s Suffrage Societies’in (Kadın Oy Hakkı Dernekleri Ulusal Federasyonu - NUWSS) öncülüğünde İkinci Reform Yasası’nda kadınlara oy hakkı verilmesi yönünde bir değişiklik yapılmasını teklif etmiştir. Ancak bu teklif, Avam Kamarası’nda yapılan bir oylama ile 73’e karşı 194 oy ile reddedilmiştir (Çakır, 2021:423).

Mill’in sunduğu yasa değişikliği önerisinin kabul edilmemesinin ardından ülkede kadınlar, hak talebi mücadelelerini kurdukları çeşitli örgütler yoluyla devam ettirmişlerdir. İngiltere’de kadınların oy hakkı mücadelesi yaklaşık elli yıl devam etmiştir. 1897 yılında Londra’da Milicent Garret Fawcett (1847-1929) önderliğinde National Union of Women’s Suffrage Societies (Kadın Süfraj Dernekleri Ulusal Federasyonu) kurulmuştur. Bu federasyonun kurulması ile “Suffragette/süfrajette” hareketi (kadınların Seçme hakkını savunan kadın hareketi) kadınların dünya tarihinde gerçekleştirdikleri ilk örgütlü direniş olmuştur (Arat, 1991: 42). Kadın Süfraj Dernekleri Ulusal Federasyonu’nun aktif olduğu beş yıllık süre zarfında kadınlar, çeşitli mitingler, konuşmalar ve eylemler gerçekleştirerek hem kadın ve erkek tüm insanları bilinçlendirmek hem de karar alıcıların oy hakkı taleplerini kabul etmelerini sağlamayı amaçlamışlardır. Ancak isteklerine herhangi bir cevap alamayan kadın örgütleri hareketi, 1900’den sonra şiddet yanlısı militan özellikler sergilemiştir (Çakır, 2019: 83).

Süfrajette hareketinin militanlaşmasında Emmeline Pankhurst ve kızları büyük rol oynamıştır. 1903 yılında, Emmeline Pankhurst (1858-1928), kızları Christabel ve Sylvia ile beraber Women’s Social and Political Union’u (Kadınların Sosyal ve Politik Birliği) kurmuştur. Daha sonrasında, Votes for Women (Kadınlar İçin Oy) dergisini çıkarmaya başlamışlardır. Ancak gerçekleştirdikleri eylemlerin dönemin siyasi karar alıcılarının dikkatini çekmemesi üzerine süfrajette, kadınlar için oy hakkı taleplerine dikkati çekebilmek için eylemlerini şiddet içerikli hale getirmişlerdir. Bu amaç doğrultusunda süfrajette, yasal ve yasa dışı pek çok eylem ve gösteri düzenlemişlerdir. Bu dönemde süfrajette, duvarlara yazılar yazmış, polisle çatışmış, kendilerini parlamento sıralarına zincirlemiş ve dünya tarihinde açlık grevini politik bir eylem amacıyla kullanan ilk örgüt olmuştur. En büyük gösterilerini 21 Temmuz 1908 yılında gerçekleştirmişlerdir. Bu tarihte, Hyde Park’ta, daha sonradan “Women’s Sunday” olarak anılacak bir yürüyüş gerçekleştirmişlerdir. Beş yüz bin kadının katıldığı bu gösteride mor, beyaz ve yeşil renklerde kemerler, kolluklar, flama ve bayraklarla kadınlar için oy hakkı talebi yinelenmiştir (Çakır, 2021:423).

Emmeline Pankhurst ve kızları ile farklı bir boyut kazanan süfraj hareketi daha sonraki yıllarda pek çok farklı kadın örgütünün kurulması ve farklı mücadele yöntemlerinin denenmesi ile devam etmiştir. İngiltere’de süfraj hareketi 1917 yılında, kadınlar için belli şartlar altında oy kullanma hakkı verilmesi ile sona ermiştir. 1918 yılında, 1. Dünya Savaşı sonrasında kabul edilen seçim yasasına göre, otuz yaşın üzerinde, mülk sahibi, ya da mülk sahibiyle evli, üniversite mezunu ya da haftada beş pound gelir getiren bir işte çalışan kadınlara siyasal haklar tanınmıştır. Kadınların, erkeklerden farklı olarak ek bir şarta ihtiyaç duymadan oy kullanma hakkına sahip olmaları ise 1928 yılında gerçekleşmiştir (Arat, 1991: 42-43).

1.1.2.3. Dünyanın Çeşitli Yerlerinde Kadınların Oy Hakkına Erişimi

Düşünsel alt yapısı daha eski tarihlere dayanmakla birlikte 19. yüzyılın ortaları itibariyle kadınların oy hakkı talepleri etrafında örgütlü bir hal alan ve daha sonrasında birinci dalga feminizm olarak adlandırılacak olan 19. yüzyıl kadın hareketlerinin, 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın ilk yarısında kadınların oy hakkı elde etmesi ile sona erdiği kabul edilmektedir. Birinci dalga feminizm hareketleri dünyanın farklı yerlerinde farklı şekillerde ortaya çıkarak her ülke için farklı tarihlerde sonlanmıştır.

Avrupa ülkelerine bakıldığında, Norveç, Finlandiya, İzlanda ve Danimarka gibi Kuzey Avrupa ülkelerinde kadın örgütlenmeleri diğer Avrupa ülkelerine kıyasla daha erken tarihlerde gerçekleşmiştir. Bu durum, diğer Avrupa ülkelerine kıyasla, bu ülkelerde kadınların oy hakkına erişimlerinin daha önce gerçekleşmesi ile sonuçlanmıştır. Finlandiya’da kadınlar için oy hakkı 1906’da, Norveç’te 1913’te, Danimarka ve İzlanda’da 1915’te kabul edilmiştir. Feminist düşüncenin gelişiminde büyük bir etkisi olan Fransız Devrimi’nin gerçekleştiği Fransa’da ise kadınların seçme hakkını elde edebilmek için 1944 yılını beklemeleri gerekmiştir (Arat, 1991: 44).

Latin Amerika ülkelerine bakıldığında, kadınların seçme ve seçilme hakkı elde ettikleri ilk ülke, 1929 yılında, Ekvador olmuştur. 1932 yılında ise Brezilya ve Uruguay, 1953 yılında ise Meksika’da kadınlar seçme ve seçilme hakkı elde etmişlerdir (Yarar, 2022: 225).

Avrupa’da birinci dalga feminizm hareketi, genel olarak aydınlanmacı liberal düşünce geleneği ile şekillenmiş olan bir orta sınıf kadın hareketi olarak başlamış ve gelişmiştir. Bu genellemenin istisnalarından biri Almanya’dır. Almanya’da kadın hareketleri liberal düşünce geleneğinden çok daha farklı bir şekilde gelişmiştir. Almanya, Fransız Devrimi sonrasında sosyalist düşüncenin etkisinde kalmıştır. 19. yüzyılın sonunda Almanya’nın, işçi hareketlerinin Avrupa merkezi konumuna gelmesiyle sosyalist düşünce ülkede güçlenmiştir. I. Enternasyonal’den (1864) sonra sosyalist düşünce ile gelişen kadın hareketleri çerçevesinde 1865 yılında Alman Kadınlar Birliği kurulmuştur. Buna göre Alman feministler, kadınların önündeki engellerin kalkmasının ve kişisel haklara ve özgürlüklere ulaşabilmelerinin sınıf ayrımı olmayan bir toplum yapısına geçişle mümkün

olacağını savunmuşlardır. Bu düşünce etrafında şekillenen Almanya'daki sosyalist birinci dalga feminizm hareketi, 1. Dünya Savaşı sonrası dönemde, 1918 yılında kadınların oy hakkı kazanmaları ile sona ermiştir (Arat, 1991: 43).

Rusya'da 19. yüzyılda üniversiteli kız öğrencilerin eğitim ve barınma konularıyla başlayan kadın hakları mücadelesi, 1905 yılında çıkarılan yasada kadınların seçmen kitlesine dahil edilmemesi üzerine oy hakkı talebi ile devam etmiştir. Bu yasa üzerine Moskova'da kadınlar, örgütlenerek "Kadın Eşitlik Birliği" derneğini kurmuşlardır. Kadın Eşitlik Birliği başta olmak üzere çeşitli kadın örgütleri kadınların erkekler ile eşit toplumsal, siyasal ve ekonomik haklara sahip olabilmeleri adına birçok gösteri düzenlemiştir. On iki yıl süren bu mücadele sonrasında 1917 Devrimi ile Rusya'da kadınlar oy hakkını elde etmişlerdir (Çakır, 2019, 88).

Çin'de kadınların oy hakkı elde etmeleri Rusya'dakine benzer şekilde bir devrim sonucu gerçekleşmiştir. Ancak Rusya'da on iki yıl gibi kısa süren bir mücadelenin aksine Çin'de kadınların oy hakkı için mücadeleleri elli yılı aşkın bir süre devam etmiştir. Kadınların ataerkil sisteme karşı bilinçlenme ve örgütlenme temelleri 19. yüzyılda başlamıştır. Bu dönemde kadınların okullaşması ve dergicilik faaliyetlerine başlamaları kadın bilinçlenmesinin ve bilginin yayılımında önemli rol oynamıştır. 1900'lerin başlarında örgütlü hale gelen oy hakkı hareketi ile çeşitli kadın dernek ve kuruluşları kurulmuştur. Kadınların tüm mücadelelerine rağmen, kadınların oy hakkına sahip olmaları aile yapısına bir tehdit olarak algılanması gibi nedenlerden dolayı 1923'te vatandaşlara tanınan genel oy hakkı kanununda kadınlar hariç tutulmuştur. Kadınların oy hakkı kazanımı 1 Ekim 1949 tarihinde gerçekleşen Çin Komünist Devrimi ile mümkün olmuştur. Devrim öncesi sadece bazı eyaletlerde var olan kadınların oy kullanma hakkı, Devrim ile birlikte tüm eyalet için kabul edilerek garanti altına alınmıştır (Çakır, 2019: 88-93).

Erkek egemen yapının güçlü olduğu Meksika'da, kadınlar için oy hakkı ve diğer kamusal haklar için mücadele 1911 Meksika Devrimi sırasında, cinsiyet rollerinde görülen olumlu değişim sonrasında başlamıştır. Devrim'de kadınlar erkekler kadar aktif roller üstlenmişlerdir. Bu durum, devrim sonrasında kadınların politik olarak da aktifleşmesine neden olmuştur. Böylece kadınlar, devrim sonrasında çeşitli hak taleplerini dile getirmeye başlamışlardır. 1917 yılında Hermila Galindo (1886-1954), mecliste kadınların insan ve vatandaş olmalarının doğal bir getirisi olan oy hakkından mahrum bırakılamayacaklarını dile getirmiştir. Ancak kadınların bu taleplerine rağmen, 1918'de düzenlenen ulusal seçim yasasında genel oy hakkı sadece erkeklere tanınmıştır. "Nitelikli seçmen" olarak görülmeyen kadınların Meksika'da oy hakkı mücadeleleri, Devrim'den sonra yaklaşık kırk yıl devam etmiştir. 1920'li yıllarda Meksika'nın bazı eyaletlerinde kadınlara oy hakkı verilmiş ancak genel bir oy hakkı tanınmamıştır.

Kadınların iş hayatına girmesi ile işçi sınıfına mensup kadın sayısı artmış ve kadınların öncelikleri sınıfsal olarak farklılaşmıştır. Orta sınıf kadınlar oy hakkı istemlerini dile getirirken işçi

sınıftan kadınlar öncelikli olarak ekonomik konulara yoğunlaşmıştır. 1930'lu yılların ilk yarısında, çeşitli kadın örgütleri farklı sınıftan kadınları temsil edecek şekilde birleşerek Kadın Hakları İçin Birleşik Cephe'yi kurmuştur. Kadın Hakları İçin Birleşik Cephe'de gerçekleştirilen toplantılar ile kadınların önceliğinin oy hakkının kazanılması olduğu konusunda bir fikir birliğine varılmıştır. Böylece farklı sınıftan kadınlar oy hakkı mücadelesi için birleşmiştir. Cephe'nin sekreteri ve aynı zamanda komünist partinin önemli bir ismi olan Maria Garcia, 1937 seçimlerinde parlamentoya girmek için aday olmuştur. Garcia'nın seçimleri kazanmasına rağmen, bir kadının parlamentoya girişinin anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle vekilliği kabul edilmemiştir. Kadınların seçme ve seçilme hakkı elde edebilmeleri için anayasada gerekli değişikliklerin yapılması konusunda dönemin Cumhurbaşkanı Cardenas meclise bir önerge sunsa da önerge kabul edilmemiştir. Kadınlar, Cumhurbaşkanı Cardenas'ın ve Kadın Hakları İçin Birleşik Cephe'nin tüm uğraşlarına rağmen seçme ve seçilme hakkı elde edememişlerdir. Umutlarını yitiren kadınlar bu dönemden sonra daha yerel konularla ilgilenmeye başlamışlardır. Kadınların Meksika'da seçme hakkını elde etmeleri 1947 yılında ve seçilme hakkını elde etmeleri ise 1953 yılında gerçekleşmiştir (Çakır, 2019: 93- 97).

Türkiye'de kadın örgütleri 1800'lü yılların sonunda, Osmanlı döneminde kurulmaya başlamıştır. Bu dönemde, özellikle Fransız Devrimi'nin getirdiği fikirler ile oluşan özgürlükçü ortamın bir sonucu olarak kadınlar, çeşitli örgütlenmeler ile haklarını korumak için bir araya gelmeye başlamışlardır (Negiz ve Üçer, 2012: 4). Bu dönemde kurulan çoğu kadın örgütünün önceliğinin oy hakkı kazanımı olmamasına rağmen, Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan gibi cinsiyet eşitliğini savunan kadın örgütlenmelerinin varlığı da bilinmektedir (Toprak, 1994: 802).

1876 Anayasası ile anayasal döneme geçilen Osmanlı'da, anayasaya uygun ilk seçimler 1908 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu seçimlerde kadınların oy hakkı olmadığı gibi oy kullanan erkeklerden de bazı şartlar aranmıştır. Bu tarihten sonra kadınlar, çeşitli dernekler ve dergiler aracılığı ile oy hakkı taleplerini yer yer dile getirseler de oy hakkının kadın dernek ve örgütlerinin gündemine girmesi Kurtuluş Savaşı sonrası dönemde gerçekleşmiştir (Toprak, 1994: 803). 1920'li yıllarda kadınlar, dergicilik faaliyetleri ve kurdukları dernekler aracılığı ile kendilerine uygulanan ayrımcılığı gözler önüne sererken hak ve özgürlük taleplerini dillendirmişlerdir. Oy hakkı taleplerini dernek programlarına ekleyen kadınlar, bu dernekler aracılığı ile çeşitli konferanslar düzenlemişlerdir. Bu konferanslarda taleplerini belirginleştirerek ortak bir strateji geliştirmişlerdir. Ortak bir amaç için sınıf ve görüş ayrımı gözetmeksizin beraber hareket etmeye karar veren kadın örgütleri, oy hakkı taleplerini siyasi alana taşımak için bir siyasi parti kurulmasını kararlaştırmışlardır (Çakır, 2019).

Bu amaç doğrultusunda 15 Haziran 1923 tarihinde, Nezihe Muhittin (1889-1958) liderliğinde Kadınlar Halk Fırkası kurulmuştur. Partinin kuruluş haberi, bir kadın dergisi olan Süs dergisinde verilmiştir. Ancak parti geçerlilik kazanamamıştır. 1923 anayasasında yeni bir seçim kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun ile erkekler için seçmen kısıtlılıkları kaldırılarak her Türk erkeğe seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Ancak kadınlar yine seçmen kapsamına alınmamıştır. Nezihe Muhittin

önderliğinde kurulmak istenen partinin yasal otoriteler tarafından uygun bulunmaması üzerine 1924 yılında, parti politikasındaki tüm siyasi içerikler çıkartılmış ve parti yerine “Türk Kadınlar Birliği” adıyla bir dernek kurulmuştur. Dernek, kadınlar için oy hakkı isteminden vazgeçmemiştir. 1925 yılında dernek, Kadın Yolu isimli bir dergi çıkarmaya başlamıştır. Kadın Yolu dergisi derneğin oy hakkı taleplerini dile getirme işlevi görmüştür. 1927 yılında dernek başkanı Nezihe Muhittin ve yönetim kurulu usulsüzlük nedeni ile görevden alınmıştır. Derneğin yeni yönetimi siyasi hak istemi konusunda, eski yönetime nazaran daha ılımlı bir dil kullanmayı tercih etmiştir.

1930 yılında Belediye Kanunu ile kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı (Resmî Gazete, 14 Nisan 1930) ve 1933 yılında çıkarılan yasa ile kadınlara muhtar aday olma hakkı tanınmıştır (Resmî Gazete, 1933: 2540). 1934 yılına gelindiğinde, kadınların seçme ve seçilme hakkını kazanmalarından çok kısa bir süre önce Ankara’da Türk Ocağı salonunda kadınların konu ile ilgili düzenledikleri bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantı sonunda katılımcılar Millet Meclisine kadar gösteri yürüyüşü gerçekleştirmiştir. Mecliste yaşananlardan bir kısım, toplantı katılımcılarından biri olan Avukat Perihan Arıburun tarafından şöyle anlatılmıştır (Göksel, 1984):

“Aydın bir kadın topluluğunun Meclis önünde yüksek sesle konuşmalarını çalışma odasında bulunan Atatürk haber alır. Ve çevresindeki milletvekillerine bakın bakalım hanımlarımız ne istiyorlar, bana da bilgi getirin der. Gidip (Mecliste temsil hakkı isteyen) kalabalığı gören milletvekillerinin telaşlı hali karşısında Atatürk, ‘Arkadaşlar, kadınlarımız mecliste görev istediğinde haklıdırlar. Hemen kanun tasarısı için çalışmalara başlayınız’ direktifini verir.”

Mustafa Kemal Atatürk’ün kadının toplumdaki yerine verdiği değer ve kadın haklarına bakış açısı, farklı tarihlerde yapmış olduğu konuşmalarda kendisini göstermektedir. Bu konuşmalardan biri 1923 yılında gerçekleştirilmiştir. Atatürk 1923 yılında şu sözleri ile “kadın” ile ilgili görüşlerini ortaya koymaktadır (Atatürk, 1959):

“Bizim toplumumuzun başarı gösterememesinin sebebi kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlik ve kusurdan doğmaktadır... Bir toplumun bir organı faaliyette bulunurken diğer organı işlemezse o toplum felç olmuştur. Bir toplumun hayatta, çalışması ve başarılı olması için, çalışmanın ve başarılı olabilmenin bağlı olduğu bütün sebep ve şartları benimsemesi gerekir. Bundan ötürü bizim toplumumuz için ilim ve teknik gerekli ise bunların aynı derecede hem erkek hem de kadınlarımızın edinmeleri lazımdır... Bir toplum, cinsinden yalnız birinin gerekleri edinmesiyle yetinirse o toplum yarıdan fazla kuvvetsizlik içinde kalır. Bir millet ilerlemek ve uygarlaşmak isterse bilhassa bu noktayı esas olarak kabul etmek mecburiyetindedir.”

Mustafa Kemal Atatürk’ün kadın hakları ile ilgili görüşleri söylemlerinin ötesine geçerek fiiliyatta da bulmuştur. Bu bağlamda kadın hakları konusunda ileri adımlar atılmış ve kadınların seçme ve seçilme hakkı gündeme gelmiştir. Aşamalı şekilde kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. 5 Aralık 1934 tarihinde Anayasa ve Seçim Kanunu’nda yapılan değişik ile kadınlar seçme ve seçilme hakkı elde etmişlerdir (Resmî Gazete, 21 Haziran 1934). Bu bağlamda 1924 Anayasasının ilgili maddeleri (madde: 10 ve madde: 11) değiştirilerek; “yirmi iki yaşını bitiren kadın erkek her Türk milletvekili seçme, otuz yaşını bitiren kadın erkek her Türk milletvekili seçilme

hakkına sahip olur” şekline getirilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi Devre: IV, İçtima: IV, C.25: 83-85). 1935 yılında gerçekleştirilen genel seçim ile Türk kadınları oy kullanmış ve 18 kadın parlamentoya girmiştir.

1.1.3. 20. Yüzyılda Feminist Kuramın Gelişimi

20. yüzyıl, tarih boyunca yaşanan en önemli siyasi dönemlerden biri olmuştur. Birinci Dünya Savaşı’nın sonuçlarıyla başlayan ve Soğuk Savaş’ın sona erdiği döneme kadar devam eden bu yüzyıl, siyasi, askeri, ekonomik ve ideolojik açıdan büyük değişimlere tanıklık etmiştir. 20. yüzyıl aynı zamanda büyük sosyal ve siyasi hareketlerin yükseldiği bir dönemdir. Kadın hakları bu yüzyılda güç kazanmış ve feminizm bir teori ile desteklenmeye başlanmıştır (Rocheft, 2020).

20. yüzyılın ilk çeyreğinde yirmi bir ülkede kadınlar oy hakkı elde etmişlerdir. Dolayısıyla birinci dalga feminizm, oy hakkı kazanımı bakımından kadın hareketleri tarafından bir zafer olarak kabul edilmiştir. Ancak Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, savaşın getirdiği toplumsal ve siyasal dönüşümler ve oy hakkının kabulünün yaygınlaşması ile, kadın hareketleri durgunlaşmıştır (Donovan, 2021: 123). Uluslararası Kadın Konseyi ve Oy Hakkı Birliği gibi feminist kadın kuruluşlar bu durgunluktan kurtulmak için ilgilerini, savaşın önlenmesi, barışın korunması ve kadın işçi hakları gibi konulara yönlendirmişlerdir (Çaha, 1996: 43). Ancak Feminist hareketlerin zaman kaybetmeden kendilerine yeni konular bulmuş olmaları hareketin zayıflamasına engel olamamıştır. Bu dönemde düşüşe geçen feminist hareketler, kadınların birinci dalga feminizmin sonucunda elde ettikleri kazanımların sorunlarını çözmeye yetmediğini fark etmeleriyle 1960’larda ikinci dalga feminist hareketle beraber canlanmış (Heywood, 2021: 261). Feminizmin, 1960’lı yıllarda tekrar yükselişe geçmesi feminizm literatüründe “yeniden uyanış” olarak adlandırılmıştır (Cengiz, 2010: 111).

1960’lı yıllarda feminizmin tekrar yükselişe geçmesinin temelleri 1945 yılı sonrasında oluşturulmaya başlanmıştır. Bu yıllarda görülen iki farklı olayın kadınların tekrar örgütlenmesinde yardımcı olduğu açıktır. Bunlardan birincisi, savaş sonrası dönemde kadınların toplumsal konumlarının değişmiş olmasıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında cinsiyete dayalı iş bölümü ve ayrımcılık savaş öncesi döneme kıyasla azalmıştır. Devlet politikaları değişmeye başlamış ve kadınlar işyerlerinde, kamusal alanlarda ve siyasi alanlarda daha çok rol edinmeye başlamışlardır. Kadınların tekrar örgütlenmesini sağlayan ikinci olay ise, varoluşçu felsefenin önemli isimlerinden biri olan Simone De Beauvoir’ın (1908-1986) 1949 yılında *The Second Sex* (İkinci Cins ABD’de 1952 yılında yayımlandı) adlı kitabının yayınlanması olmuştur. İkinci Cins, feminist hareketleri tekrar canlandırarak, birinci ve ikinci dalga feminizm arasında köprü görevi görmüştür (Çakır, 2021: 415).

De Beauvoir'ın İkinci Cins adlı çalışması, feminist hareketlerin durağan olduğu bir dönemde yayınlanması dolayısıyla dünyanın çeşitli yerlerinde farklı sınıftan kadınlarca büyük ilgiyle karşılanmış ve böylece feminist düşüncenin canlanmasına katkı sağlamıştır. De Beauvoir çalışmasında, varoluşçu felsefenin kavramlarını, feminizm bağlamında yeniden yorumlayarak kadının toplumsal statüsünü açıklamak için kullanmıştır. Kadınların gündelik hayatta karşılaştıkları sorunları, cinsiyetin toplumsal yapısı ekseninde ele alan De Beauvoir, toplumsal cinsiyet kavramı ve ilişkileri, kadının özgürleşmesi ve beden ve cinsellik konularında feminist teoriye katkı sunarak teorik çerçevesinin tamamlanmasında önemli bir rol oynamıştır. (Donovan, 2021: 234).

De Beauvoir, “kadın nedir?” sorusu üzerinden kadının, ataerkil toplumsal yapıdaki mevcut konumunu, görevini ve önemini sorgulamaktadır. Düşünre göre kadın, toplumda erkeğe kıyasla dezavantajlı, eşitsiz, sömürülen ve ikincil bir konumdadır (Notz, 2018: 67). Ancak kadının toplumda öteki olma hali, sadece erkekten kaynaklı bir olgu değildir. Kadınlar mevcut konumlarını içselleştirmektelerdir. Özellikle annelik duygusu aracılığıyla kadın, ataerkil kültürün esiri haline getirilmeye ikna edilmiştir. Oysa, De Beauvoir’a göre kadın mevcut konumunu, herhangi bir biyolojik özelliğinden dolayı elde etmemiştir. Kadın ve erkek arasındaki farklılıklar ataerkil toplum tarafından inşa edilmiştir (Çakır, 2021: 415). İnsan eliyle oluşturulmuş olan bu toplumsal yapıda kadın sadece “toplumun ötekisidir”. De Beauvoir (1993: 35) bu düşüncelerini çeşitli şekillerde ifade etmiştir. Bunlardan biri şu şekildedir:

Kadın mı? Der basit formül meraklıları, aman efendim, çok basit: bir döl yatağı, bir yumurtalıktır kadın; “dişi” dir: Bu söz yeter onu tanımlamaya. “Dişi” sıfatı, erkeğin ağzında küfür gibi çınlar; oysa kendisi hayvansı yanından hiç utanmaz, tam tersine: “Erkek” dedikleri zaman şişir. “Dişi” terimi kadını doğaya bağladığı için değil, cinsine kapattığı için kötü anlam taşımaktadır; ve bu cinsin erkeğe en suçsuz hayvanlarda bile küçümsenmeye layık gözüğü, hiç kuşkusuz kadının kendisinde uyandırdığı kaygılı düşmanlıktan ötürüdür; bu arada, biyolojide, bu duygusunu doğrulayacak kanıtlar arar.

De Beauvoir’a göre “kadın” üzerinde tarih boyunca süregelen tartışmaların mevcut olmasına rağmen kimse “erkek nedir?” sorusuna cevap aramamaktadır. Çünkü De Beauvoir’a göre erkekler “norm, sorgulanmayan insan türü, diğer her şeyin kıyaslamaya tabi tutulduğu evrensel kategori” olarak görülmektedir. Kadın ise norm dışı ve ötekidir. Beauvoir (1993: 153) bu düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

Tarih bize gösterdi ki, erkekler öteden beri, bütün somut güçleri ellerinde bulundurmuşlardır; ataerkilliğin başlangıcından bu yana, kadını bağımlı yaşatmanın yararlı olacağına inanmışlardır; yasalarını kadınların zararına çıkarmışlardır; böylece kadın, somut olarak, Öteki varlık, erkeğe benzemeyen varlık haline gelmiştir.

Varoluşçu felsefe kavramlarını feminizm bağlamında yeniden yorumlayan Simone de Beauvoir, kadının özgürleşmesi olgusunu da bu ekseninde ele almaktadır. Varoluşçu felsefeye göre varoluş kişinin özgürlüğe ulaşmak için kendi rızası ile seçtiği ve ona göre hareket ettiği bir durumdur

(Smith, 2022: 23). Bu bağlamda Beauvoir (1993)'a göre, toplumda sadece egemenliği elinde bulunduran erkekler varoluşu yaşamaktadırlar. Öteki olarak konumlandırılmış kadınlar ise doğanın emri olan üreme görevleri yerine getirerek, sadece erkeklerin kendileri için uygun gördüğü hayatı yaşayabilmektedirler.

De Beauvoir (1993)'a göre kadının toplumda sahip olduğu mevcut konum ve gündelik hayatta karşılaştığı sorunlar, gelenek ve görenekler yoluyla yapay bir şekilde oluşturulan ve günümüze kadar getirilen ataerkil bir toplum yapısının ürünüdür. Dolayısıyla De Beauvoir, kadının özgür ve eşit olduğu bir topluma ulaşabilmek için değişimin sadece siyaset, kamusal ve ekonomik boyutlarda yapılmasının yeterli olmadığını ifade etmektedir. Ona göre, ataerkil sistemin kadın üzerinde kurduğu baskının toplumsal, kişisel ve cinsel boyutlarının da açığa çıkarılması gerekmektedir. De Beauvoir'a göre, ancak toplumsal baskının tüm yönlerinin ortaya çıkarılması ile ataerkil sistem değiştirilebilir (Beauvoir, 1993).

De Beauvoir'ın İkinci Cins kitabı ile başlayan radikal düşüncenin feminist teori ve feminist hareketlere girişi ile feminist eylem ve söylemler önceki dönemlere kıyasla daha radikal bir hal almıştır. De Beauvoir'ın görüşleri, daha sonraki yıllarda pek çok feminist düşünürü ilham kaynağı olmuş ve Germaine Greer (1939-...) ve Kate Millet (1934-2017) gibi radikal feminist düşünürler tarafından geliştirilmiştir.

Amerikalı gazeteci Betty Friedan (1921-2006), Simone De Beauvoir'dan etkilenen isimlerden biridir. Friedan, 1963 yılında yayınladığı *The Feminine Mystique* (Kadınlığın Gizemi) adlı eser ile feminist düşüncenin gelişimine ve feminist harekete büyük bir katkı sağlamıştır. Kısa zaman içerisinde bir milyonun üzerinde satılan *Kadınlığın Gizemi* adlı eseri, özellikle ABD'de ve İngiltere'de büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Birçok okuyucu Friedan'a mektup yoluyla ulaşarak kitabın hayata bakış açılarını değiştirdiğini söylemişlerdir (Bryson, 2003: 237).

Simone de Beauvoir'ın İkinci Cins adlı eseri, yayımlandığı dönem itibarıyla feminist düşünce için yenilikçi ve marjinal bir özellik taşıırken Friedan'ın eseri hali hazırda toplumda farkında olunan, üzerinde konuşulan fikirleri dile getirmektedir. Dolayısıyla, De Beauvoir çalışması ile toplumda beklenmedik bir etki yaratırken Friedan, toplumda mevcut feminist düşünceleri düzenli hale getirmiştir. Ayrıca de Beauvoir'ın görüşleri feminizmin radikal boyutuna bir katkı sağlarken Friedan'ın görüşleri feminizmin liberal boyutuna katkı sağlamıştır (Bryson, 2003).

1945 sonrası dönemde kadınların geleneksel rollerinin desteklenmeye başlanması, 1960'lı yıllarda feminist hareketlerin liberal bir protesto olarak ABD'de tekrar yükselişe geçmesinin zeminini hazırlamıştır. ABD'li feminist düşünür Betty Friedan 1963 yılında yayınladığı *Kadınlığın Gizemi* adlı eserinde, savaş sonrası dönemde medya ve devlet kuruluşları tarafından kadınların geleneksel rollerinin ön plana çıkarılması dolayısıyla özgürlük ve eşitlik taleplerinin azaldığını ve

bunun, kendisinin “kadınlık gizemi” adı verdiği durum ile ilişkili olduğunu konu edinmektedir (Friedan, 1983).

Friedan’a göre kadınlar, varlıklarını haneye bağlılık ve kadınsı davranış yolu ile gerçekleştirebilmekte ve bu sayede hayatta kalabilmektedir. Böylece özel alana hapsedilen kadınlar, hayatlarını tamamen kocası ve çocuklarının ihtiyaçları etrafında şekillendirmek zorundadır. Friedan’a göre kadın için öngörülen bu hayat onu uzun vadede umutsuzluğa sürükleyecektir. Ancak bu durumun mevcut toplumsal yapının genel bir özelliği olduğundan habersiz olan kadınlar, mutsuzluk ve umutsuzluk içeren bu hayat tarzını dile getirmeyi bireysel başarısızlık olarak değerlendirmekte ve bu yüzden dile getirmemektedir. Friedan kadınların yaşadığı bu durumu “adı olmayan sorun” olarak isimlendirmiştir (Friedan, 1983). Friedan’a göre Amerikalı kadınlar özgürlük ve eşitlik hakları ellerinden alınarak evlere hapsedilmiştir. Adı olmayan ancak kadınların ortak sorunu olan bu durum, kadınları sadece umutsuzluk ve mutsuzluğa sürüklemekle kalmamış iş hayatı, siyaset gibi kamusal alanlarda kadınların rolünü de kısıtlamıştır. Geleneksel cinsiyet rolleri içerisinde hapsedilen kadınlar, kamusal alanlarda kendilerini gerçekleştirmekten mahrum bırakılmışlardır (Friedan, 1983).

Friedan’a göre kadınların örgütlenmesi ve kadınlık gizeminden kurtulmaları için onlara hane dışında ve özgür bir hayatın mümkün olduğunun gösterilmesi gerekmektedir. Friedan’a göre bu eğitim ile sağlanabilir. Dolayısıyla eğitim, kadın kurtuluşunun anahtarıdır. Bu düşünce ile Friedan bir ulusal eğitim programı düzenlenmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca liberal feminizmin bir temsilcisi olan Friedan, aile yaşantısının önemli olduğunu ve sürdürülebilir hale getirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, kadının özel alandaki sorumluluklarını hafifletecek ve böylece kadının iş hayatına katılımını artıracak öneriler sunmaktadır. Örneğin Friedan, kreşlerin artırılması, aile destek planları ve doğum izni gibi çeşitli yöntemlerin yaygınlaştırılması ile kadınlar için kariyer ve hane içi sorumluluklarının birlikte sürdürülebilir bir hal alacağına inanmaktadır (Friedan, 1983).

ABD’de 1960’lı yıllardan sonra kadın istihdamının artması ile eşit işe eşit ücret, kalifiye işlerde kadınların çalışabilmesi ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi konuları daha çok gündemi meşgul etmeye başlamıştır. Betty Friedan’ın Kadınlığın Gizemi adlı eserinin yayınlandığı yıl olan 1963 yılında, Amerika Başkanı John F. Kennedy tarafından kurulan Kadının Statüsü Komisyonu bir rapor hazırlamıştır. Bu rapor ile kadınların kamusal ve özel hayatta yaşadıkları sorunlar belgelenmiş ve bu doğrultuda sorunların çözümü için birçok eyalette komisyonlar oluşturulmuştur. Bu komisyonlar, belirlenen sorunlara çözüm üretme amacının yanında çeşitli alanlarda uzmanlıkları olan kadınların bir araya gelerek fikirlerini tartıştıkları ortamların oluşumuna katkı sağlamıştır. Böylece kadınlar, 1960’lı yıllarda entelektüel düzeyi yüksek ve aktif bir ağ oluşturarak uğradıkları haksızlıkları akademide de dile getirme fırsatı elde etmişlerdir (Bryson, 2003: 237).

1963 yılında ABD’de, kadın erkek arasında eşit işe eşit ücretin sağlanması için Equal Pay Act (Eşit Ücret Yasası) çıkarılmıştır. 1964 yılında ise Yurttaş Hakları Kanunu’na cinsiyete dayalı ayrımcılığı yasaklayan bir madde eklenmiştir. Ancak kanun uygulamada başarısız olmuştur. Bu başarısızlık kadınları, sivil toplum kuruluşu kurmaya teşvik etmiştir. 1966 yılında Betty Friedan National Organisation of Women (Ulusal Kadın Örgütü) (NOW) kurarak başkanlığını üstlenmiştir. NOW kısa sürede dünyanın en büyük feminist örgütü haline gelmiştir (Heywood, 2021: 275). NOW ilk olarak, kadınların aile içindeki durumlarının düzeltilmesini öncelikle ve kadınların yasalarla hane içindeki yaşantılarının güvenceye alınmasını istemiştir. Ayrıca NOW’ın öncelikli konuları arasında eşit işe eşit ücret hakkı, cinsiyetler arası fırsat eşitliğinin oluşturulması ve kürtajin yasallaştırılması da bulunmaktadır (Michel, 1993: 84). NOW, kadın haklarının korunması ve elde edilmesine yönelik kurulan pek çok örgüte ilham kaynağı olmuştur. Ayrıca örgüt, 21. yüzyılda beş yüz bin aktif üyesiyle ABD’nin en büyük kadın hakları örgütü konumundadır (Bryson, 2003: 240).

Kadınların siyasi ve hukuki bazı haklar elde etmiş olmaları kadınların uğradıkları haksızlıkların çözümü için yeterli olmadığı gün geçtikçe daha da belirginleşmiştir. Bu durum, 1960’lı yılların sonuna doğru feminist ideolojinin ve feminist hareketin radikal boyutunun gün geçtikçe artmasına neden olmuştur (Heywood, 2021: 263). 1960’lı yıllarda radikal feminist düşüncenin şekillenmesinde kadınların Amerika ve Avrupa’daki savaş karşıtı, “yeni sol” hareketlerde edindikleri deneyimler etkili olmuştur. Savaş karşıtı kampanyalarda erkeklerle birlikte rol alan kadınlar, “yeni sol” hareket içerisinde erkeklerin kadınlara yönelik aşağılayıcı tutumlarına tanık olmuşlardır. “Yeni sol” hareketinde yer alan erkeklere göre kadın, herhangi bir toplulukta erkek ile eşit bir statüye sahip değildir. Bu düşünceye göre, kadınların örgüt ve kuruluşlar içerisindeki varlık nedeni sadece erkeklerin eksik ve ihtiyaçlarını gidermek içindir. “Yeni Sol” hareketi içerisinde erkeklerin kadınlara olan tutum ve davranışları kadınların, toplumda bastırılmış ve sömürülmüş konumlarının devam ettiğinin farkına varmalarını sağlamıştır. Bu farkındalığın oluşmasında Betty Friedan’ın ünlü eseri “Kadınlığın Gizemi”nin etkisi büyüktür (Bryson, 2003: 272). Friedan’ın düşüncelerinden etkilenen kadınlar, “yeni sol” içerisinde sahip oldukları konumdan kurtulma ve karar alma süreçlerinde etkin rol oynama isteklerini çeşitli şekillerde dile getirmişlerdir. Ancak kadınların bu istekleri erkekler tarafından komik bulunmuş ve bu isteklerin dile getirilmesi ile daha fazla aşağılanmaya maruz kalmışlardır (Donovan, 2021: 265).

Yeni Sol hareket içerisinde edindikleri deneyimler ile birlikte kadınlar, erkekler ile eşit kamusal ve siyasi haklar elde etmenin kadınların toplumsal statülerinde bir değişikliğin sağlanması için yeterli olmadığını fark etmişlerdir. Feministlere göre kadın özgürlüğünün kazanılması, eşit hak istemi ile değil ataerkil sistemin yıkılması ile mümkün olabilecektir. Kadınlar ancak bu şekilde saygınlık elde ederek sistemin bir parçası haline gelebilecektir. Erkeklerle eşit hak ve fırsatlara sadece hukuksal ve siyasi alanlarda elde ettikleri çeşitli kazanımlar ile ulaşamayacaklarına olan inanç, feminist hareketin radikal ve hatta devrimci bir özellik kazanmasına neden olmuştur (Bryson, 2003: 273).

İlk radikal kadın grupları 1967 ve 1968 yıllarında Amerika'nın New York ve Boston şehirlerinde kurulmuştur. Radikal feminist kuramın temel özellikleri Amerika'da kurulan bu ilk radikal kadın gruplarınca geliştirilmiştir. İlk büyük radikal feminist eser olan *Notes From the First Year* (Birinci Yılın Notları) Haziran 1968'de, radikal kadın grupları tarafından yayınlanmıştır. New York kadın radikal grupları, 1970 ve 1971 tarihli iki yayın daha çıkarmışlardır. Bu eserlerde radikal feminist düşüncenin temel özellikleri belirlenmiştir (Donovan, 2021: 269).

Radikal feminist gruplar tarafından yayınlanan bu eserlere göre radikal feminist düşüncenin ana gövdesini oluşturan öğelerden biri, kişisel olanın politik olmasıdır. “Kişisel olan politiktir” söylemi ile feministler, baskının tarih boyunca erkek egemen toplum kültüründen kaynaklandığını, böyle bir toplumda kadınların kendi kimlikleri ile var olabildikleri yerin sadece özel alan olduğunu ve bu sebeple kadınların sorunlarını anlamanın tek yolunun özel alandaki deneyim ve yaşantılarını konu almaktan geçtiğini ifade etmektedirler (Donovan, 2021: 265).

Bu düşünceden hareketle radikal feministler, kadınların kişisel deneyimlerine dayalı siyasi bir strateji geliştirilmesinin gerekliliğini vurgulamışlardır. Bunun için Çin devrimci uygulamalarından biri olan “speaking bitterness (acıyı-öfkeyi dillendirme)” yöntemini yorumlayarak feminist düşünceye kazandırmışlardır. Çin'de kullanıldığı şekliyle “Acıyı-öfkeyi dillendirme” yöntemi, ezilen ama bunun farkında olmayan bir grup insanın uğradıkları haksızlıkların farkına varmasını sağlamayı amaçlamaktadır. ABD'de radikal feminist kadın gruplar tarafından “bilinç yükseltme toplantıları” adı ile kullanılan bu yöntem, Çin'deki kullanım amacına benzer şekilde, kadınların sömürülmelerini fark etmelerini sağlamayı amaçlamıştır. Ancak Çin'den farklı olarak Amerika'da bu yöntemi kullanan insan topluluğu, Çin'de olduğu gibi köylülerden değil orta ve üst sınıfa mensup kadınlardan oluşmaktadır. Acıyı-öfkeyi dillendirme yönteminin feministler tarafından yorumlanması ile ortaya çıkan bilinç yükseltme toplantıları ile feminizmin amacı, kadınların sadece kendilerine ait zannettikleri deneyimlerin diğer kadınlar tarafından da yaşandığının bilincine varmalarını sağlamaktır. Bu toplantılar kadınların, daha önce konuşulmayan konuşmaları dolayısıyla, yaşadıkları sorunların ortak özelliklerini araştırmalarını sağlamıştır. Bu yöntemi kullanarak kadınlar, korku, kaygı ve öfke gibi bireysel duyguları açığa çıkarmış ve bu duyguların kadınlar tarafından paylaşılan toplumsal sorunlar olduğunun bilincine erişmişlerdir (Mitchell, 2021: 93).

Bilinç yükseltme toplantıları kısa sürede popülerlik kazanmıştır. Kadınlar, sadece kolektif sorunların keşfi için değil bireysel sorunların çözümü için de bu yöntemi kullanmaya başlamışlardır. Ancak bilinç yükseltme yönteminde asıl amaç, kadınların sorunlarının kök nedeninin aynı olduğunun ve kolektif bir yapılanma harici çözüme ulaşılamayacağının anlaşılmasını sağlamaktır. Dolayısıyla bilinç yükseltme tekniği, radikal feminist gruplar tarafından bireysel değil toplumsal kurtuluşu amaçlayan siyasal bir stratejidir. Bu yöntem ile verilmek istenen temel mesaj “kişisel olanın politik” olduğu ve kadın kurtuluşunun kişisel alandaki somut deneyimlerden yola çıkarak mümkün olabileceğinin anlaşılmasıdır (Bryson, 2003: 274).

1960 ve 1970’li yıllarda feminist teori ve harekette yeni olan radikal görüşler çeşitli eserlerde kendisini göstermektedir. Bu dönemde radikal feminizm, ana akım feminist teori ve uygulamaların birer parçası haline gelmiştir. Hepsi 1970 yılında yayınlanmış olan radikal feminist eserler şunlardır: Kate Millett tarafından yazılan *Sexual Politics* (Cinsel Politika), Shulamith Firestone (1945-2012) tarafından kaleme alınan *The Dialectic of Sex* (Cinselliğin Diyalektiği), Germaine Greer’in (1939-...) eseri *The Female Eunuch* (İğdiş Edilmiş Kadın) ve Eva Figes (1932-2012) tarafından kaleme alınan *Patriarchal Attitudes* (Patriyarkal Tutumlar). Bu eserler hem radikal feminizmin hem de ikinci dalga feminizmin önemli eserleri olmakla beraber, kadın üzerindeki baskının ve sömürülmenin kişisel deneyimlere dayalı olan psikolojik ve cinsel boyutlarına dikkat çeken eserlerdir. Ayrıca hepsi dönemin feminist hareketinin anlaşılması açısından önemlidir. Bu eserlerden biri olan Kate Millett’in ‘*Sexual Politics*’ (Cinsel Politika) kitabı, üç bölümden oluşmakta ve özellikle ikinci bölümünün tarihsel ve teorik bir açıklama sunması bakımından radikal feminizmin en iyi ifade edildiği eserlerin başında geldiği kabul edilmektedir. Millett bu eserinde feminist teoriye ataerkillik (patriarka) kavramının yeni bir biçimini kazandırmıştır (Millet, 1973).

Kate Millett *Cinsel Politika* adlı çalışmasında, kadının tarih boyunca sistematik bir şekilde baskılanmasının, sömürülmesinin ve ötekileştirilmesinin nedenlerini anlamaya yönelik kavramsal bir çerçeve sunmaktadır. Millett, erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğu baskıyı iktidar kavramı ile açıklamaktadır. Millett’e göre tarih boyunca tüm uygarlıklar, erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğu egemenliğe dayanmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki bu hiyerarşik ilişki tüm ilişkilerin temelidir. Bu ilişkinin adı patriarka (ataerki)’dir (Millet, 1973). Millett (1973), ‘ataerkillik teorisine yönelik notlar’ olarak tanımladığı *Cinsel Politika* kitabında, ataerkillik kavramını en temel haliyle ele almaktadır. Bazı feministlere göre Millett’in ataerkillik kavramına yaklaşımının en güzel yanı da bu sadeliktir. Bu sadelik onu gereksiz detaylardan arındırarak, kavramın anlaşılabilirliğini artırmaktadır (Bryson, 2003: 288).

Millet ataerkilliği, erkeklerin kadınları kontrol etmesini sağlayan bir kurum olarak ele almaktadır. Mutlak yetkiye sahip bir kralın halkı üzerindeki kontrolü gibi erkek de kadın üzerinde mutlak bir yetkiye sahiptir. Bu yetkinin, bir krala olduğu gibi bir erkeğe de tanrı tarafından verilmiş olduğu kabul edilmektedir. Böylece ataerki toplumda kadınlardan, erkeklere hizmet etme, onlara koşulsuz saygı duyma, kendilerinden daha iyi olduklarını kabullenme gibi görev ve sorumlulukları yerine getirmeleri beklenmektedir. Bir kralın halkı üzerindeki otoritesi ve mutlak egemenliği ile bir erkeğin hane içi konumu arasındaki benzerlikten yola çıkan Millett’e göre, ataerkilliğin iki temel ilkesi bulunmaktadır. Bu ilkelere göre “erkek kadına hükmetmeli, yaşlı erkek daha genç olana hükmetmelidir”. Bu bağlamda ataerkillik, baskı ve zor yoluyla hem cinsiyet hem de kuşak farklılıklarıyla belirlenen hiyerarşik bir toplum düzenini ifade etmektedir (Heywood, 2021: 267) Böylece ataerkillik, sadece hane içi erkek hegemonyasını konu alan bir kavram olmaktan çıkmıştır. Ataerkillik, daha geniş kapsamlı ele alınmaya başlanmış ve erkek sömürüsüne dayalı toplumsal bir sistemi anlatmak için kullanılır hale gelmiştir (Millet, 1973).

Millett (1973)'e göre “tüm tarihsel uygarlıklar ataerkildir; ideolojileri erkek egemenliğidir”. Bu düşünceye göre, erkeğin kadın üzerinde kurduğu hegemonya o kadar evrenselidir ki bir doğa kanunu gibi değiştirilemez ve sorgulanamaz görülmektedir. Tarih boyunca tüm topluluklar kadın ve erkek arasındaki bu doğrudan kabul edilen eşitsiz durum üzerine kurulmuştur. Cinsiyetler arası ilişkinin politik olma sebebi de tam olarak erkeğin kadın üzerinde kurduğu bu iktidardır. Millett'in “cinsel egemenlik” olarak adlandırdığı bu durum, o kadar uzun zamandır dünyaya hakimdir ki toplumun değiştirilemez bir normu haline gelmiştir. Hatta fark edilmesi bile güç bir durumdur. Haliyle, “kültürümüzün belki de en yaygın ideolojisi ve en temel iktidar kavramını sunmaktadır”. Millett (1973)'e göre, cinsiyet temelli iktidar, ayrımcılığa ve farklılıklara dayanan diğer tüm siyaset çeşitlerinin üstündedir. Ekonomik farklılıklar ve sınıf ayrımlarına dayanan siyaset çeşitleri incelendiğinde, mekâna ve zamana bağlı olarak değişkenlik veya geçicilik gösterdikleri görülmektedir. Irkçılığa veya mezhepçiliğe dayanan iktidar türleri ise cinsiyet temelli iktidar türlerine kıyasla daha az görülmektedir (Bryson, 2003: 276).

Millett'e göre ataerkil ideoloji, zamandan ve mekândan bağımsız olarak insanın var olduğu bütün siyasal, toplumsal ve ekonomik yapıların içerisinde kendisine yer bulan toplumsal bir değişmezdir (Heywood, 2021: 279). Tarih boyunca süregelen bu anlayışa göre erkekler ve kadınlar arasındaki biyolojik farklar onların davranış şekillerini doğrudan belirlemektedir. Buna göre erkekler doğaları gereği her zaman baskın rollerde kadınlar ise bağımlı rollerde olmalıdır. Millett'e göre ataerkil düzen, bireyleri cinsiyetleri sebebiyle toplumun onlardan beklediği davranış kalıplarını yani toplumsal cinsiyet kalıplarını öğrenmeye şartlandırmaktadır. Toplumsal cinsiyet kalıpları okul, ibadethane ve aile gibi sosyal ortamlarda öğrenilmektedir. Bu ortamlar kadının erkeğe olan bağlılığını pekiştirmekte ve kadınların fark etmeden de olsa ataerkil düzeni içselleştirmelerini sağlamaktadır (Tong ve Botts, 2021: 71). Millett'e göre bir kadının, aksi bir seçim imkânı da zaten bulunmamaktadır. Millett'e göre baskı ve sömürüye dayalı bir iktidar düzenine sahip olan ataerkil sistem, kendisini reddeden birine karşı daha sert bir tutum takınmaktan kaçınmayacaktır. Dolayısıyla ataerkil sistemde kadın, hayatına devam edebilmek adına, onun için öngörülen toplumsal cinsiyet kalıpları dahilinde hareket etmesi gerektiğinin bilincindedir (Millett, 1973).

Millett'e göre şartlanma süreci en başarılı şekilde, ataerkilliği üreten ve onun devamlılığını sağlayan “kurum” olan ailede gerçekleşmektedir. Millett'e göre aile, insanların bir başka insanla etkileşime girdiği ve böylece değer ve yargıları öğrendiği ve cinsiyete dayalı iş bölümüyle tanıştığı ilk kurumdur (Millett, 1973). Millett'e göre aile, “gençleri... ataerkil ideolojinin rol, mizaç ve statü kategorilerince öngörülen tutumları içinde” toplumaştırmaktadır (Millett, 1973: 36). Aileler ataerkil ideolojiyi gelenek ve görenekler, eğitim, sanat ve edebiyat gibi çeşitli şekillerde çocuklarına aktarmakta ve böylece erkek hegemonyasının devamlılığını sağlamaktadır. Dolayısıyla aile, ataerkilliğin yeniden üretimi için önemli ve gereklidir. Ataerkin üretiminin aile içerisinde gerçekleşmesi nedeniyle, radikal feministler, aile kavramına tamamen karşı çıkmaktadır. Öte yandan Betty Friedan gibi liberal feministler ise, aile kavramının önemli olduğunu ve devlet desteği ile aile

yaşantısının kadın için sürdürülebilir bir hale getirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Bryson, 2003: 236).

Millett'e göre kadının sömürülmesinin temel nedeni bir siyasi-kültürel baskı sistemi olan ataerkil düzendir. Dolayısıyla, kadın kurtuluşu bu ataerkil düzenin yıkılmasından geçmektedir. Kadınlar erkekler ile eşit sosyal, hukuksal ve ekonomik haklara sahip olsalar dahi ataerkil iktidar düzeni devam ettikçe cinsiyetler arası eşitsizlik ve kadının ötekileştirilmesi devam edecektir. Millett (1973: 25) bu düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

Toplumsal kast ırksal, politik veya ekonomik diğer tüm eşitlikçi olmayan biçimlerin yerine geçer ve nihayetinde eril üstünlüğü doğuştan gelen bir hak olarak bağlılıktan vazgeçilmedikçe, tüm baskı sistemleri açıkça ilk insan durumundaki mantıksal ve duygusal yetkileri sayesinde işlemeye devam edecektir.

Millett'e göre kadınlar, kamusal alandan özel alana kadar tüm ilişkilerin temelinde olan bu ataerkil sisteme karşı mücadele etmelidir. Millett'e göre ataerkil düzenin yıkılması için baskının kaynağı olarak gördüğü ve toplumu cinsiyet rollerine göre ikiye bölen toplumsal cinsiyet yapıları hedef alınmalıdır. Millett, tarih boyunca süregelen toplumsal cinsiyet kalıplarının yıkılmasını ve yerine eşitliği getireceğine inandığı biyolojik cinsiyetten arındırılmış çift-cinsiyetçi (androjen) bir toplum yapısının oluşturulması gerektiğini savunmaktadır (Tong ve Botts, 2021: 72). Bu düşünceye göre, androjen bir toplumda insanlar, çoğunlukla gelenek ve görenekler yoluyla kendilerine aktarılan toplumsal cinsiyet normlarına göre değil toplumun birer bireyi olarak ele alınacaklardır. Androjen toplum fikri, çoğu feminist tarafından kabul görse de ilerleyen yıllarda eleştirilen kavramlardan biri olmuştur.

Millett, ataerkil düzene karşı mücadele etmede en etkili silahlardan birinin 'bilinç yükseltme' yöntemi olduğunu ileri sürmektedir. Bilinç yükseltme yöntemi, radikal feminist düşüncenin temel yapı taşlarından biridir. Kadınların kişisel deneyimlerinden yola çıkarak kolektif bir bilinç oluşturmayı hedefleyen bu yöntem Donovan (2021: 168)'ın ifadesiyle "bir kahve sohbeti değildir". Bu yöntem "kişisel olan politiktir" iddiasından yola çıkılarak oluşturulmuş ataerkil sistemin eleştirisini sunan politik bir uygulamadır. MacKinnon (2020: 142) kişisel olan politiktir ifadesini şöyle açıklamaktadır:

Kişisel olan politiktir demek, toplumsal cinsiyetin bir iktidar bölüşümü olduğunun, cinsel açıdan nesneleştirilen kadınların mahrem deneyimleri aracılığıyla fark edilebileceği anlamına gelir; çünkü toplumsal cinsiyet, cins olarak dışıyı tanımlayan ve kadınların yaşamıyla adeta eş anlamlı hale gelmiş bir kavramdır.

Yüzyıllar boyunca ataerkil toplumda yaşamış olan kadınlar için ataerkillik, toplumun doğal ve değiştirilemez bir unsuru olarak görülüp kabul edilmektedir. Dolayısıyla kadınlar, toplumun bir normu olarak kabul edilen, kadın ve erkek arasındaki iktidar ilişkilerinin nedenini ve nereden

kaynaklandığını anlamak için fazla düşünmemişlerdir (Berktaş, 2022:14). Bilinç yükseltme yöntemi kadınların ataerkillik üzerine düşüncelerini sağlamıştır. Bu bağlamda bilinç yükseltme yöntemi kadınların hem kendi deneyimlerinin nedenlerini sorgulamalarını hem de dünyanın çeşitli yerlerinde başka kadınların da benzer deneyimlere sahip olduğunu fark etmelerini sağlamıştır. Bilinç yükseltme yöntemi sayesinde kadınlar, içerisinde hapsedikleri ataerki egemenlik sisteminin ve dolayısıyla toplumsal cinsiyet kalıplarının farkına varmışlardır (Çakır, 2021: 457).

Radikal feminizmin ana gövdesini oluşturan unsurlardan bir diğeri – aynı zamanda dönemin ana akım feminist ideoloji ve hareketinde önemli bir yer tutan- “kız kardeşlik dayanışması” stratejisidir. Kız kardeşlik kavramı, feminist örgütlenme biçimini anlatmaktadır. Liberal feminist örgütler, kadınların yanı sıra erkeklerin de kadın örgütlerine üye olabileceklerini savunurken, radikal feminist örgütler karma gruplar yerine sadece kadınlardan oluşan grupların oluşturulması gerektiğini savunmaktadır. Radikal feministlerin savunduğu bu gerekliliğin nedeni, toplumsal cinsiyet olgusu üzerine inşa edilmiş olan ataerki düzende kız kardeşlik dayanışmasının öneminin ön plana çıkarılmasını sağlamaktır. Dolayısıyla feminist örgütlenme, hiçbir ataerki hiyerarşik yapı ve oluşumu içerisinde barındırmamalıdır. Kadın örgütleri kolektif bilinçlenme yoluyla kendiliğinden oluşmalıdır. Radikal feministlere göre kadınların, ataerki hiyerarşinin olmadığı bir örgütlenmede dayanışma içerisinde sorunlarına ortak çözüm arayabilmeleri feminist hareket açısından önemlidir (Çakır, 2021: 455-454).

Feminist teoriyi besleyen üç önemli düşünceden biri olan radikal feminizm, 1960 ve 1970’li yıllarda kadın hareketlerinin düşünsel boyutunun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Radikal feminizmin birçok görüşü, ana akım feminist düşünce ve hareket içerisinde kendisine yer edinmiştir (Bryson, 2003: 289). Kökenleri daha eskiye dayanmakla birlikte, 1960’lı yıllarda radikal feminizmin eleştirisi doğrultusunda gelişen sosyalist feminist düşünce 1970’li yıllarda yükselişe geçmiştir. Sosyalist feminist düşünce Karl Marx ve Friedrich Engels’in düşünceleri etrafında şekillenmiştir. Sosyalist feminist düşünce ile marksizmin tarihsel materyalizm, sınıf ve emek gibi temel kavramları feminizme uygun şekilde yorumlanmıştır.

Feminist düşünceye göre kadınlar gündelik hayatlarının temel konularında kendileri lehine bir değişiklik amacı gütmedikleri sürece, toplumda öteki konumlarını koruyacaklardır. 1960’lı yıllara kadar görmezden gelinen, toplumun bazı kesimleri tarafından dile getirilemeyen ancak kadınların temel sorunlarından biri olan doğum kontrolü ve kadın cinsel sağlığı, kadınların gündelik hayatlarında sorun teşkil eden konulardan biridir. Özellikle 1960’lı yıllarla birlikte doğum kontrolü, kürtaj ve tecavüz gibi konular feminist eylemlerin odak noktalarından biri haline gelmiştir (Arat, 1991: 76). Bu eylem ve gösterilerde kürtaj hakkı istemi “istediğimiz çocuklara şayet istersek sahip olacağız” ve “bedenimiz bizindir” gibi sloganlar ile dile getirilmiştir (Hırata, vd., 2015: 42) Ancak hem Avrupalı devletlerde hem de ABD’de bu konular ile ilişkili yasaların kabulü 1970’li yıllardan önce olmamıştır. 1970’li yılların başları ile birlikte doğum kontrol haplarının ve kürtajın yasallaşması

ile ilgili yapılan eylem ve protestolar artmıştır. 1971 yılında Simone De Beauvoir, birçok başka tanınmış Fransız isim ile birlikte, kürtaj olduğunu itiraf eden bir bildiride imzacı olmuş ve böylece yasal ve güvenilir kürtaj için gündem oluşturulmasına katkı sağlamıştır. 1975 yılında Fransa’da kürtaj yasal hak olarak kabul edilmiştir. 1970’li yıllarda kadınlar, diğer Avrupa ülkelerinde de benzer kazanımlar elde etmişlerdir (Arat, 1991: 78).

Gebeliğin önlenmesi ve kürtaj ile ilgili tartışmalar, temelinde ataerkil sistem eleştirisini içinde barındırmaktadır. Kadınlar, doğurganlıklarının kendi kontrolleri altında olması gerektiğini savunmuşlardır. Bu doğrultuda kadınların ana talepleri, kürtaja veya kadın doğum haplarına herhangi bir yaptırım olmadan yasal, güvenilir ve sağlıklı koşullar altında erişim olmuştur. Feministlere göre, bu taleplerinin yerine getirilmesi ile sadece doğurganlık ve cinselliklerini kendi tekellerine almış olmayacaklar ayrıca bu iki kavramın birbirinden farklılaşmasını da sağlayacaklardır. Bu bağlamda, kürtaj tercihinin elde edilmesi, doğurganlığı cinsellikten ve aynı zamanda bu iki kavramı toplumsal cinsiyet rollerinden ayrılmasını da konu edinmektedir (MacKinnon, 2020: 215). Ancak kadınların kendi bedenleri üzerinde söz hakkına sahip olma olasılıkları patriarkanın kadınlar üzerindeki baskı ve sömürüye dayalı egemenliğini tehdit etmektedir. Feminist düşünceye göre kürtaj hakkına sahip olan kadınlar cinsellik konusunda erkek egemenliğinden kurtularak özgürleşecek ve böylece erkeklerle eşit bir konuma geleceklerdir.

Bu bağlamda radikal ve sosyalist feministler için kürtaj hakkına erişim, bir anlamda, kadın ve erkek arasında cinselliğin eşit olmayan sonuçlarına karşı bir eşitlik arayışını temsil etmektedir. Kadınlar kürtaj konusunda seçim hakkı elde ederek, devlet ve kilise gibi patriarkanın üretim ve devamlılığını sağlayan kurumların tekelinden doğurganlıklarının denetiminin çıkarılması konusunda büyük bir başarı elde etmişlerdir (MacKinnon, 2020: 220).

Radikal feminist eylem ve düşünceler 1980’lerden itibaren, ana akım feminizmde etkinliğini yitirmeye başlamıştır. Bu bağlamda denebilir ki, feminizmin 1960-1980 arası dönemde olduğu gibi liberal, sosyalist ve radikal gelenekler kapsamında incelenmesi yeterli olmamaya başlamıştır. Bu dönemde feminizm post-yapısalcı, post-modernist ve çok kültürcü teoriler ile tanışmıştır. Bu durum Donovan (2021: 349)’a göre 20. yüzyılın son yirmi yılında feminist düşüncenin yaşadığı en önemli teorik gelişme olmuştur.

1980’li yıllarda feminist düşünce ve eylem, kadınların kültür ve bireysel tecrübeleri etrafında şekillenmiştir. Radikal feminizmin temel kavramlarından biri olan, ana akım feminist düşünce ve eylemde kendisine yer edinen ve feminizmin yöntemi olarak bilinen bilinç yükseltme toplantıları bu yıllarda artarak devam etmiştir. “Kız kardeşlik” mottosu ile kadınlar arasında kendiliğinden gelişen bir beraberlik ve örgütlenmenin oluşmasının amaçlandığı bu yıllarda kadınların bireysel deneyimleri ön plana çıkmıştır. Bireysel deneyimler etrafında feminist düşüncenin şekilleniyor olmasının doğal bir sonucu olarak 1980 sonrası dönemde, toplumda bazı değişimler ve feminist düşünceler arasında

farklılaşma gözlemlenmeye başlamıştır. Bu durum 1990 sonrası dönemde belirginleşmiş ve farklılaşan feminizm anlayışlarına dönüşmüştür (Bora, 2011: 19). “Yeni feminizm” ya da “üçüncü dalga feminizm” olarak adlandırılan bu dönemde, kadınların sadece erkeklerle olan farklılıkları değil birbirleri arasındaki farklılıkları da ön plana çıkarılmıştır. Birbirinden farklı gelişen feminist düşüncelerin ortak noktası ise bu farklılıkların kabulüne dayanmaktadır. Bu bağlamda feministler, kadın kurtuluşunun nasıl gerçekleşebileceği üzerine ideolojik olarak birbirlerinden ayrılmış bu da küresel feminizm ve eko-feminizm gibi farklı feminist düşüncelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Heywood, 2022: 284).

İkinci dalga feminizmin orta sınıf beyaz kadını küresel bir kadın prototipi olarak kabulünü eleştiren yeni feminizm, feminist düşünce ve eylemi sadece belirli bir sınıftan olan kadının sorunlarını konu almaktan çıkarıp daha küresel bir boyut kazandırmaya çalışmaktadır. Bu durum, batılı ve sanayileşmiş dünyadaki işçi veya orta sınıf kadınların yaşadığı sorunların yanında, gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerdeki kadınların yaşadığı sorunlar veya siyahi kadınların yaşadığı sorunlar gibi günümüz dünyasında kadınların farklı yaşam şartları altında ve cinsiyetleri dolayısıyla karşılaştıkları sorunların gündeme daha çok getirilmesine imkân vermiştir (Heywood, 2022: 284). 21. yüzyıl ile birlikte feminizm, farklı feminizm düşüncelerinin yanı sıra etnik ayrımcılığa uğrayan kadınlar, eko-vegan bireyler, LGBTQ+ (Lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel, queer, interseksüel, aseksüel) savunucuları ve eko-feministler gibi pek çok farklı grubu kendi bünyesi altında buluşturmuştur (Berktaş, 2019). Böylece kısa bir durgunluk döneminden sonra, 21. yüzyılın ikinci çeyreğine yaklaşılacak günümüzde feminizm giderek daha da evrensel bir boyut kazanmaya başlamıştır (Donovan, 2021: 400).

1.2. Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Toplumsal cinsiyet kavramı, 20. yüzyılda ortaya çıkan bir kavram olmaktan ziyade, 20. yüzyılda özellikle feminist düşüncenin gelişimi ile olgunluk ve yaygınlık kazanmış olan bir kavramdır. Tarih boyunca cinsiyete dayalı iş bölümü ve toplum dinamiklerinin varlığı, yazılı hemen her eserde kendisini göstermiştir. Kadının toplumsal konumunun ve cinsiyete dayalı eşitsizliklerinin sorgulanmaya başlandığı ilk dönemlerden beri kadın hakları savunucuları, cinsler arası eşitsiz durumu anlamak ve eşitsizliği ortadan kaldırmak için çeşitli yollara başvurmuştur. Dolayısıyla, cinsiyetin toplumsallaşması ve cinsler arası eşitsizliklerin varlığı tarih boyunca süregelen bir durum olmuştur. Bu eşitsizlik günümüz toplumlarının da önemli bir sorunu olmaya devam etmektedir.

Genel anlamıyla toplumsal cinsiyet, “erkek ile kadın arasında biyolojik ve dolayısıyla ortadan kaldırılması mümkün olmayan cinsiyetin aksine, erkeklerle kadınlar arasında toplumsal ve kültürel olarak yapılan bir ayrım” şeklinde tanımlanmaktadır (Heywood, 2021: 263). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet salt biyolojik bir gerçekliğe dayanmamaktadır. Toplumda kadın ve erkek kimliğine sahip olmak, kişinin, gelenek ve görenekler yoluyla aktarılan bir dizi kültürel olguyu kabulüne

dayanmaktadır. Başka bir deyişle toplumsal cinsiyet, kişinin, kendisine çeşitli yollarla aktarılan cinsiyet kalıplarını benimseyerek, “kendi bedenini bir kültürel gösteren olarak giymesidir” (Berktaş, 2009 :62). Toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyetler arası hiyerarşik iktidar ilişkisi etrafında şekillenmiş olan geleneksel toplumu anlama, kadın ve erkek arası eşitsizlikleri sorgulama açısından önemli ve yararlı bir kavramdır.

Toplumsal cinsiyet kavramı feminizm literatürüne Ann Oakley (1944-...) tarafından kazandırılmıştır. Oakley 1972 yılında kaleme aldığı *Sex, Gender and Society* (Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum) adlı kitabında cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki farkı incelemektedir. Oakley (1972) çalışmasında, kadın ve erkeğin toplumsal konumunu belirleyen olgunun biyolojik cinsiyet olmadığını, cinsiyetin kişinin içinde bulunduğu kültür ve yapısal faktörlerce toplumsallaştırıldığını ve bunun da kadın ve erkeğin toplumda üstlendiği cinsiyet rollerini belirlediğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla Oakley, kadın ve erkeğin içinde bulunduğu kültürel, yapısal ve zamansal bağlamın cinsiyete yüklediği rol ve beklentileri toplumsal cinsiyet olarak adlandırmaktadır.

Oakley’in çalışması, “toplumsal cinsiyet” kavramını sistematik bir şekilde ilk kez kullanması ve toplumsal cinsiyet kavramının daha yaygın bir kullanıma kavuşmasını sağlaması bakımından önemlidir. Oakley (1972), kadın ve erkek arasındaki farklılıkların nedenini incelediği çalışmasını sekiz bölüme ayırmıştır. Oakley öncelikle kadın ve erkek arasındaki biyolojik/anatomik farklılıklara yer vermiştir. Daha sonrasında toplum tarafından biyolojik olduğu varsayılan, kişilik özellikleri ve zekâ gibi, soyut olguların gerçekten kadın ve erkeklerin biyolojik farklılıklarından mı kaynaklandığını sorgulamıştır. Oakley daha sonra cinsiyet ve toplumsal roller arasındaki ilişkiyi konu edinmiştir. Oakley’e göre toplumsal rolleri belirleyen şey kişinin cinsiyetinden çok içinde bulunduğu toplumun kültürel yapısıdır. Dolayısıyla Oakley’e göre, cinsiyete dayalı evrensel bir iş bölümü mevcut değildir. Her toplumun kendine özgü cinsiyete dayalı bir iş bölümü anlayışı bulunmaktadır (Oakley, 1972: 128). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet karşılaştırması yapan Oakley’e göre toplumda, biyolojik olarak kadın/erkek olmanın, eril/dişiil özelliklerden hangisine sahip olacağımızı belirlemenin tek faktörü olarak görülmesi yanlıştır. Oakley’e göre eril/dişiil özelliklere sahip olmada biyolojik olarak erkek ya da kadın olmanın yanı sıra giyim kuşam, cinsiyet jestleri, meslek, sosyal ağ ve kişilik de önemlidir. Dolayısıyla Oakley, cinsiyetin biyolojik bir terim olduğunu ancak “toplumsal cinsiyetin” psikolojik ve kültürel bir terim olduğunu ileri sürmüştür (Oakley, 1972: 158).

Toplumsal cinsiyet kavramının Oakley tarafından kullanımı sonrası yaygınlık kazanmasına rağmen toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rolleri üzerine düşünceler, daha önceki feminist teorisyenlerin çalışmalarında sıklıkla dile getirilmiştir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, feminist düşüncenin gelişimi ile ortaya çıkmış, olgunlaşmış ve kavramsallaşmıştır. Toplumsal cinsiyet kavramının ortaya çıkışı ve gelişimi üzerinde çeşitli teorisyenlerin katkıları bulunmaktadır. Kavramın gelişiminde büyük katkısı

olan 20. yüzyıl teorisyenleri arasında Simone De Beauvoir, Judith Butler (1956-...), Monique Wittig (1935-2003) ve Sandra Bem (1944-2014) gösterilebilir.

De Beauvoir 1949 yılında yayınladığı “İkinci Cins” adlı eseri ile toplumsal cinsiyet olgusunun kavramsallaştırılmasına büyük bir katkı sunmuştur. İkinci Cins, toplumsal cinsiyet çalışmalarının temel metinlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada de Beauvoir, cinsiyetin toplumsallaşmasını, kadınların toplumda sahip olduğu konumu ve kadın kimliğinin nasıl oluşturulduğunu konu edinmektedir. De Beauvoir’ın bu kitabında kullandığı “kadın doğulmaz, kadın olunur” cümlesi, 1960 sonrası ikinci dalga feminizmin en önemli kavramlarından biri haline gelen ‘toplumsal cinsiyet’ kavramını açıklamak için kullanılan en temel ifadelerden biridir. De Beauvoir (1993: 249) çalışmada şöyle demektedir: “kadın doğulmaz, kadın olunur. Hiçbir biyolojik, psikolojik ya da ekonomik yazgı yoktur ki, dişi insanın toplumda büründüğü figürü belirlesin: kadın diye tanımlanan bu yaratığı, erkek ve hadım arası bu ürünü üreten medeniyetin bütünüdür”. Dolayısıyla Beauvoir’a göre kadınlık/erkeklik olgusu, biyolojik değil toplumsal, kültürel ve tarihsel bir fikirdir. Kişi, biyolojik olarak kadın veya erkek olarak dünyaya gelmesine karşın, gelenek ve görenekler yoluyla kendisine aktarılan kültürel ve tarihsel olguları benimseyerek toplumsal bir cinsiyet edinmektedir (Berktaş, 2009: 58).

Toplumsal cinsiyet kuramcılarına göre ataerkil toplumun bir ürünü olan toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek arasında bir hiyerarşiye neden olarak toplumda yazılı olmayan bir egemenlik ilişkisi yaratmaktadır. Bu egemenlik ilişkisinde kadınlar bağımlı ve sömürülmeye açık iken erkekler egemeni elinde tutan cins konumundadır. Hegel’in köle-efendi diyalektiğinden etkilenen De Beauvoir’a göre, erkek için kadın hem patriarkanın devamı için önemli ve gereklidir, hem de radikal bir ötekidir. Dolayısıyla kadın, gücü elinde bulunduran erkek ile ilişkisi üzerinden toplumda var olduğu kabul edilirken aynı zamanda o toplumun ötekisi olmaktan öteye geçemez. De Beauvoir’a göre, kadının “doğası” gereği olduğu iddia edilen bu durum aslında toplumsal cinsiyet hiyerarşisi çerçevesinde oluşturulmuş olan cinsiyet rolüdür. Dolayısıyla kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıklardan kaynaklanmamaktadır. De Beauvoir’a göre kadına atfedilen “ikinci cins” ve “öteki” olma durumları toplumsal cinsiyet hiyerarşisi tarafından oluşturulan suni yapılanmalardır ve biyolojik farklılıklardan kaynaklanmadığı için değiştirilebilir (Çakır, 2021: 415).

Ataerkillik (patriarka) kavramının yeni bir yorumunu feminizme kazandıran Millett’a göre, toplumsal cinsiyet kalıplarının yeni nesillere aktarılmasını sağlayan üç temel kurum bulunmaktadır. Bu kurumlar, kişinin ilk sosyalleşmesinin sağlandığı aile, ibadethane ve okuldur. Millett, bu kurumlar aracılığı ile kişinin, cinsiyete dayalı iş bölümünü ve toplumsal statüyü öğrendiğini savunmaktadır. Millett’a göre aile, patriarkanın üretimini ve devamlılığını sağlayan en temel kurumdur. Millett’e göre aile, “gençleri... ataerkil ideolojinin rol, mizaç ve statü kategorilerince öngörülen tutumları içinde” toplumlaştırmaktadır (Millett, 1973: 36).

Toplum teorisyenleri ve feminist teorisyenler tarafından kavramsallaştırılan toplumsal cinsiyet, 1970’li yıllarda popülerlik kazanmıştır. Özellikle akademide kadın çalışmaları disiplininin kurulduğu bu yıllarda, cinsler arası mevcut eşitsiz güç dağılımının nedenlerini ortaya çıkarmak için kullanılabilecek bir kavram olarak görülmesi nedeniyle kavrama olan ilgi artmıştır. Toplumsal cinsiyet kavramı, 1970’lerden itibaren sosyal bilimlerin feminizm dışındaki diğer alanlarında da çokça ilgi görür hale gelmiştir. Cinsiyetin toplumsal ve kültürel yapılar üzerindeki etkisini anlamak isteyen araştırmacılar günümüzde de toplumsal cinsiyet kavramını çalışmalarında yaygın olarak kullanmaktadırlar. Toplumsal cinsiyet kavramı sadece feminizm veya kadın çalışmaları alanındaki araştırmacılar tarafından değil, sosyal bilimlerin feminizm dışındaki diğer alanlarından fen bilimlerinin çeşitli alanlarına kadar geniş bir yelpazede gerçekleşmektedir.

Siyaset biliminde toplumsal cinsiyet rol ve ilişkileri konu alan çalışmalar genel olarak, toplumda cinsiyetin toplumsallaşmasından kaynaklanan hak, özgürlük ve fırsatlarda meydana gelen eşitsizliklere ve bu eşitsizlikler ile mücadeleyle odaklanmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, sadece kadınların kamusal ve özel alan yaşantılarını etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda toplumu oluşturan temel kurumların yapısını da bozmaktadır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliği, siyaset bilimcilere, öznenin kadın olduğu kadar toplumun kendisinin de olduğu bir çalışma alanı sunmaktadır. Siyaset bilimi araştırmacılarının toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda üzerinde durduğu temel alanlar arasında kadınların siyasi temsili, kadın liderler, kadın hakları ve kadınlara yönelik ayrımcılığın önlenmesi ve toplumsal cinsiyetin kavramsal ve ideolojik olarak ele alınması gösterilebilir.

Özellikle 1990 sonrası dönemde, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ortadan kaldırılması ile ilgili çalışmalar artmıştır. Toplumsal cinsiyet rol ve ilişkilerinin ataerkil toplumsal yapının her kademesindeki ilişkileri belirleyen temel konumda olması sebebiyle aile, çalışma, hukuk, ekonomik kalkınma, sağlık gibi pek çok farklı alanda cinsiyet rollerini konu alan analizler yapılmaya başlanmıştır. 2000 sonrası dönemde, çeşitli kuruluşlar geliştirdikleri çeşitli ölçekler aracılığı ile toplumsal cinsiyeti politik, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarda, bölgesel ve küresel ölçekte ölçmeye başlamışlardır.

Çalışmanın bu bölümünde, toplumsal cinsiyet kavramının günümüz kullanımıyla anlaşılması için kavramın tarihsel sürecine yer verilmiştir. Yukarıda aktarıldığı üzere, kadın hareketlerinin ve feminist düşüncenin gelişimi ile ortaya çıkan toplumsal cinsiyet kavramı, feminist teorisyenlerce şekillenmeye başlamış ve sonrasında Ann Oakley’in 1972 yılında yayınladığı “*Sex, Gender and Society*” (Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum) adlı eseri ile literatüre kazandırılmıştır. İlk kullanımıyla kavram, kadın ve erkeğin içinde bulunduğu kültürel, yapısal ve zamansal bağlamın cinsiyete yüklediği rol ve beklentilerini içermektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet kavramının kavramsal olarak “biyolojik cinsiyet” farklılıklarından kaynaklanan eşitsizlikleri içermediği görülmektedir. Ancak, günümüz siyaset biliminde kullanıldığı anlamıyla toplumsal cinsiyet

kavramının, daha önce “siyasette kadınlar” olarak bilinen literatürü içine alarak genişlediği görülmektedir. Dolayısıyla günümüz siyaset biliminde, toplumsal cinsiyet çalışmaları biyolojik cinsiyete dayalı çalışmaları da kapsar hale gelmiştir (Spierings, vd., 2015: 10).

Çalışmanın bu bölümünde kadın haklarının ve toplumsal cinsiyet kavramının yani feminizmin tarihsel süreci, kavramsal gelişimi ve kapsamı detaylı olarak tartışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde toplumsal cinsiyet kavramı ile popülizm arasındaki ilişki popülizm teorileri ışığında ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. POPÜLİZM VE KADIN HAKLARI VE TOPLUMSAL CİNSİYET İLE İLİŞKİSİ

“Dünyada bir hayalet dolaşıyor: popülizm hayaleti” Ghita Ionescu ve Ernest Gellner popülizmi kuramsal olarak anlaşılabilir kılmak amacıyla alanlarında uzman kırk üç katılımcı ile 1967 yılında düzenledikleri konferans sonrasında 1969 yılında yayınladıkları Populism adlı derlemelerine Marx ve Engels’in meşhur cümlesine atıf ile bu şekilde başlamışlardır (Ionescu ve Gellner, 1969: 1). “Popülizmi tanımlamak” amacıyla bir araya gelen bu konferansta popülizm kavramı üzerinde uzlaşılan bir tanıma ulaşılamamıştır. Konferans sonrasında popülizm üzerine çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiş, ancak popülizm hiçbir zaman gerek akademisyenler arasında gerekse de medyada bugün olduğu kadar popüler olmamıştır.

Popülizm dünya siyasetinde yeni bir kavram olmaktan uzaktır. 19. yüzyılın ikinci yarısında Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri’nde ortaya çıkan popülizm, zaman içerisinde birbirinden farklı pek çok olguyu işaret etmek için kullanılmıştır. Popülizmin “ne olduğu” ve dolayısıyla “kimin” popülist olduğu konusu popülizmin doğa durumunun temel bir sonucu olarak farklılaşmaktadır. Popülizmin örnek bir metni veya örnek bir prototipinin bulunmaması, terimin akademisyenler ve gazeteciler tarafından farklı siyasi olgular için kullanılmasına neden olmaktadır (Mudde ve Kaltwasser, 2019: 13). Bu durum aynı zamanda 1967 yılında düzenlenen ünlü popülizm konferansından bugüne kadar ortak bir tanıma ulaşılamamasının nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Müller, 2017).

Taggart (2000)’a göre popülizmin doğru anlaşılması, birbirleriyle bağlantılı üç nedenden dolayı önemlidir. Bu nedenlerden birincisine göre popülizmin giderek artan “yaygın ve keyfi” kullanımı, kavram hakkındaki tartışmaları gerçeklik zemininden uzaklaştırmaktadır. Dolayısıyla popülizmin doğru anlaşılması, kavram hakkındaki tartışmaların gerçeklik zemininden uzaklaşmaması için önemlidir. Taggart (2000)’ın öne sürdüğü ikinci nedene göre, popülizmin modern siyasetin her alanında potansiyel bir güç olarak mevcut olması, kavramın doğru anlaşılmasının bir gereklilik hali almasına neden olmaktadır. Taggart’ın öne sürdüğü üçüncü nedene göre ise, popülizmin saf halini anlamak daha sonra onunla birleşen ideolojileri daha iyi anlamak için önemlidir (Taggart, 2000: 148)

Popülizm gibi zor bir siyasi fenomeni çözümlerken kelimenin kökeninden ve dolayısıyla tarihçesinden hareket etmek pek çok akademisyenin kullandığı bir yöntemdir. Knight (1998: 226),

popülizmin etimolojisinin açık, anlaşılır ve güncelliğini her daim koruyor olmasının kavramın etimolojisinin ciddiye alınması üzerinde etkili olduğunu vurgulamaktadır. Popülizm kelimesinin kökeni Latince *populus* (halk) sözcüğüne dayanmaktadır. İngilizce “the people” (halk) kelimesi, “peopleism” şekline dönüşerek “popülizm” kelimesi ortaya çıkmıştır (Canovan, 1981).

Popülizmin “kısa biyografisini” ele aldığı çalışmasında Allcock (1971: 372), 1950’li yıllara kadar popülizm sözcüğünün sadece “iki ayrı tarihsel fenomeni tanımlayan bir etiket” olarak kullanıldığını iddia etmektedir. Buna göre popülizm sözcüğünün tanımladığı ilk siyasi fenomen, Amerika Birleşik Devletleri’nde 1890’lı yıllarda Halk Partisi (People’s Party)’ni kuran ve toprak reformunu savunan harekettir. Halk Partisi, ülkede meydana gelen altyapısal ve iktisadi değişikliklere karşıt bir hareket olarak kurulmuş ve bu hareket zamanla “populus” kelimesinden türetilen “popülist” tamlaması ile anılmıştır. 1950 öncesi popülizm sözcüğünün tanımladığı ikinci siyasi fenomen ise, 1870’lerde Rus entelektüellerinin oluşturduğu Narodnichestvo (narodniki) hareketidir. Rus entelektüellerinden oluşan bu hareket, feodal çarlık Rusyası’nda köylü halkın karşılaştıkları sorunlar karşısında “halka gitmeleri” ve onları eğitmeleri gerektiği fikri üzerine kurulmuştur (Moffit, 2020: 32).

Gerek ABD’de ortaya çıkan Halk Partisi hareketi gerekse de Rusya’daki Narodniki hareketi, iki farklı coğrafyada ortaya çıkmış olmalarına rağmen, her ikisi de esas itibariyle monarşik yönetimlerin yerli halk üzerindeki yetkilerini sorgulayan, benzer tarım reformunu konu alan ve “halk egemenliği” kavramını ön plana çıkaran hareketlerdir (Taggart, 2000). Popülizm, Halk Partisi hareketi ve narodniki hareketi temelinden tüm dünyaya farklı tezahürlerde yayılmıştır. Temel olarak “halk egemenliği” kavramına dayanması itibariyle özünde demokrasi ile yakından ilişkili olan popülizmin, tüm dünyaya yayılması da demokratik yöntemlerin çoğalıp yaygınlaşması ile mümkün olmuştur (Canovan, 1981; Mudde ve Kaltwasser, 2019: 46). Ancak bu durum, popülizm ve demokrasinin her zaman birlikte var olabileceği anlamını taşımamaktadır. Popülizm kuramcısı olan Mudde ve Kaltwasser bu durumu şu şekilde dile getirmişlerdir (Mudde ve Kaltwasser, 2019: 54):

(Popülizmin) yükselişi dünyada demokrasinin yükselişi ile yakından ilişkilidir. 19. yüzyılın sonunda popülizm ve demokrasi görece nadir görüngeler olsa da günümüzde her ikisi de yaygındır. Bu, ikisinin zorunlu olarak bağlantılı olduğunu ileri sürmek değildir; popülizm otoriter rejimlerin içinde de var olabilir ve birçok demokrasi dikkate değer popülist aktörlere sahip değildir. Ama halkın genel iradesini yücelten bir ideoloji olarak popülizm, demokratik fikirlerin artan küresel hegemonyasından olduğu kadar seçime dayanan demokrasilerin olanaklarından ve liberal demokrasiden rahatsızlıktan faydalanır.

Bu bağlamda Mudde (2010; 2021), popülizmin demokratik olmayan bir liberalizme karşı geliştirilen liberal olmayan demokratik bir cevap olabileceğini savunmaktadır. Günümüzde siyasal ve toplumsal yaşam incelendiğinde, popülizmin ortaya çıkışı ve yükselişindeki sosyal ve siyasal bağlamlardan çok uzakta olduğumuz görülmektedir. Bununla beraber, tüm diğer siyasi fenomenler gibi popülizm de zaman ve mekândan ayrı olarak değerlendirilemez. Taggart (2003: 8)’in ifade ettiği

gibi “bukalemun olma eğiliminde” olan popülizm, ortaya çıktığı kültürel, siyasal ve toplumsal bağlamlara göre birçok farklı şekilde var olabilmektedir. Popülizmin hangi biçimde var olacağı ise, ortaya çıktığı zamansal ve mekânsal bağlamda hâkim olan toplumsal sorunlar ile bağlantılıdır (Mudde ve Kaltwasser, 2019: 55).

Temel olarak popülist siyasi aktörler, mevcut yerleşik düzen tarafından dile getirilmeyen “sıradan insanların” sorunlarını dile getirmektedirler. Ancak popülizm “sessiz çoğunluğun” sesi olmayı, ortaya çıktığı yerde edindiği “taşıyıcı” ideolojilerle birleşerek gerçekleştirmektedir. Bu aynı zamanda her popülist siyasi aktörün var olduğu bağlamda, halk ve elitlerin yeniden oluşumu demektir. Dolayısıyla, halk ve elitlerin nasıl yorumlandığı popülizmin ortaya çıktığı kültürel, siyasal ve sosyal ortamda birleştiği diğer ideolojilerle ilişkilidir. Bu durum, bölgeden bölgeye, ülkeden ülkeye ve hatta ülke içinde farklı popülizm türlerinin oluşumuna neden olmaktadır. Örneğin popülizm, Batı Avrupa’da genellikle sağ popülizm olarak ortaya çıkmakta ve yerlilik, milliyetçilik ideolojileri ile birlikte var olmaktadır. Bununla birlikte Güney Amerika’da ise popülizm genellikle sol siyaset ile özdeşleşmiştir. Güney Amerika popülizmi çalışan akademisyenler ağırlıklı olarak popülizmin ekonomik ve örgütsel yönlerine odaklanırken, Avrupa özelinde popülizm çalışan akademisyenler popülizmin siyasi ve ideolojik yönlerine vurgu yapmaktadır (Mudde ve Kaltwasser, 2015: 17). Günümüzde, Avrupa’da radikal popülist sağ partilerin seçim başarılarını devam ettirirken, popülist radikal sol partiler de Avrupa’da seçim başarısı elde etmeye başladıkları görülmektedir. İspanya’da Podemos, Yunanistan’da SYRIZA, İtalya’da Movimento Stelle, Hollanda’da Socialistische Partij ve Almanya’da Die Linke Avrupa’da seçim başarısı elde etmiş sol popülist siyasi aktörlere verilebilecek güncel örneklerdir.

Tezin bu bölümünde, popülizm ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi kavrayabilmek için gerekli kavramsal, teorik ve ampirik literatürün verilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda oluşturulmuş olan bölüm, üç ana başlık olarak tasarlanmıştır. Buna göre birinci alt başlıkta tanımlanması zor bir kavram olan popülizmin kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Böylece popülizmin daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır. İkinci alt başlıkta popülizm ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiye dair teorik literatüre yer verilmiştir. Bu doğrultuda popülizm ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılması amacıyla mevcut ilişki arz ve talep yönüyle ayrı ayrı ele alınmıştır. Tezin bu bölümünün son alt başlığında ise popülizm ve toplumsal cinsiyete dair ilişkinin ampirik olarak ele alındığı çalışmalar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu noktada ele alınan çalışmalarda mevcut ilişkiye dair oluşturulan hipotezlere, kullanılan değişkenlere, yöntemlere ve elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

2.1. Popülizm: Kavramsal Çerçeve

Taggart 2000 yılında yayınladığı çalışmasında “popülizm ile ilgili yapılan her akademik çalışma kavramın zorluk ve muğlaklığını konu ederek başlama ihtiyacı hissediyor” ifadesini

kullanmıştır. Taggart'ın bu ifadeyi kullanmasının üzerinden yaklaşık yirmi yıllık bir zaman dilimi geçmesine rağmen popülizm çalışmalarında kavramın muğlaklığı, literatürün zor ve karmaşıklığı belirtilmeye devam etmektedir. Popülizmin doğası gereği sahip olduğu özellikler nedeniyle kavramın herkes tarafından kabul gören bir tanımına ulaşılması zor görünmektedir. Bu nedenle popülizm üzerine gerçekleştirilen kavramsal tartışmaların devam edeceği öngörülmektedir. Hackney'in ifadesiyle "popülizm üzerine yapılan akademik yeniden değerlendirmeler hiçbir zaman sona ermeyecektir" (Hackney, 1971: 23).

Popülizmin tüm dünyada aynı şekilde uygulanabilir bir teorisi bulunmamaktadır (Mudde, 2017). Popülizm, zaman içerisinde birçok farklı siyasal özellik ile özdeşleştirilmiş ve bu doğrultuda kavram ile ilgili çeşitli tanım ve yaklaşımlar ortaya çıkmıştır (Aslanidis, 2016: 95). Benzer düşünceye sahip olan Laclau (2005: 32), yapılan herhangi bir tanımın, tanımlanan olguya anlam katan teorik bir şablonu da beraberinde getirdiğini öne sürmektedir. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse popülizmin bir tanımını benimsemek, kavramı o tanım içerisindeki özelliklerle açıklanmasını sağlarken aynı zamanda benimsenen tanım içerisinde olmayan özelliklerden de soyutlanması anlamına gelmektedir.

Popülizmin tanımı konusunda sağlanamayan fikir birliği mevcut tanımların sınıflandırılması konusunda da sağlanamamıştır. Mudde ve Kaltwasser (2012) popülizmin temel olarak dört farklı tanımının olduğunu öne sürmektedirler: siyasi bir hareket, politik bir tarz, bir söylem ve (kendi yaklaşımları olan) bir ideoloji olarak popülizm. Benjamin Moffit (2020) ise günümüz popülizm literatürünün Mudde ve Kaltwasser (2012)'in sınıflandırdığı dört tanımından farklı bir dört ana tanım üzerinden ele alındığını ileri sürmektedir. Bu tanımlar: ideoloji, strateji, söylem ve siyasi mantıktır. Moffit, Laclau'nun popülizm yaklaşımını "siyasi mantık" olarak ayrı şekilde ele alırken Mudde ve Kaltwasser (2012) Laclau'nun popülizm yaklaşımına popülizmin söylem olarak tanımı içerisinde yer vermektedir. Moffit ve Mudde ve Kaltwasser'in sınıflandırmaları arasındaki bir diğer farklılık Taggart (1995; 2000)'in popülizm görüşü üzerine olmuştur. Mudde ve Kaltwasser (2012), Taggart'ın popülizm yaklaşımını politik bir hareket olarak değerlendirirken Moffit, Taggart'ın popülizm tanımını kavramın ideolojik ve stratejik özelliklerini bir araya getirerek oluşturduğunu öne sürmektedir.

Bu çalışmada popülizm tanımları üç kategoriye ayrılarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma, Mudde ve Kaltwasser (2012)'in çalışması dikkate alınarak yapılmıştır. Bu doğrultuda popülizm; politik bir strateji/tarz/hareket (Lipset, 1960; Weyland, 1996; 2001; Barr, 2009; Germani, 1978; Taggart, 1995; Taguieff, 1995; Mair, 2002), politik iletişim şekli/ söylemsel yaklaşım (Laclau, 1977, 2005; Panizza, 2005; Cammack, 2000; Jagers ve Walgrave, 2007; Rooduijn, 2009) ve zayıf merkezli ideoloji/düşünsel yaklaşım (Canovan, 1981, 2002; Stanley, 2008; Albertazzi ve McDonnell, 2008; Hawkins, 2010, 2009; Mudde, 2004, 2007; Stanley, 2008) olarak sınıflandırılabilir. Popülizme dair geliştirilen politik bir strateji, tarz ve hareket tanımlarının aynı kategoride değerlendirilmesinin

sebebi Mudde (2004)'ın ifade ettiği gibi bu kategoride yer alan çoğu popülizm tanımının popülizmin bir bileşeni etrafında geliştirilmiş olmasıdır. Dolayısıyla bu tanımlara, kapsayıcı bir popülizm görüşü sunmamaları nedeniyle aynı kategoride yer verilmiştir.

Popülizmi politik bir hareket olarak tanımlayan temel çalışmalardan biri Seymour Martin Lipset'in Siyasal İnsan (1960) adlı eseridir. Lipset bu çalışmasında Latin Amerika siyasetinde popüler bir kavram olan popülizmi Latin Amerika bağlamında ele alarak bu tanımlı gerçekleştirmiştir. Lipset (1960) Latin Amerika popülizmi ile Avrupa faşizmi arasındaki benzerlik ve farklılıklara odaklanmaktadır. Bu düşünceye göre, popülizmin Latin Amerika'daki yükseliş Avrupa'daki faşizmin yükselişine benzemektedir. Lipset (1960)'e göre birbirine bu kadar benzer olan iki kavramın temel farkı, hitap ettikleri sınıfların farklılığından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla popülizmin politik bir hareket olduğuna ilişkin tanıma göre, popülizmin temel özelliği karizmatik bir liderin varlığı değil, heterojen toplumsal gruplara hitap eden bir hareket oluşudur (Mudde ve Kaltwasser, 2012: 5).

Popülizmi politik bir strateji olarak tanımlayan isimlerden biri Kurt Weyland (1999; 2001)'tir. Weyland, Popülizmi Latin Amerika bağlamında çalışmış ve popülizm tanımını bu doğrultuda gerçekleştirmiştir. Weyland'a göre popülizm, en iyi ve kapsamlı şekilde politik bir strateji olarak tanımlanır. Weyland (2001: 14)'a göre popülizm "kişisel özellikleri ile ön plana çıkan bir liderin, çoğunlukla örgütlenmemiş çok sayıda takipçinin doğrudan, aracısız, kurumsallaşmamış desteğine dayalı olarak iktidar gücünü aradığı veya uyguladığı siyasi bir stratejidir". Weyland (2001: 1)'a göre, yapmış olduğ bu "minimal" tanım sadece günümüz popülizmini değil 1930'lardan 1980'lere kadar tüm popülizm çeşitlerini kapsamaktadır.

Popülizmi politik bir strateji olarak ele alan diğer önemli isimler arasında Barr (2009) ve Conniff (1999) bulunmaktadır. Barr (2009) popülist siyasi aktörlerin plebisitçi bağlantıları üzerinde dururken, Conniff (1999) popülist siyasi aktörlerin seçim kampanyaları bağlamında örgütsel özelliklerini araştırmıştır. Popülizmi politik bir strateji olarak ele alan bu yaklaşımlarda popülizm, seçmenleri ile kurdukları "doğrudan" ilişki biçimi olarak değerlendirilmektedir. Ancak popülizmi politik bir strateji olarak ele alan araştırmacıların, popülist siyasi aktörlerin teşhisinde örgütsel öğelerin kullanımı yolunu tercih etmeye başlamaları, popülizmin "halk" kavramından soyutlanmasına neden olması nedeniyle, pek çok akademisyenin tepkisine yol açmıştır (Hawkins, 2010; Albertazzi ve McDonnel, 2016; Ostiguy, 2017). Bu tepkiler, popülizmin politik bir strateji olması yaklaşımına getirilen en yaygın eleştiridir.

Popülizmi özel bir politik tarz olarak ele alan akademisyenlere göre popülizm, siyasi lider ile seçmenler arasındaki belirli bir tür bağlantının teşvik edilmesiyle karakterize edilmiş bir siyasi tarzdır (Mudde ve Kaltwasser, 2012: 5). Örneğin Peter Mair (2002: 84) popülizmi "giderek daha fazla farklılaşmamış ve depolitize olmuş bir seçmen kitlesini büyük ölçüde tarafsız ve partizan olmayan bir yönetim sistemiyle birleştirmenin bir yolu" olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda Mair (2002)'e

göre popülist liderler söylem ve eylemleri yolu ile siyasal bir üslup yaratarak seçmenlerine ulaşmaktadırlar.

Popülizmin politik bir organizasyon şekli olduğunu savunan Taggart (1995)'a göre söylem ve eylem yolu ile seçmen ile arasında güçlü bir bağ oluşturan popülist liderler karizmatik lider özelliklerine sahiptirler. Dolayısıyla Taggart (1995)'a göre popülizm, karizmatik bir lider etrafında halkın örgütlenme biçimidir. Taggart ile benzer şekilde popülizmi karizmatik bir lider etrafında örgütlenen çok sınıflı bir hareket olarak değerlendiren Germani (1978), Taggart'tan farklı olarak popülizmi Latin Amerika bağlamında ele almaktadır. Germani (1978)'e göre popülizm, işçi hareketlerinin bağımsız bir hareket olarak gelişemediği dolayısıyla geleneksel ve modern yaşam biçimlerinin bir arada olduğu coğrafyalarda ortaya çıkmaktadır. Popülizmin politik bir tarz olduğunu öne süren Taguieff (1995)'e göre, popülist liderlerin amacı hitap ettikleri seçmen kitlesinin iyi ve kötü her koşulda memnun olmasını sağlamaktır.

Kavramın yaygın olarak kullanılan diğer bir tanımına göre popülizm “siyasi iletişim stili/ bir söylemdir”. Bu düşünceye göre popülizm, bir ideolojiden ziyade popülist siyasi aktörlerin halka hitap için kullandıkları basit ve sade iletişim stilidir (Knight, 1998; De La Torre 2000; Laclau, 1997, 2005; Panizza, 2000; Jagers ve Walgrave, 2007). Popülizmi siyasi bir iletişim stili olarak kabul eden Jagers ve Walgrave (2007: 322) kavramı şu şekilde tanımlamaktadır: “halkla özdeşleşmiş ve halka hitap eden ve onlar adına konuştuğunu iddia eden bir iletişim biçimi (...) daha da önemlisi, popülizm sıradan insanlara olan yakınlık göstergisidir.”

Popülizme söylemsel yaklaşımın ana temsilcisi Arjantinli siyaset bilimci Ernesto Laclau'dur (1977; 2005). Laclaucu yaklaşım aynı zamanda popülizmi açıklamada popüler yaklaşımlardan biri olarak kabul edilmektedir. Popülizmin teorik literatürüne önemli katkılar sunmuş olan Laclau (2005)'a göre popülizm, “politik bir organizasyon şekli, bir iletişim stili veya zayıf merkezli bir ideoloji değil siyasal bir mantıktır”. Bu düşünceye göre popülizm siyasetin bir unsuru değil siyasetin kendisidir. Laclaucu yaklaşıma göre, kolektif kimliğin inşasını (kendi halkını) söylemsel olarak gerçekleştiren popülizm, siyasal mantığın temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla Laclau (2005), popülizmin öz itibarıyla anti-demokratik olduğu düşüncesini reddetmektedir. Bu düşünceye göre siyasetin özünü oluşturan popülizm tek başına gerici veya ilerici, muhafazakâr veya liberal, demokratik veya otoriter bir özelliğe sahip değildir. Ancak popülist düşüncenin, ortaya çıktığı bağlama göre politik bir yön kazanması ile bu özelliklerden birine veya birçoğuna sahip olabilir (Ateş, 2020: 167).

Mudde, birçok defa Laclau'ya yönelik eleştirilerini dile getirmiştir. Mudde (2021: 577)'a göre, Laclaucu yaklaşım ile popülizmin bir ideoloji olarak kabulü arasında çok az farklılık bulunmaktadır. Ancak iki yaklaşım arasında farklılıkların az olmasına rağmen, Laclaucu yaklaşım analitik çalışmalardan ziyade daha çok teorik tartışmalar çerçevesinde kullanılmaktadır. Bu durumun en

temel sebebi, Laclau'nun popülizmi ele alış şeklidir. Laclau'nun popülizmi “kolektif kimliği oluşturan mantık” olarak değerlendirmesi popülizmi siyasetle eşitlemektedir (Stavarakakis, 2004). Bu durum Laclau'nun teorisinin hem soyut kalmasına hem de bu teorisinin kullanıldığı analitik çalışmalardan elde edilebilecek faydanın yitirilmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla Mudde ve Kaltwasser (2012)'e göre Laclau'nun yaklaşımı ne kadar ilginç olursa olsun, popülizmin somut verilere dayalı bir analizinin amaçlandığı durumlarda büyük sorunlar barındırmaktadır. Laclaucu yaklaşımı benimseyenler arasında Essex Okulu'nu takip eden Chantal Mouffe, Francisco Panizza, Sebastian Barros ve Yannis Stavarakakis gibi önemli akademisyenler bulunmaktadır. Ancak Laclaucu yaklaşım sadece Essex Okulu ile sınırlı değildir. Dünyanın pek çok yerinde çeşitli akademisyenler tarafından Laclau'cu yaklaşım benimsenmektedir (Köroğlu, 2020).

Günümüzde birçok akademisyen tarafından benimsenen bir diğer tanımına göre popülizm, en genel şekliyle “zayıf merkezli bir ideoloji”dir (bir fikir dizisidir) (Mudde, 2017). Bu yaklaşımın öncü isimleri Canovan (1981; 2002) ve Mudde (2004) olarak kabul edilmektedir. Mudde (2004) popülizmi, “toplumu homojen kesim (“temiz insanlar”) ve düşman kesim (“yozlaşmış elitler”) şeklinde keskin bir biçimde iki gruba bölen ve siyaseti halkın genel isteklerinin (milli iradenin) bir ifadesi olarak gören ideoloji” şeklinde tanımlamaktadır (Mudde, 2004: 543). Mudde (2004)'ın bu tanımı, Aslanidis (2016), Freedman (2017) ve Moffit (2020) gibi bazı akademisyenler tarafından reddedilmesine rağmen, popülizm literatüründe akademisyenler tarafından kullanılan popüler tanımlardan biridir.

Popülizmin zayıf merkezli bir ideoloji olarak kabulünün akademisyenler arasında yaygınlık kazanmasının temel sebebi “minimal” bir tanımlama olmasından kaynaklanmaktadır. Mudde (2004), her popülizm tanımında ortak olarak kullanılan “halk ve elitler” kavramları etrafında kendi deyişiyle “minimal” bir tanım gerçekleştirmiştir. Böylece zayıf merkezli ideoloji tanımı, popülizmin tüm çeşitlerini kapsayıcı ve “minimal” bir tanım niteliğine kavuşmuştur (Mudde ve Kaltwasser, 2012: 8). Popülizmin “minimal” tanımı popülist olmayan siyasi aktörlerin popülist olanlardan daha kolay ayrıştırılmasına olanak tanımaktadır. Böylece düşünsel yaklaşım, özellikle karşılaştırmalı siyaset çalışan akademisyenlerin kuramsal tartışmalarda boğulmadan, çok vakalı ampirik çalışmalar gerçekleştirebilmeleri için uygun bir zemin sunmaktadır (Moffit, 2020: 40).

Bu yaklaşıma göre zayıf merkezli bir ideoloji olan popülizm, liberalizm gibi “güçlü merkezli” ideolojilerden farklı olarak tek başına bir dünya görüşü ortaya koymamaktadır. Popülizm, ortaya çıktığı siyasi ve kültürel bağlam çerçevesinde kendisine “ev sahibi” ideolojiler ve “tamamlayıcı” unsurlar bularak var olmaktadır. Zayıf merkezli bir ideoloji olan popülizmin sosyalizm ve liberalizm gibi güçlü ideolojilerden bir diğer farkını Mudde (2004: 547) şu şekilde dile getirmektedir:

Popülistler halkın kendisini değil siyasal sistemdeki statüsünü değiştirmek istemektedirler. Popülistler “ezilmiş halkın” adına konuşuklarını iddia ederler ve onların bu durumun farkına

varmalarını ve bu doğrultuda mevcut “kötü” durumdan kurtulmalarını amaçlamaktadırlar. Ancak, halkın değerlerini veya yaşam biçimini değiştirmeyi amaçlamamaktadırlar. Bu durum sosyalistlerle popülistler arasındaki temel farktır. Sosyalistler işçileri tekrar eğiterek, “yanlış bilinçlerinden” onları kurtarmayı amaçlamaktadırlar. Diğer yandan popülistler için ise, sıklıkla atıfta bulundukları halkın bilinci ortak özelliktir ve politikalarının temelini oluşturmaktadır.

Bu bağlamda popülizmi zayıf merkezli bir ideoloji olarak kabul eden akademisyenlere göre, popülizm temsilcisi olduğu “halk”ı değiştirmeye veya bilinçlendirmeye çalışmamaktadır. Örneğin liberaller, serbest piyasa ve sermaye konularını incelemekte ve bu bağlamda söylem ve politika benimsemektedirler. Buna karşılık popülistler, “genel irade”nin temsilcisi olduklarını ve halk adına söylem ve politikalar geliştirerek yozlaşmış elitlere karşı halkın çıkarlarını savunduklarını iddia etmektedirler (Mudde ve Kaltwasser, 2012: 9). Bu doğrultuda popülizm temel olarak, toplumun tarih boyunca süregelen ve değiştirilemeyen iki düşman grup olan halk ve elitler arasındaki ilişki ile alakalıdır (Canovan, 1981).

Popülizmi ideoloji olarak tanımlayan akademisyenler arasında bir diğer önemli isim Margaret Canovan’dır. Canovan, popülizm konusunda birçok akademisyene ilham kaynağı olmuştur. Canovan (1999: 1) popülizmi en yalın şekliyle ele alarak, “hâkim fikir ve değerlere” karşı gerçekleşen “halka hitap” olarak tanımlamaktadır. Canovan’a göre popülizm demokrasi ile var olan, demokrasiye özgü bir kavramdır. Dolayısıyla popülizm, halkın egemenliğinin ve çoğunluk yönetiminin ideolojik yansımasıdır (Canovan, 2002: 25). Canovan (2002)’a göre pek çok diğer sosyal fenomende olduğu gibi popülizmin ortaya çıkışı da belirli toplumsal ve ekonomik koşullardan bağımsız düşünülemez. Ancak popülist siyasi aktörlerin ortaya çıkışını sadece toplumsal ve ekonomik koşullarla açıklamak doğru olmayacaktır. Canovan (2002)’a göre demokratik yönetim sistemlerine özgü olan halk egemenliği ve çoğunluk yönetimi popülizmin oluşmasını sağlamıştır. Dolayısıyla popülizm, demokratik yönetim sistemlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte bir ideoloji olarak ortaya çıkmaktadır (Canovan, 2002).

Popülizmi zayıf merkezli bir ideoloji olarak değerlendiren Albertazzi ve McDonnell (2008: 3) popülizmi “erdemli ve homojen insanları (halkı), genel egemenliğinden, doğrularından, değerlerinden, kimliklerinden yoksun bırakan veya bırakacak olan elitler ve “tehlikeli ötekilerle” karşı karşıya getiren ideoloji” şeklinde tanımlamaktadır. Albertazzi ve McDonnell (2008)’a göre popülist ideoloji, toplumun ortak değerlerini paylaşan grubun (halkın) kimliğini ve huzurunu, halkla tarih boyunca aynı değerleri paylaş(a)mayan elitlere karşı koruma amacı taşımaktadır.

Popülizmin “zayıf-merkezli” bir ideoloji olduğu görüşünü sert bir şekilde eleştirenler arasında Aslanidis (2016) bulunmaktadır. Aslanidis (2016), ideolojilerin morfolojik olarak zayıf ve güçlü olarak sınıflandırılmasına ilham kaynağı olan Freedon (1996)’ın zayıf ve güçlü ideoloji kavramsallaştırması etrafında popülizmin zayıf merkezli bir ideoloji olarak değerlendirilmesine yönelik eleştirilerini sunmaktadır. Buna göre, Freedon (1996)’ın çalışması güçlü ve zayıf merkezli

ideoloji kavramlarından ve özelliklerinden bahsetmekle birlikte bu iki ideoloji ailesinin birbirinden ayrıştırılmasını sağlayacak tanımlayıcı niteliklerden bahsetmemektedir. Bununla beraber, Aslanidis (2016)'e göre ince/zayıf merkezli bir ideoloji ile kalın/güçlü merkezli bir ideoloji arasında ayrım yapılması mümkün değildir. Örneğin, ince/zayıf merkezli bir ideolojinin kalın/güçlü merkezli bir ideolojiye göre fikir ve kapsam açısından sınırlı olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle ince/zayıf merkezli ideolojiler, siyasi sorunlara ve halk taleplerine kalın/güçlü merkezli ideolojiler kadar geniş yelpazede bir çözüm önerememektedirler. Ancak geniş yelpazenin ne kadar geniş olduğu noktası muğlaktır. Bu bağlamda Aslanidis (2016)'e göre bir ideolojinin zayıf veya güçlü diye nitelendirmesi sadece “yorum meselesidir”. Dolayısıyla Aslanidis (2016)'e göre popülizmin zayıf merkezli bir ideoloji olarak tanımı, getirdiği diğer birçok sorunla birlikte “suni” ve hatalıdır. Ayrıca Aslanidis (2016)'e göre düşünsel yaklaşım çerçevesinde popülizmi ele alan akademisyenler arasında metodolojik tutarsızlıklar da bulunmaktadır.

Düşünsel yaklaşıma yönelik eleştiri getiren bir diğer isim Moffit (2020) olmuştur. Moffit (2020)'e göre popülizmin bir ideoloji olarak tanımlanması bu tanımın, diğer popülizm yaklaşımlarını kapsayıcı bir hal almasına ve dolayısıyla bir anlam karmaşasına neden olmaktadır. Popülizmin bu “minimal” tanımı, bu yaklaşımı benimseyerek çalışan akademisyenlerin siyasi analiz gerçekleştirebilmek için pek çok “açık olmayan” kriter eklemelerine neden olmaktadır. Bu durum diğer ideolojiler ile popülizmin karıştırılmasına neden olurken düşünsel yaklaşımın popülizmi açıklamada eksik kaldığının da bir göstergesidir (Moffit, 2020).

Pauwels (2011)'e göre, popülizm tanımlarından birini benimsemek öteki tanımları tamamıyla reddetmek değildir. Dolayısıyla bir tanımı benimsemek diğer tanımların “hatalı” olduğu anlamına da gelmemektedir. Popülizme yönelik farklı anlayışları benimseyen akademisyenler getirdikleri eleştiriler ile aslında birbirlerini tamamlayıcı olmaktadır. Benzer düşünceye sahip olan Mudde (2004), popülizmin ideoloji harici tanımlanmasının yanlış değil eksik bir tanımlamaya yol açtığını dile getirmiştir. Bu düşünceye göre, popülizmin organizasyon şekli veya iletişim şekli tanımları, popülizmin genel bir tanımına ulaşmak için yetersizdir. Mudde (2004)'a göre bu tanımlamalar popülizmin birer bileşenini açıklamakta, bir bütün olarak popülizmi tanımlamamaktadır.

Çeşitli popülizm tanımlarının hali hazırda varlığıyla birlikte popülizm, doğası gereği ortaya çıktığı bağlama göre yeni bir anlam kazanabilme potansiyelini her zaman saklı tutan bir siyasi fenomendir. Bu bağlamda, Canovan'ın 1981 yılında ortaya koyduğu düşünce bugün hala geçerliliğini korumaktadır. Canovan (1981: 7)'a göre, popülizm literatürünün ortaya çıkardığı temel noktalardan biri, dünyadaki tüm popülizm örneklerini kapsayan bir popülizm tanımına ulaşmayı umut edemeyeceğimizdir. Canovan (1981), bu fikrin daha önce Sir Isaiah Berlin tarafından “külkedisi kompleksi” metaforu olarak açıklandığına dikkat çekmektedir. Buna göre (Berlin, 1969'dan Aktaran: Canovan: 1981: 7):

Bir ayakkabının -popülizm kelimesinin- uyduğu bir ayağın var olduğuna inanılmaktadır. Ancak çeşit çeşit ayağa denenmesine rağmen her ayağa “neredeyse” olan ayakkabı hiçbir ayağa tam uymamaktadır. Prens her zaman yanında ayakkabı ile dolaşmakta ve bir yerlerde ayakkabıya uyan o ayağın (saf popülizmin) varlığına inanmaktadır. Popülizmin çekirdeği, özü budur.

Mudde ve Kaltwasser (2012)’e göre Canovan (1981)’ın iddia ettiği gibi “dünyadaki tüm popülizm örneklerini kapsayan bir popülizm tanımına ulaşılamamasının” temel nedeni geliştirilen kapsamlı popülizm tanımlarıdır. Mudde ve Kaltwasser (2012) bu durumu Giovanni Sartori (1970)’nin ikilemi ile açıklamaktadırlar. Sartori (1970)’nin ikilemine göre bir kavramın tanımlayıcı nitelikleri ne kadar fazla ise o kadar az örneği kapsamaktadır. Dolayısıyla Mudde ve Kaltwasser (2012)’e göre “minimal” bir popülizm tanımı parti ailesinin “tüm üyelerini” kapsayabilecektir.

Canovan popülizmi kısaca “gücün kurumsal yapısına ve baskın düşünce ve değerlere karşı halka hitap” olarak tanımlamaktadır (1999: 1). Ancak Canovan (2005)’a göre, popülizmin tüm tanımları esas itibarıyla karmaşıktır. Bu karmaşıklığın temel nedeni ise, popülizmin halk ve elitler arasında süregelen çatışmayı ele alırken aynı zamanda, mevcut sistem içerisinde erişebildiği “tüm halkın” ilgisini çekmeyi amaçlayan herkesi-kapsayan (catch-all) bir siyaset biçimi izliyor oluşudur (Canovan, 2005: 77). Dolayısıyla, “halk” kavramının içeriğinin belirsizliği popülizmi Canovan’ın ifadesiyle “karmaşık” kılmaktadır. Benzer düşünceye sahip olan Mudde (2004), “muğlak” olan kavramın popülizm değil, “halk” kavramı olduğunu dile getirmiştir.

Popülizmin tanımı üzerine sağlanamayan fikir birliği, popülizmin temel bileşenlerinin neler olduğu noktasında sağlanmıştır. Bu bağlamda, popülizmin bileşenleri üzerinden açıklanması sıklıkla tercih edilmektedir (Taggart, 2003; Canovan, 1981; Mudde, 2004). Popülizm tanımları incelendiğinde her tanımda ortak olarak kullanılan iki bileşen olduğu görülmektedir. Bu iki bileşen “halk” ve “elitler/ötekiler”dir (Mudde, 2004: 541). Neredeyse tüm popülizm tanımları “halk” ve “elitler” kavramlarını içermektedir. Halk kavramı temel bileşen olarak kabul edilirken elitler/ötekiler bileşeni genellikle tamamlayıcı bileşen olarak kabul edilmektedir. Meny ve Surel (2002)’e göre popülizmde en önemli olgu “halk”tır. Bu bağlamda, popülizmin anlaşılması halk kavramının anlaşılmasına bağlıdır (Taggart, 2003). Benzer düşünceye sahip olan Laclau (2005), popülizme açık bir tanım getirmenin değil, “halk” kavramının açıklanmasının daha önemli olduğunu ileri sürmektedir.

Popülistler toplumun temel olarak iki gruptan oluştuğunu ileri sürmektedirler; toplumun ortak kültür, değer ve çıkarlarını paylaşan iyi insanlardan oluşan “halk” ve halk ile aynı çıkar ve değerleri paylaşmayan ve hiçbir zaman da paylaşamayacak olan elitler/ötekiler (Rooduijn, 2013: 5). “Her ülkenin kendi gözde düşmanı” (Von Beyme, 1996: 438) olduğu gibi her popülist siyasi aktörün de kendi ulusal ve ideolojik özellikleri bağlamında oluşturduğu bir “elit/öteki” listesi bulunmaktadır (Mudde, 2007). Bu bağlamda, “Elitler/ötekiler” kavramı popülist aktörler tarafından genellikle “halktan olmayanlar” şeklinde belirlenirken “halk” kavramının toplumun hangi kesimini kapsadığı konusu belirsizlik içermektedir. Albertazzi ve McDonell (2008: 5) halkın, “insanların kendilerini

“güvende” ve “rahat” hissettikleri topluluk” olduğunu ileri sürmüşlerdir. Popülistlere göre vergilerini ödeyen, ortak örf ve adetlere sahip olan ve ülkenin ekonomik kalkınmasında büyük etkisi olan halk, elitler yüzünden “sessiz çoğunluk” konumundadır (Pauwels, 2011). Halk iradesinin diğer tüm şeylerin üzerinde olduğunu kabul eden popülistler, kendilerinin bu “sessiz çoğunluğun” sesi olduklarını iddia etmektelerdir. Bu doğrultuda, söylemsel yaklaşımı benimseyen Jagers ve Walgrave (2007)’e göre, popülizmin temel özelliği “halka hitap”tır. Canovan (1981)’a göre popülist siyasi aktörlerin en temel ortak özellikleri “halka hitap” geliştiriyor olmalarıdır. Popülistler, “genel irade”yi yüceltmekte ve onu her türlü gücün önüne koymaktadırlar (Canovan, 1981: 4).

Halk kavramı ile ilgili iki temel görüş bulunmaktadır. Bunlardan birincisine göre, “halk” kavramı toplum içerisindeki sosyo-ekonomik sınıf ayrılıklarına dayanmaktadır. Bu bağlamda, popülist siyasi aktörlerin işaret ettiği “halk”ın toplumda somut bir karşılığı bulunmaktadır. İkinci görüşe göre, “halk” popülist siyasi aktörler tarafından seçim başarısı elde etmek için kullanılan söylemsel bir araçtır. Dolayısıyla, “halk” kavramı ile toplumda var olan gerçek bir insan topluluğu kastedilmemektedir. Heinisch (2003)’e göre halk kavramının muğlaklığının temel sebebi, Canovan (2005)’ın da ifade ettiği gibi, popülist partilerin herkesi-kapsayan (catch-all) bir siyaset biçimi izliyor olmalarıdır. Bu düşünceye göre, popülist siyasi aktörler halk kavramını kasten “belirsiz” bırakmakta ve bu sayede toplumun farklı kesimlerini kendi siyasetleri dahiline alabilmekteLERdir (Heinisch, 2003: 92).

Taggart (2000; 2003) popülistlerin kendilerini, hizmet ettikleri toplumun idealize edilmiş anlayışını temsil eden merkezi bir bölge ile özdeşleştirme eğiliminde olduklarını iddia etmektedir. Bu merkezi bölgeyi “the heartland” (anayurt) olarak adlandırmaktadır (Taggart, 2000). Buna göre, popülistler halkı, kendi politikalarının bir nesnesi olarak anayurdun içinde inşa etmekteLERdir. Anayurt, popülist siyasi aktörün hayal gücü ile şekillenen ahlaklı ve erdemli insanların yaşadığı bir yer olarak tasvir edilmektedir. Bu bağlamda Taggart (2000), anayurdun ve dolayısıyla “halk”ın popülist siyasi aktörler tarafından kullanılan bir idea olmaktan öteye bir gerçeklik içermediğini iddia etmektedir.

Canovan (1981: 294)’ın ifade ettiği gibi “istisnasız tüm popülizm biçimleri, “halk”ın bir tür yüceltilmesini ve ona hitap edilmesini içerir ve hepsi şu ya da bu anlamda anti-elitisttir.” Bu açıdan bakıldığında, popülizmin her tezahürünün, şu ya da bu şekilde sıradan halkın iradesini engelleyen güçlü azınlıkların (elitlerin) varlığını eleştirdiği görülmektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2012: 8). Genel hatlarıyla elitler, toplumun halk ile aynı çıkar ve değerleri paylaşmayan kesimini ifade etmektedir. Halk ile aynı değerleri paylaşmayan elitler, popülizmin ortaya çıktığı kültürel ve siyasi bağlama göre farklı bir sınıfı nitelendirebilmektedir. Bazı yerlerde medyadaki elitler “halkın” gerçek düşmanları olarak popülist söylem içerisinde yer bulurken bazı yerlerde siyasi veya akademik elitler de bu sınıflandırmaya dahil olabilmekteLERdir. Elitlerin ortak özellikleri halk ile uzlaş(a)maz bir zeminde var olmalarıdır. Popülist siyasi aktörlere göre halka karşı bir düşmanlık duygusunu tarih

boyunca içinde barındıran elitler, hiçbir zaman halkın çıkarları doğrultusunda hareket etmezler. Dolayısıyla popülistlere göre toplum, diğer tüm ayrımlardan önce beyaz (halk) ve siyah (elitler) olarak ikiye ayrılmaktadır (Pauwels, 2011). Bu bağlamda popülizmin temel çatışma konusu “iyi insanlardan oluşmuş olan” halk ve “yozlaşmış” elitler arasındadır. Diğer tüm çatışma konuları bu ayrımdan sonra gelmektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2015).

2.2. Popülizm ile Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Hakları İlişkisi: Teorik Çerçeve

Popülist partilerin tüm dünyada devam eden ve hatta giderek artan seçim başarıları hem akademide hem de medyada popülizme olan ilginin artmasına neden olmuştur. Popülizm çalışmaları genel olarak, popülizmin kavramsal tartışmaları, popülist partilerin seçim başarılarının açıklanması, popülist lider analizleri ve iktidarda olan popülist partilerin politikaları ekseninde gerçekleştirilmektedir (Akkerman, 2012; De Lange, 2012). Bununla beraber popülizm ile toplumsal cinsiyet ve kadın hakları ilişkisi, son yıllarda gerek medya çevrelerince gerekse de akademik çevrelerce dikkat çekmektedir. Popülizmin maço tip karizmatik liderlik ile özdeşleşmiş olması (Taggart, 2000, Meret, 2015), seçmenlerinin büyük çoğunluğunun erkeklerden oluşması (Mudde ve Kaltwasser, 2015; Coffe 2019) ve popülist partilerin çoğu ülkede geleneksel aile yapısını destekliyor olmaları (Akkerman, 2015; De Lange ve Mügge, 2015) gibi etmenler popülizm ile toplumsal cinsiyet ve kadın hakları arasındaki ilişkinin gündeme getirilmesinde etkili olmuştur.

Popülizm ile toplumsal cinsiyet ve kadın hakları arasındaki ilişki, özellikle 2015 yılı sonrasında akademisyenlerin ilgisini çekmeye başlamıştır. Dolayısıyla, konu ile ilgili çalışmaların yaygınlaşması çok yakın tarihlerde gerçekleşmiştir. 2015 yılına kadar olan popülizm literatürü incelendiğinde, toplumsal cinsiyet rol ve ilişkilerinin ve kadın haklarının genel olarak üç konuda popülizm çalışmalarına dahil olduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi, popülist partilerin söylemlerini inceleyen çalışmalardır. Günümüzde giderek artan şekilde cinsiyetçi söylemle özdeşleşen popülist partilerin (Boatright ve Sperling, 2020), söylem analizlerinde cinsiyetçi söylem unsurları dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda popülist siyasi aktörlerin cinsiyetçi söylemlerini konu alan çalışmalara ilk örnekler Norocel (2010; 2013) ve Meret ve Siim (2012) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar, İskandinav popülist radikal sağ partilerin cinsiyetçi söylemlerini konu edinmiştir.

Popülizm literatüründe toplumsal cinsiyet ilişkisinin gözlemlendiği ikinci konu, özellikle Batı Avrupa’da popülist radikal sağ partilerin benimsemiş oldukları göç ve İslam politikalarıdır. Popülist radikal sağ partilerin göç ve İslam politikalarını inceleyen çalışmalarda kavramın, toplumsal cinsiyet ile ilişkisine rastlanmaktadır (Akkerman ve Hagelund, 2007; Betz ve Meret, 2009; Zuquete, 2008).

Popülizm literatüründe toplumsal cinsiyet ilişkisine yaygın olarak rastlanılan üçüncü konu ise, seçmen davranışlarını konu alan çalışmalardır. Bu doğrultuda, popülist parti seçmenleri arasında

cinsiyet farkının ve bu farkın nedenlerinin araştırıldığı çalışmalarda toplumsal cinsiyet ile ilişkisi ön plana çıkmaktadır (Betz, 1994; Givens, 2004; Norris, 2005; Immerzeel vd., 2015).

Bu çalışmaların varlığına rağmen yakın tarihlere kadar popülizm ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişki sistematik bir şekilde ele alınmamıştır. Dolayısıyla, popülist partilerin toplumsal cinsiyet algılarının hem arz (ideolojik, parti politikaları ve liderlik) yönü ve hem de talep (seçmen tutumları) yönü yeterince açıklanamamıştır. Popülist aktörlerin seçim başarılarının devam etmesi ve Mudde (2010)’ın belirttiği gibi popülizmin, siyasetin normal bir unsuruna dönüşmesi ile popülizm ile toplumsal cinsiyet ilişkisine olan akademik ilgi gözle görünür seviyeye ulaşmıştır. Bu doğrultuda özellikle 2015 yılı ve sonrasında iki kavram arasındaki ilişkiyi doğrudan konu alan çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Akkerman, 2015; Mudde ve Kaltwasser, 2015; Spierings ve Zaslove, 2015; De Lange ve Mügge, 2015; Meret, 2015; Harteveld vd., 2015; Morgan 2017; Spierings ve Zaslove, 2017; Kovats, 2018; Saresma, 2018; Yıldırım ve Bulut, 2022). Ancak popülizm ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi inceleyen literatürün çok yeni olması nedeniyle bu ilişkinin boyutlarını açığa çıkarma noktasında yeterli olmadığı görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet ve popülizm çalışmaları genel olarak popülist radikal sağ partiler kapsamında yapılmış olmasına rağmen, sayıları görece az olmakla beraber popülist radikal sol parti ve seçmenlerinin toplumsal cinsiyet algılarına yönelik çalışmalar da mevcuttur (Mudde ve Kaltwasser, 2015; Spierings ve Zaslove, 2015). Sağ ve sol popülist partilerin belirleyici özellikleri sağ ve sol olmalarından ziyade popülist olmalarıdır. Dolayısıyla sağ popülist partiler ve sol popülist partiler, benzer popülist tutumlara sahiplerdir (Akkerman vd., 2017). Ancak yine de Akkerman vd. (2017)’in elde ettiği bulgulara göre, popülist radikal sağ ve popülist radikal sol partilerin toplumsal cinsiyet yaklaşımları arasında fark gözlemlenmekle birlikte bu fark, bu iki parti grubunu diğer partilerden ayırıcı olarak değerlendirmeye yetecek ölçüdedir. Dolayısıyla, popülist partilerin toplumsal cinsiyet yaklaşımları sağ ve sol popülist partiler için benzer örüntüler içermektedir. Örneğin, popülist radikal sağ partilere kıyasla popülist radikal sol partilerin kadın temsili konusunda daha eşitlikçi politikalar izlemeleri beklenir. Ancak, popülist radikal sol partilerin siyasi katılımlarını genişlettikleri durumlarda bile, kadınlar için öngördükleri siyasi pozisyonlar genellikle kadınların toplumsal cinsiyet normları kapsamında onlar için daha “uygun” olarak görülen alanlarla sınırlandırılmıştır (Mudde ve Kaltwasser, 2015). Popülist sağ ve sol siyasi aktörler toplumsal cinsiyet normları kapsamında kadınları, “anne”, “bakıcı”, “arabulucu” gibi kadınlara atfedilen karakteristik özellikleri bağlamında değerlendirerek onları ekonomi, savunma, hazine ve dış politika gibi “erkek/yüksek” politika alanlarından uzak tutmuşlardır (Meret, 2015).

2.2.1. Popülizm ile Kadın Hakları ve Toplumsal Cinsiyetin Arz Yönlü İlişkisi

Popülizm literatürü incelendiğinde en tartışmalı noktalardan birinin popülizmin tanımı konusu olduğu görülmektedir. Popülizm, toplumu “halk” ve “elitler” olarak iki düşman gruba ayırmakta ve

bu gruplar arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır (Mudde, 2007; Laclau, 2005). “Halk” içerisinde oluşabilecek diğer tüm farklılıklar ve çatışmalar, popülizmin temel ayrımı olan halk-elitler ayrımına kıyasla ikincil bir öneme sahiptir. Bu bağlamda kadın hakları, halk-elitler ayrımının dışında kalan diğer tüm ayrımlar gibi, ikincil bir öneme sahiptir (Mudde ve Kaltwasser, 2015).

Elitler, “halktan olmayan herkes” olarak daha net sınırlara sahipken kimin “halk”tan olduğu konusu belirsizlik içermektedir. Halk kavramının belirsizliği, popülizm ile toplumsal cinsiyet rol ve ilişkileri arasında bir köprü kurulmasını sağlamaktadır (Mudde ve Kaltwasser, 2015). Buna göre bu muğlaklık, popülist siyasi aktörlere toplumsal cinsiyet rol ve ilişkilerini doğrudan ve/veya dolaylı kullanımı ile “genel irade”ye karşı hareket eden yeni bir grup oluşturabilmelerine imkân tanımaktadır. Başka bir olasılık da Mudde ve Kaltwasser (2015)’in çalışmalarında belirttikleri gibi, bazı ülke ve/veya bölgelerde popülist aktörler, halk-elitler ayrımını toplumsal cinsiyet rol ve ilişkileri kapsamında oluşturmuş olmalarıdır. Dolayısıyla “halk” kavramındaki bu belirsizlik, popülist siyasi aktörlerin halk içinde ikincil bir “öteki” yaratma veya var olan “öteki” ile “halk” arasındaki farklılıkları daha belirgin hale getirme amacıyla toplumsal cinsiyet rol ve ilişkilerini kullanabilme olanağı sunmaktadır.

Kavramsal açıdan bakıldığında, popülizm ile toplumsal cinsiyet arasında doğrudan bir bağlantı olmamakla beraber popülizmin doğası ve popülizmi oluşturan unsurlar bu iki kavram arasında bir ilişkinin oluşmasına neden olmaktadır (Mudde ve Kaltwasser, 2015: 16). Popülizm, ortaya çıktığı siyasal ve kültürel bağlama göre çeşitli ideolojilerle birleşerek var olmaktadır. Bu bağlamda, popülist siyasi aktörün ortaya çıktığı yerde bağlandığı diğer ideolojiler, popülist aktörün ve seçmenlerinin toplumsal cinsiyet algısını şekillendirmede önemli bir etken olarak görülebilir (Mudde ve Kaltwasser, 2015). Örneğin popülist radikal sağ partilerin yaygın olarak görüldüğü Batı Avrupa’da popülist partilerin genel olarak otoriterlik, yerlilik, milliyetçilik ve yabancı düşmanlığı bileşenlerinden oluşan bir ideolojiye sahip olduğu kabul edilmektedir. Popülist radikal sol partilerin yaygın olarak görüldüğü Latin Amerika’da ise popülist partiler genel olarak ideolojilerini anti-feminen politikalar ve neoliberal ekonomik görüşlerle sentezlemişlerdir (Mudde ve Kaltwasser, 2013; 2015).

Mudde ve Kaltwasser (2015)’in elde ettiği bulgulara göre birbirinden farklı ideolojilere sahip olan Latin Amerika’daki popülist partiler ile Batı Avrupa’daki popülist partilerin toplumsal cinsiyet ve kadın hakları algıları birbirlerinden farklılık göstermektedir. Radikal sağ popülist partiler ile radikal sol popülist partilerin toplumsal cinsiyet algılarının temel ortak noktası, bu partilerin, ister feminizmi yabancı bir ideoloji olarak görmeleri, ister benimsemiş oldukları otoriter ve milliyetçi ideolojiye bir tehdit olarak görmeleri nedeniyle olsun toplumsal cinsiyet rol, ilişki ve politikalarını söylemlerinin “öteki” boyutunu oluştururken kullanıyor olmalarıdır (Mudde ve Kaltwasser, 2015; Moghissi, 1994; Gwiazda 2021; Kantola ve Lombardo 2021).

Popülizmin “halk” ve “elitler” arasındaki güçlü ayrımının varlığı, popülist aktörlerin toplumda, “elitlerin” ayrımının dışında, “halk” içerisinde gerçekleştirdikleri “ötekiler” ayrımına ikincil bir önem atfetmektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2015). Bununla beraber toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan toplumsal hareketler ve oluşumlar çeşitli nedenlerden dolayı “ötekiler” sınıflandırılmasına dahil edilebilir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamayı amaçlayan toplumsal hareketler, “halk”ın iyi ve ortak çıkarlarını zedeleyici oluşumlar olarak görülebilir. Aynı zamanda bir ideoloji olarak feminizm hem sağ hem de sol popülist siyasi aktörler tarafından topluma “yabancı” veya “yukardan inme” bir ideoloji olarak ve/veya milli ve manevi değerlere yönelik bir tehdit olarak algılanabilir (Mudde ve Kaltwasser, 2015; Kantola ve Lombardo, 2021). Bu tehdit karşısında popülist siyasi aktörler, rasyonel düşünme ile erkeklik ve kadınlık ile duygusal düşünme ve/veya empati arasında bir ilişki kurarak geleneksel toplumsal cinsiyet rol ve ilişkilerini vurgulayabilirler (Abi-Hassan, 2017). Böylece geleneksel toplumsal cinsiyet normlarını ve geleneksel aile yapısının önemine yapılan vurgular ile hem elitist olarak görülen ve “halk”ın ortak değerlerini savunmayan feminizm hem de geleneksel aile yapısını ve böylece toplumun iyi insanların ortak değerlerini önemli ölçüde tehdit eden Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans (LGBT) hareketleri “halk/ ötekiler” sınıflandırılmasına dahil edilmiştir (Spierings ve Zaslove, 2015).

Parti politikaları bakımından ele alındığında, popülist radikal sağ partilerin Avrupa Birliği politikaları, göç, entegrasyon ve İslam politikaları ve aile politikalarında toplumsal cinsiyet rol ve ilişkilerinin önemli bir rol oynadığı görülmektedir (Lloyd, 2003; Immerzeel, 2015; Akkerman, 2015; de Lange ve Mügge, 2015; Spierings ve Zaslove, 2017). Buna göre, popülist radikal sağ partilerin toplumsal cinsiyet ve kadın politikalarında bu partilerin benimsemiş olduğu göç, entegrasyon ve İslam politikaları etkilidir.

Popülist partiler sadece “halk” ve “elitler” arasında ideolojik bir ayrım değil, aynı zamanda halk içerisinde elitler ayrımından ayrı olmak üzere, halk için tehlikeli olarak nitelendirdikleri “ötekiler” ayrımı da oluşturmaktadırlar (Röffler vd., 2020: 3). Popülist radikal sağ partilerin toplumsal cinsiyete dayalı “tehlikeli ötekiler” ayrımı, İslam ve göç politikaları, Avrupa Birliği politikaları ve aile politikaları gibi uzun vadeli politikalarında kendisini göstermekle birlikte popülist radikal sağ partiler tarafından gündelik siyasette de sıklıkla kullanılır hale gelmiştir. Örneğin, COVID-19 salgını sırasında, İspanya’da, cinsiyetçi politikalar ile bilinen popülist radikal sağ parti VOX, hükümetin olağanüstü hâl ilan etmesinden bir hafta önce ülkenin birçok şehrinde gerçekleştirilen Dünya Kadınlar Günü gösterilerinin İspanya’daki salgını tetiklediğini iddia etmiştir (Wondreys ve Mudde, 2020). Toplumsal cinsiyet ve kadın haklarının savunulmasını “elitist” bir dünya görüşü ile özdeşleştirmiş olan parti, “ayrılıkçı ayrıcalıkların” ulusal hükümetin COVID-19 politikalarını zayıflattığı ve ülkenin “gerçek bir ulusal birliğe” ihtiyacı olduğunu dile getirmiştir (Aguilera-Carnerero ve Molas, 2020).

20. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle Batı Avrupa'ya gerçekleştirilen ve giderek artan işçi göçleri ile artan göçmen nüfusu çeşitli çevrelerce endişe ile karşılanmıştır. Bu durum, 1980 sonrası dönemde, politik düzenin eleştirisini sunan popülist radikal sağ partiler tarafından dile getirilmeye başlanmıştır. 1980 sonrası dönemde, yabancı düşmanlığı, etnik milliyetçilik ve yerlilik ideolojileri etrafında oluşan popülist radikal sağ partiler, göçmen karşıtı söylem ve politikalar ile seçim başarıları elde etmeye başlamışlardır (Rydgren, 2005: 412). Ancak elde ettikleri seçim başarılarına rağmen popülist radikal sağ partiler, toplumda istedikleri etkiyi yaratamamışlardır (De Lange, 2012: 1).

Göçmen karşıtı politikaların toplumun daha geniş bir kesimine ulaşması 11 Eylül sonrası dönemde gerçekleşmiştir. Zaslove (2004)'a göre göçmen karşıtı söylem ve politikalar popülist radikal sağ partilerin seçim başarılarının temel nedenleri arasındadır. Benzer düşüncelere sahip olan Betz ve Johnson (2004: 312), Batı Avrupa'da popülist radikal sağ partilerin geniş kitlelere ulaşma başarısını, göç dalgaları sonucunda Batı Avrupa'nın etnik-ulusal egemen sisteminde gerçekleşen bir aşınmaya bağlı olarak gerçekleştiğini iddia etmektedirler. Dolayısıyla popülist radikal sağ partiler, 11 Eylül sonrasında toplumda giderek artan göçmen karşıtlığını, toplumun geniş kesimlerine ulaşabilmek için kullanarak seçim başarısına dönüştürmeyi başarmışlardır (Mudde ve Kaltwasser, 2012). Bununla beraber De Lange ve Mügge (2015)'in elde ettiği bulgulara göre, 2000 sonrası dönemde göç karşıtı politikalar benimsemiş olan popülist radikal sağ partiler, bu politikalarını genellikle "Müslüman göçmenler" özelinde ele almakta ve göç karşıtı politika ve söylemlerini güçlendirmek için toplumsal cinsiyet rol ve ilişkilerini kullanmaktadırlar.

Popülist radikal sağ partilere göre, "tehlikeli ötekiler" olarak nitelendirilen Müslüman göçmenler, Batı Avrupa devletlerinin ulusal güvenliğini tehdit etmektedir. Batı Avrupa "İslamlaşma" tehlikesi ile karşı karşıyadır (Lloyd, 2003). Popülist radikal sağ partiler, Batı Avrupa'nın liberal, etnik olarak homojen ve iyi insanlarından oluşan "halk"ı ile entegre olamayan ve entegre olamadığı gibi Batı Avrupa'yı İslamlaşma tehlikesi altında bırakan toplumun "tehlikeli ötekiler" kesimi ile halk arasındaki çatışmayı oluştururken demografik yapının değişmesi, suç, yolsuzluk gibi argümanların yanında toplumsal cinsiyet rol ve ilişkilerinden büyük ölçüde faydalanmışlardır. Örneğin, Almanya'da Avrupa şüpheciligi düşüncesi etrafında kurulan popülist radikal sağ parti Almanya İçin Alternatif Partisi (Alternative für Deutschland- AfD), daha sonra göçmen ve İslam karşıtı politika ve söylemler benimsemiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramını göç ve İslam karşıtı politikalarının merkezine alan parti, toplumsal cinsiyet eşitliği söylemlerini ret ederek dışarıya kapalı bir Alman kültürünün benimsenmesi ve Almanya'nın bu kültürün dışında kalan dolayısıyla Alman olmayan herkese kapalı olması gerektiği fikrini savunmaktadır (Tahincioğlu, 2020). AfD çok çocuk sahibi ailelere refah yardımının artırılması ve ailelerin çocuk sahibi olmaya teşvik edilmesini önermektedir. AfD'nin aile politikaları kapsamında Alman nüfusunun artırılmasına yönelik bu girişimleri göçmen nüfusun Alman nüfusunu geçme tehlikesine karşı bir önlemdir. Bu bağlamda AfD, 2017 Almanya genel seçimlerinde, seçim sloganı olarak "Yeni Almanlar mı? Biz kendimiz yaparız" sloganını tercih etmiştir (Çakı ve Topbaş, 2018).

Popülist siyasi aktörlere göre, Müslüman kadınların başörtüsü, peçe, görücü usulü evlilik ve sünnet gibi kendi dini kültürlerine ait uygulamaları Batı Avrupa'nın etnik olarak homojen ve liberal "halk"ının güvenliği açısından büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Dolayısıyla, popülist radikal sağ partiler, toplumsal cinsiyet rol ve ilişkilerini Batılı olmayan kültürlerin "geri kalmışlığının" bir göstergesi olarak ele alma eğilimindedirler. İslam'ı kadınlar üzerinde baskıcı bir rolü olduğu gerekçesiyle eleştirirken kendileri için, liberal değerler, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın hakları ve özgürlüğü konularının önemli olduğunu vurgulamaktadırlar (Akkerman, 2015: 40). Bu bağlamda popülist radikal sağ partiler, göçmenlere karşı oluşturdukları "tehlikeli ötekiler" algısını toplumsal cinsiyetçi politika ve söylemlerle destekleyerek göçmen karşıtı düşüncelerini siyasallaştırmışlardır (Mudde ve Kaltwasser, 2012).

List Pim Fortuyn (LPF) lideri Fortuyn, Hollanda toplumunun "saflığını", Batı liberal aydınlanma değerleriyle çatışan yabancı kültürel etkilere karşı korunması gerektiğini öne sürmüştür (Van Kessel, 2011). Fortuyn, Hollanda'nın "İslamlaşması"nın ifade özgürlüğü, kadın hak ve özgürlükleri ve eşcinsel hakları bağlamında büyük bir tehdit oluşturacağını ve halkın Batı'nın liberal değerlerine sahip çıkması gerektiğini ifade etmiştir (Akkerman, 2005: 341). Norveç'te popülist radikal sağ parti Fremskrittspartiet (FrP) zorunlu evlilik ve kadın sünneti konularını göçmenlik karşıtı politikaları kapsamında ele alarak, bu uygulamaları "kadın hak ve özgürlüklerine" aykırı olması gerekçesiyle kınamıştır. Danimarka'da ise Danish People's Party (DF)'nin lideri Pia Kjaersgaard, Danimarka ile İran'ın birbirine tamamen zıt iki ülke olduğunu "Danimarka'da eşcinsel haklarına saygı duyulduğu" örneği üzerinden anlatmayı tercih etmiştir. Akkerman (2015)'a göre, popülist radikal sağ partilerin liberal değerlere ve kadın hak ve özgürlüklerine gösterdikleri "söylemsel" bağlılık ideolojik ve politik derinlikten yoksundur. Popülist radikal sağ partilerin kadın hak ve özgürlüklerine gösterdikleri bağlılık İslam karşıtı ve göç karşıtı bir gündem için sadece araçsaldır.

Popülist radikal sağ partilerin, toplumsal cinsiyet rol ve ilişkileri etrafında şekillenen bir diğer politika alanı aile politikalarıdır. Göç politikaları kapsamında liberal değerleri savunan popülist radikal sağ partiler, aile politikalarında muhafazakâr bir tutum sergilemektelerdir. Popülist radikal sağ partilerin aile politikalarındaki muhafazakâr tutumları, toplumsal cinsiyet rol ve ilişkilerinin bu politikalar kapsamında ele alış şekline de yansımaktadır. Bu bağlamda, popülist radikal sağ partilerin göç ve entegrasyon konularında toplumsal cinsiyet eşitliğinden ve kadın hak ve özgürlüklerinden yana olan liberal tutumları, konu kadının iş gücüne katılımı, kürtaj hakkı, evlilik ve çocuk bakımı konularına geldiğinde muhafazakâr görüşler ile değişmektedir. Bununla beraber, popülist radikal sağ partiler aile politikaları kapsamında geleneksel olan toplumsal cinsiyet görüşlerini Batı Avrupa'nın liberal ve demokratik değerlerine uyarlamış veya bu görüşlerin topluma aktarımında liberal bir dil kullanmayı tercih etmişlerdir (Akkerman, 2015). Örneğin kürtaj karşıtlığı ile bilinen Front National (FN), kürtajın yasalaştırılmasını reddetmek yerine, kürtaj olmak istemeyen kadınlara destek verme politikası izlemiştir. Ayrıca Marine Le Pen liderliğinde bulunan FN'nin 2012 parti programına bakıldığında doğum yanlısı bir politika tercih ettiği görülmektedir. Buna göre, en az bir ebeveynin

Fransız vatandaşı olduğu durumlarda, üç çocuk ve daha fazlasını yetiştiren kadınların emeklilik yaşının düşürölmesi veya aile refah yardımlarının artırılmasını önermektedir. İsviçre’de ise popölist radikal sağ parti Swiss People’s Party (SvP) kadınların işgücü piyasasına katılımına karşı çıkmaktan ziyade geleneksel rollerin toplum için önemini vurgulamaktadır (Akkerman, 2015: 47). Popölist radikal sağ partiler aile politikalarına ilişkin önerilerini genellikle olumlu terimlerle formöle etmekteledir. Dolayısıyla, popölist radikal sağ partiler geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine verdikleri desteği “seçim özgürlüğü” argümanlarıyla liberal ifadelerle dile getirmekte, böylece kadın hak ve özgürlükleri ile ilgili doğrudan olumsuz bir dil kullanmaktan kaçınmaktadırlar (Akkerman, 2015).

Popölist radikal sağ partilerin göç ve aile politikaları kapsamında benimsedikleri toplumsal cinsiyet ideolojileri değeriendirildiğinde bu partilerin, çelişkili ideolojik görüşlere sahip oldukları (Akkerman ve Hagelund, 2007) ve toplumsal cinsiyeti oluşturdukları politik gündem için araçsal olarak kullandıkları görölmektedir (Mayer vd., 2014; Akkerman, 2015). Göç ve İşlam politikaları kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hak ve özgürlüklerinin “liberal” savunması ile geleneksel ailenin ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin korunmasının “muhafazakâr” savunması arasındaki bariz çelişki, Mayer vd. (2014)’e göre popölist söylemin “biz” ve “elitler/ötekiler” inşası sırasındaki söylemsel sapmalardan kaynaklanmaktadır.

Popölist partiler, geleneksel toplumsal cinsiyet rol ve davranışlarının korunması ve sürdürölmesi gerektiği fikrine bağlı kalmanın yanı sıra, biyolojik olarak da kadın ve erkeğin cinsiyet farklılıklarının “geleneksel” halinin korunması gerektiği fikrini de benimsemekteledir. Bu bağlamda popölist partiler feminizmi, geleneksel toplumsal cinsiyet rol ve davranışlarının sürdürölmesine karşı bir tehdit olarak görmelerinin yanı sıra biyolojik cinsiyetin “doğal” ayrımına da bir tehdit olarak kabul etmekteledir (Röffler vd., 2020). Dolayısıyla hem geleneksel aile yapısına aykırı olarak kabul edilmesi hem de geleneksel biyolojik cinsiyet farklılıklarına açık bir tehdit olarak algılanması ile son yıllarda yükselişe geçen ve üçüncü dalga feminist hareketlerin içerisinde önemli bir yeri olan LGBT hareketleri hem popölist radikal sağ partiler hem de popölist radikal sol partiler tarafından açık bir tehdit olarak değeriendirilmektedir. Örneğin, Batı Avrupa’nın en muhafazakâr popölist radikal sağ partilerinden biri olan FN, 2012 parti programında eşcinsel evliliklerin ve eşcinsel çiftlerin evlat edinmelerine karşı olduklarını belirtmişlerdir. Benzer şekilde Danimarka Halk Partisi (DF), eşcinsel birlikteliklere karşı olmadıklarını ancak evliliğin bir kadın ve bir erkek arasında olması gerektiğini vurgulamış ve bu doğrultuda 2012’de eşcinsel evliliklerinin kabulünü içeren yeni yasa teklifine ret oyu kullanmıştır (Akkerman, 2015: 45-46).

Avrupa üzerine yapılan toplumsal cinsiyet ve popölizm çalışmaları genellikle Batı ve Orta Avrupa özelinde gerçekleştirilmiştir (Akkerman, 2015; de Lange ve Mügge, 2015; Spierings, vd. 2015; Hartevelde vd., 2015). Bununla beraber Doğu Avrupa ölkelerindeki popölist partilerin de bir toplumsal cinsiyet ideolojisinin olduğunu söylemek mümkündür (Mudde ve Kaltwasser, 2015).

Doğu Avrupa'daki popülist sağ partiler incelendiğinde bu partilerin, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve LGBT'nin "komünist" bir ideolojiye ait olduğunu ve dolayısıyla "demokratik olmadığını" öne sürerek popülist söylem içerisinde ötekileştirdikleri görülmektedir. Böylece, toplumsal cinsiyet eşitliği "halk"a karşı var olan elitist bir ideoloji olarak gösterilmektedir (Röffler vd., 2020). Örneğin Polonya'da göçmen ve kürtaj karşıtı söylemleriyle bilinen popülist radikal sağ parti Hukuk ve Adalet Partisi (Prawo i Sprawiedliwość – PiS) lideri Jarosław Kaczyński 2019 genel seçimlerinden önce yaptığı konuşmada, LGBT konusunun kültürel bir sorun haline geldiğini ve bu hakların, geleneksel Polonya ailesi ve değerleri için büyük bir tehdit oluşturduğunu ifade etmiştir (Easton, 2019). PiS geleneksel aile yapısının, kimlik, vatanseverlik ve inanç aktarımı için önemli bir rol oynadığı ve geleneksel aile yapısına bir tehdit olan LGBT'nin Polonya'nın kültürel ve tarihi yapısıyla bağdaşmadığını savunmaktadır. PiS'e göre geleneksel aile yapısına yönelik olan bu tehdit Polonya halkının ulusal kimliği ve egemenliğine de yöneliktir (Pytlas ve Kossack, 2015: 121). Doğu Avrupa'da popülist radikal sağ partilere bir diğer önemli örnek Victor Orban liderliğindeki Macar Yurttaş Birliği Partisi (Magyar Polgari Szövetség – FIDESZ)'dir. Popülist lider Orban, geleneksel ailenin ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin korunmasının önemini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, 2019 yılında Orban hükümeti, Macar kadınlarına daha fazla çocuk doğurmaları için mali teşvik sağlayan yedi maddelik bir "aile koruma planı" açıklamıştır (Yıldırım ve Bulut, 2022: 6).

Latin Amerika'ya bakıldığında ise Brezilya'da, feminizmi ve toplumsal cinsiyet eşitliğini reddeden cinsiyetçi tutum ve politikalar, Kasım 2017'de feminist teorisyen Judith Butler'ın "cadı" olarak ilan edilmesi ve posterinin yakılması ile belirginleşmiş, daha sonrasında popülist siyasi aktör Jair Bolsonaro'nun 2018 başkanlık seçim kampanyası sırasında sürdürülmüştür (Cyfer, 2018). 2018 Başkanlık seçim kampanyası sırasında İşçi Partisi'nden olan rakibi Fernando Haddad'ın imajını zedelemek için Bolsonaro, Haddad'ın okullarda eşcinselliği teşvik eden "eşcinsel kiti" yerleştirmek istediği şeklinde kamuoyu aracılığı ile bir algı oluşturmuştur (Brazil election: a disinformatic (27.09.22), <http://www.lemonde.fr/in/>). Ocak 2019'da Bolsonaro'nun göreve gelmesi ile cinsiyetçi politikalar hükümetin resmi politikaları arasında yer almaya başlamıştır. Bolsonaro hükümeti "aile değerlerini desteklemek" amacıyla İnsan Hakları Bakanlığı, Kadın, Aile ve İnsan Hakları Bakanlığı olarak değiştirmiş ve muhafazakâr evanjelik papaz Damares Alves'i Bakan olarak görevlendirmiştir. Kürtaj karşıtlığı ile bilinen ve kadınların görevinin çocuk doğurmak ve bakmak olduğunu savunan Alves, göreve başlarken sosyal medyada, toplumsal cinsiyet eşitliğine olan karşıt duruşunu göstermek için "Brezilya için yeni bir çağ başlıyor: erkekler mavi, kızlar pembe giyer" cümlesini kullanmıştır (Kaul, 2021: 1634).

Popülizm literatüründe popülizm ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet ilişkisini konu alan arz yönlü çalışmalardan bir diğeri lider odaklı çalışmalardır (Taggart, 1995; 2000; Meret, 2015; Meret vd., 2017). Popülizm ve toplumsal cinsiyet ilişkisini konu alan lider odaklı çalışmalar, diğer arz yönlü çalışma konuları olan parti ideolojisi ve parti politikalarına göre sayıca daha azdır.

Popülist siyasi liderlerin yaygın özelliklerinden biri karizmatik liderlik özelliklerine sahip olmalarıdır (Betz, 1994; Taggart, 1995; Taggart, 2000; Eatwell, 2002). Taggart, karizmatik liderliğin popülizmin temel bir özelliği olduğunu öne sürerek popülizm tanımını da bu çerçevede oluşturmuştur. Taggart (1995:41)'a göre popülizm, karizmatik bir lider etrafında şekillenen organizasyon şeklidir. Halk, kendisiyle çeşitli yönlerden bağ kurabildiği bir lider etrafında bir araya gelmektedir. Ancak kavramsal olarak bakıldığında, karizmatik liderlik ile cinsiyet arasında doğrudan bir ilişki bulunmamaktadır. Karizma temelde cinsiyetten bağımsızdır (Taggart, 2005; Röffler vd., 2020). Karizmanın teorik olarak cinsiyetten bağımsız olmasına rağmen, karizmatik liderlik tanımları, genellikle erkeksi özelliklerin baskın olduğu durumları ön plana çıkarmaktadır (Meret, 2015: 83). Örneğin, Avrupa'da yüksek seçim başarısı elde etmiş olan kadın popülist liderler ve partilerine örnek olarak, Danimarka'da DF'nin lideri Pia Kjaersgaard, Fransa'da FN'nin lideri Marine Le Pen ve Norveç'te FrP'nin lideri Siv Jensen gösterilebilir (Meret, 2015; Meret vd., 2017). Ancak Meret (2015: 86)'e göre bu kadın liderlerin sürdürülebilir hale getirdikleri seçim başarılarına rağmen, kadın popülist liderlerden hiçbiri "karizmatik" olarak nitelendirilmemiştir. Ayrıca, popülist partilerin "eril" özellikler ile ön plana çıkmaları, bu partiler ve seçmenleri tarafından sorgulanmaya açık değildir. Aksine, Trump gibi siyasetçilerin, eril özellikler ve siyaset arasındaki ilişkiyi yücelttikleri görülmektedir (Boartright ve Sperling, 2020).

Meret vd. (2017) çalışmalarında, popülist radikal sağ partilerin toplumsal cinsiyet yaklaşımlarının bir cinsiyet paradoksuna neden olduğunu iddia etmektedir. Bu düşünceye göre, popülist radikal sağ parti liderlerinin "güçlü erkek" imajı ile bütünleşmiş olmaları; toplumsal cinsiyet eşitliğini "halk" için tehlikeli bulmaları ve "feminizmi" elitist bir ideoloji olarak görmeleri ve ötekileştirmeleri; geleneksel aile yapısını ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini teşvik etmeleri ile popülist radikal sağ partilerin özellikle göçmen politikaları kapsamında, Avrupa'nın liberal ve eşitlikçi değerlerine yaptıkları vurgular ve kimi kadınların "erkek partisi" olan popülist partilerde liderlik görevi üstlenmiş olması arasında bir tutarsızlık bulunmaktadır (Meret vd., 2017; Korolczuk ve Graff, 2018; Röffler vd., 2020). Bu tutarsızlık, popülizm literatüründe toplumsal cinsiyet çalışmalarına olan ilgiyi artırmıştır. Böylece, popülist partilerin yaygın olarak "erkek partisi" (Männerparteien) olarak nitelendirilmesi (Mudde, 2007) ve lider karizmalarının erkeksi özellikler ile ön plana çıkarılması doğrultusunda kadın popülist liderlerin kişilik özelliklerini, kadın popülist liderlerin cinsiyetçi söylem tarzına ne kadar uyum sağladığını, "erkek partisi" olarak nitelendirilen popülist bir partiyi bir kadının yönetmesinin seçim başarılarına olan etkisini ve kadın popülist liderlerin halk ile olan bağınu konu alan çalışmalar yapılmıştır (Meret, 2015; Meret vd., 2017).

Popülizm ve toplumsal cinsiyet ilişkisini konu alan Meret (2015), Danimarka'da popülist radikal sağ parti DF'nin lideri Pia Kjaersgaard özelinde karizmatik liderlik ile cinsiyet ve cinsiyetçi söylem ilişkisini incelemiştir. Aynı zamanda bu çalışma ile Meret (2015), Mudde (2007)'in iddia ettiği gibi kadın popülist sağ liderlerin karizma ile ilişkisiz olduğu düşüncesini sorgulamaktadır. Meret (2015)'in elde ettiği bulgulara göre, Kjaersgaard'ın karizmatik lider profili diğer popülist

partilerin erkek liderlerinden çok farklı değildir. Kjaersgaard'ın karizmatik lider görüntüsü kamusal alandaki profesyonel, sert ve despotik bir (eril) lider tarzı ile özel alandaki anne, duygusal ve açık sözlü olmasının kesişimi üzerine oluşturulmuştur. Kjaersgaard'ın anne olarak rolü ve duygusallığı kontrolcü, dikkatli ve düşünceli olma imajı ile birleştirilmiştir. Dolayısıyla Kjaersgaard'ın karizmatik liderlik imajı kamusal alanda erkeksi özellikler ile özel alandaki kadınsı özelliklerin birleşimi ile inşa edilmiştir. Kjaersgaard aynı zamanda, toplumsal cinsiyet rol ve davranışları açısından, erkek popülist sağ parti liderleriyle paralel şekilde, geleneksel cinsiyet normlarının korunması ve sürdürülmesi gerektiğini savunmaktadır (Meret, 2015).

Popülizm ve toplumsal cinsiyet ilişkisini kadın popülist liderler çerçevesinde inceleyen bir diğer önemli çalışma Meret vd. (2017) tarafından kaleme alınmıştır. Meret vd. (2017) bu çalışmada, literatürde pek ele alınmamış olan kadın popülist sağ parti liderlerinin toplumsal cinsiyet algısını açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada, Avrupa'da, gücünü konsolide etmiş popülist sağ partilerden olan DF, FN ve FrP ve sırasıyla kadın liderleri Pia Kjaersgaard, Marine Le Pen ve Siv Jensen incelenmiştir. Meret vd. (2017)'in elde ettiği bulgulara göre, liderlerin kadın olması ile popülist partilerin cinsiyetçi siyaseti arasında bir nedensellik bulunmamaktadır. Buna göre, Kjaersgaard, Le Pen ve Jensen, genellikle erkeklerin egemen olduğu çevrelerde erkek seçmenler tarafından seçilmiş liderler olup popülist radikal sağ partilerin eril liderlik imajlarını benimsemekte ve bu imajı devam ettirmektedirler. Ayrıca, popülist radikal sağ partilerin genel özelliği ile paralel şekilde, kadın popülist liderler de toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hak ve özgürlüklerini "Müslüman kadınların dini dogmalar dolayısıyla erkeklere boyun eğmesi gerektiği" fikrini eleştirirken savunmaktadırlar (Meret vd., 2017: 144).

2.2.2. Popülizm ve Toplumsal Cinsiyetin Talep Yönlü İlişkisi

Popülizm literatürü incelendiğinde, popülist parti seçmenlerinin büyük çoğunlukla erkeklerden oluştuğu görülmektedir (Betz, 1994; Norris 2005; Hartevelde vd., 2015; Spierings ve Zaslove, 2017; Coffe, 2019). Popülist parti seçmenleri arasındaki cinsiyet farkı hem popülist radikal sağ partiler hem de popülist radikal sol partilerde görülmektedir. Bununla beraber, popülist radikal sağ parti seçmeni arasındaki cinsiyet farkı, popülist radikal sol partilere kıyasla daha fazladır (Spierings ve Zaslove, 2017). Spierings ve Zaslove (2017)'a göre bu durumun nedenlerinden biri, 1990 sonrası dönemde kadınların sosyo-ekonomik konumlarında meydana gelen değişimden kaynaklanmaktadır. Bu düşünceye göre, günümüzde ekonomik olarak sol görüşe daha yakın olan kadınlar, popülist radikal sağ partilerden ziyade popülist radikal sol partilere yönelmektedirler (Spierings ve Zaslove, 2017).

Popülist radikal sağ parti seçmenleri arasındaki cinsiyet farkı, popülist partilerin ilk büyük seçim başarılarını elde etmeye başladıkları 1980'li ve 1990'lı yıllarda da mevcuttur. Hans-Georg Betz tarafından 1994 yılında kaleme alınan çalışmada, Fransa'da FN seçmenlerinin %43'ünün ve Avusturya'da Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ) seçmenlerinin %40'ının kadınlardan oluştuğu

belirtilmiştir. Benzer sonuçlar daha sonraki çalışmalarla da doğrulanmıştır. Norris (2005: 145) popülist radikal sağ partilerin güçlü olduğu Danimarka ve Avusturya’da popülist radikal sağ parti seçmenlerinin büyük çoğunlukla erkeklerden oluştuğunu belirtmiştir. Popülist radikal sağ parti seçmenleri arasındaki bu cinsiyet farkı, popülist radikal sağ partilerin sıklıkla “erkek partisi” (Männerparteien) olarak nitelendirilmesine neden olmuştur (Mudde, 2007). Bununla birlikte popülist parti seçmenleri arasındaki cinsiyet farkının bu partileri “erkek partisi” olarak nitelendirmek için yeterli olup olmadığı tartışmalıdır. Örneğin Spierings ve Zaslove (2015), popülist radikal sağ partilerin seçmenleri arasındaki cinsiyet farkının, özellikle merkez sağ parti seçmenleri arasındaki cinsiyet farkı ile karşılaştırılınca çok farklı olmadığını belirtmektedir. Ancak yine de popülist radikal sağ parti seçmenleri arasındaki cinsiyet farkının diğer parti ailelerine kıyasla daha fazla olduğu konusunda literatürde fikir birliği bulunmaktadır.

Popülist radikal sağ parti seçmenleri arasındaki cinsiyet farkının varlığı noktasında sağlanan fikir birliği, bu farkın nedenleri konusunda oldukça farklılaşmaktadır. Hartevelde vd. (2015: 128)’nin ifade ettiği gibi, popülist radikal sağ parti seçmenleri arasındaki cinsiyet farkı araştırmacılar tarafından sıklıkla vurgulanmış ama nedenleri, birkaç istisna dışında, yeterince araştırılmamıştır. Literatür incelendiğinde, popülist seçmenler arasındaki cinsiyet farkının yaygın olarak birkaç farklı şekilde açıklandığı görülmektedir. Bunlardan birincisine göre, seçmenler arası cinsiyet farkı sosyo-ekonomik farklılıklardan kaynaklanmaktadır (Norris, 2005). Seçmenler arası cinsiyet farkını açıklamada yaygın kullanılan ikinci açıklama ise otoriterlik, yerlilik ve milliyetçilik gibi parti politikasından kaynaklanan seçmen tutumlarıdır (Hartevelde vd., 2015; Spierings ve Zaslove, 2015; Immerzeel vd., 2015).

Popülist radikal sağ parti seçmenleri arasındaki cinsiyet farkını açıklamak için kullanılan sosyo-ekonomik farklılıklara dayanan açıklamalar genellikle kadın ve erkekler arasındaki ekonomik sınıf, eğitim düzeyi ve mesleki konum farklılıklarına yoğunlaşmaktadır (Spierings ve Zaslove, 2015; Hartevelde vd., 2015). Cinsiyet farkını açıklamak için kullanılan bu açıklamaya göre, günümüzde kadınların işgücüne katılımı artış göstermiş olmasına rağmen, işgücüne katılımları erkeklerden daha düşüktür. Bazı akademisyenlere göre (Givens, 2004; Spierings ve Zaslove, 2015; Coffe, 2019) bu durum, kadınların küreselleşme ve göçün sonuçlarıyla doğrudan karşılaşma olasılıklarını düşürmekte ve böylece popülist radikal sağ partilere oy verme olasılıklarını azaltmaktadır. Sosyo-ekonomik farklılıklara dayanan ikinci açıklamaya göre, mavi yaka olarak çalışanların beyaz yaka olarak çalışan insanlara oranla, göçmenlerle daha fazla rekabet haline girme olasılığının olduğu ve bu durumun mavi yaka olarak çalışan insanlar arasında göçmen karşıtı politikalar benimseyen popülist radikal sağ partilere desteğin artmasına neden olduğu şeklindedir. Bu doğrultuda, erkeklerin mavi yakalı olma olasılığının kadınlara göre fazla olduğundan bu durum, erkeklerin popülist radikal sağ partilere oy verme potansiyelleri üzerinde etkilidir (Givens, 2004; Immerzeel vd., 2015). Dolayısıyla, kadınların daha az göçmen bulunan işlerde istihdam edilme eğilimlerinin yüksek olması kadınların erkeklere kıyasla göçmenlere karşı daha az olumsuz tutum geliştirmelerine neden olmaktadır

(Givens, 2004). Cinsiyet farkını açıklamak için kullanılan üçüncü sosyo-ekonomik farklılıklara dayanan açıklamaya göre, 1990 sonrası kadınların işgücüne katılımlarının artması ile kadınlar ekonomik olarak sol görüşe daha yatkın hale gelmişlerdir. Kadınların ekonomik olarak sol görüşe olan yatkınlıkları, kadınların popülist radikal sağ partilere oy verme potansiyellerini düşürmüştür (Spierings ve Zaslove, 2017).

Popülist radikal sağ parti seçmenleri arasındaki cinsiyet farkını açıklamada en çok kullanılan ideolojik faktörler arasında yerlilik, göçmen karşıtlığı, otoriterlik ve Avrupa Birliği şüpheciliği bulunmaktadır (Immerzeel, 2015; Spierings ve Zaslove, 2015). Spierings ve Zaslove (2017)'in çalışmalarında elde ettikleri bulgulara göre Batı Avrupa'da hem popülist radikal sağ hem de popülist radikal sol partiler, "halk/elitler" ayrımını en belirgin şekilde Avrupa Birliği karşıtlıkları üzerinden oluşturmaktadırlar. Spierings ve Zaslove (2017)'a göre, popülist radikal sağ/sol partilerin Avrupa Birliği karşıtlıkları, Avrupa Birliği'nin LGBT hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğine olan desteği ile bağlantılı olarak değerlendirilebilir.

Popülizm ile toplumsal cinsiyet ilişkisini araştıran çalışmalar, popülist radikal sağ partilerin sahip oldukları yerlilik ve otoriterlik görüşlerinin göçmen karşıtı ve katı kanun ve düzen duruşlarıyla ilişkili olduğunu ve bu durumun seçmenler arası cinsiyet farkı oluşturabileceğini ortaya koymuştur (Harteveld vd., 2015; Immerzeel vd., 2015; Spierings ve Zaslove, 2015). Harteveld vd. (2015)'in elde ettiği bulgulara göre, yerlilik, otoriterlik ve sağ-sol düşünceye yatkınlık faktörleri, popülist radikal sağ parti seçmenleri arasındaki cinsiyet farkını açıklama noktasında tek başlarına değerlendirildiğinde güçlü bir etki oluşturmamasına rağmen, birlikte değerlendirildiklerinde seçmenler arası cinsiyet farkını açıklamada güçlü bir etki oluşturmaktadır. Benzer bulgular elde etmiş olan Immerzeel vd. (2015) de, kadınların erkeklere oranla popülist partilere daha az oy vermesini kadınların daha az otoriter ve yerelci düşüncelere sahip olması ile açıklamışlardır. Spierings ve Zaslove (2015)'in elde ettiği bulgulara göre, popülist radikal sağ parti seçmeninin oy verme nedenleri arasında en belirgin iki sebep bu partilerin göçmen karşıtı tutumları ve Avrupa Birliği şüpheciliğidir.

Popülizm literatürü incelendiğinde özellikle son yıllarda popülist partilerin giderek artan şekilde cinsiyetçi söylem ve politikalar ile ilişkilendirildiği görülmektedir (Löffler vd., 2020). Bununla beraber, popülist partilerin erkek partisi olarak nitelendirilmesine ve erkek seçmen oranının kadın seçmen oranından gözle görülür şekilde fazla olmasına rağmen, kadın seçmenlerin popülist partilere oy verme oranı azımsanmayacak boyuttadır (Spierings ve Zaslove, 2015). Dolayısıyla, popülist partilerin "erkek partisi" olarak görülme nedenlerinin araştırılmasının yanında, popülist partilerin kadın seçmen davranışları da ilgi çekicidir.

Spierings ve Zaslove (2015)'in popülist radikal sağ parti seçmen davranışlarını inceledikleri çalışmalarında elde ettikleri bulgulara göre, göçmen karşıtlığı ve Avrupa Birliği şüpheciliği hem kadın hem de erkek seçmenlerin popülist radikal sağ partilere olan desteklerini büyük ölçüde

açıklamaktadır. Göçmen karşıtı ve/veya Avrupa Birliği'ne güvensizlik duyan kadın seçmenlerin popülist radikal sağ partilere oy verme eğilimi fazladır. Dolayısıyla çalışmadan edilen bulgulara göre, kadın ve erkek seçmenlerin popülist radikal sağ partilere oy verme davranışları benzerdir (Spierings ve Zaslove, 2015).

Spierings ve Zaslove (2015)'in çalışmaları aynı zamanda, seçmenlerin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlarının, popülist radikal sağ partilere oy verme davranışlarını kısmen açıklasa da tanımlayıcı karakteristik bir özelliği olmadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Spierings ve Zaslove (2015)'a göre, popülist radikal sağ parti seçmeni toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda diğer parti seçmenlerine kıyasla daha fazla muhafazakâr veya daha fazla eşitlik yanlısı değildir. Popülist radikal sağ parti seçmeninin bu tutumu karşısında popülist radikal sağ partiler ise toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda muhafazakâr tutum ve politikalar benimsemektedirler. Ancak popülist radikal sağ partilerin tutumlarına rağmen, oylarının azımsanmayacak bir bölümü kadınlardan geldiği görülmektedir. Dolayısıyla Spierings ve Zaslove (2017)'a göre, popülist partiler geleneksel cinsiyetçi ve anti-feminen tutumlarına rağmen pek çok kadın seçmenin endişelerini temsil etmektedirler.

Popülizm literatürü incelendiğinde, seçmen davranışları bağlamında popülizm ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi konu edinen çalışma çeşitlerine bir diğer örnek, toplumsal cinsiyete dayalı kişilik özellikleri ve/veya bu özellikler ile yaygın olarak ilişkilendirilen politika algıları ile popülist radikal sağ/sol partilere oy verme arasındaki ilişkiyi konu alan çalışmalardır (Coffe, 2019; Yıldırım ve Bulut, 2022). Seçmen davranışlarını cinsiyet ekseninde inceleyen çalışmalar cinsiyeti genellikle kadın veya erkek olarak verili bir şekilde ele almakta, toplumsal cinsiyet algılarına göre kadın ve erkeklere tanımlanan kadınsı ve erkeksi özellikler bağlamında değerlendirmemektedirler. Günümüz toplumlarında erkeksi ve kadınsı özelliklerin neler olduğu konusunda çoğu kişi hem fikir olsa da cinsiyete dayalı kişilik özellikleri esasen sosyal olarak inşa edilmiş, zamana ve bağlama bağlı olarak gelişmiştir (Connell, 2005). Dolayısıyla, "gerçek halkın" temsilcisi olan popülist partilerin, toplum tarafından inşa edilmiş olan kadınsı ve erkeksi kişilik özelliklerinin her biri ile olumlu veya olumsuz anlamda bir ilişki kurması beklenmektedir (Coffe, 2019).

Coffe (2019)'nin, Hollanda'lı popülist radikal sağ parti olan Özgürlük Partisi (PVV) üzerinden yaptığı çalışmada elde ettiği bulgulara göre, erkeksi kişilik özellikler taşıyan bireylerin PVV'e oy verme olasılığı kadınsı kişilik özellik taşıyanlara göre daha yüksektir. Yıldırım ve Bulut (2022) tarafından kaleme alınan bir diğer çalışmada, Türkiye örneği üzerinden siyasi aktörlerin toplumsal cinsiyete dayalı politika algıları ve kişilik özellikleri ile popülist radikal sağ partilere verilen seçim desteği arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada, popülist radikal sağ parti olan iktidar partisi Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ile ana muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) karşılaştırılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, ulusal güvenlik, suç ve ekonomi gibi geleneksel olarak erkeklerin alanına giren konularda erkeklerin daha iyi olduğuna inanan seçmenlerin iktidarda olan popülist radikal sağ parti AK Parti'ye oy verme olasılığı daha

yüksektir. Yıldırım ve Bulut (2022) tarafından elde edilen bir diğer sonuca göre, erkekleri kadınlara göre daha özgüvenli, otoriter ve uzlaşmacı olarak tanımlayan seçmenlerin popülist radikal sağ partilere oy verme olasılığı daha yüksektir. Buna karşılık CHP seçmeninin ise, erkeklerin daha özgüvenli ve otoriter olduğu fikrini AK Parti seçmeni ile paylaşmamakta bununla beraber, kadınların erkeklerden daha şefkatli ve uzlaşmacı olduğu klişesini onayladığı görülmektedir (Yıldırım ve Bulut, 2022).

2.3. Popülizm ile Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Hakları İlişkisi Üzerine Ampirik Literatür

Popülizm ve toplumsal cinsiyet ilişkisini konu alan ampirik çalışmalardan biri Akkerman (2015) tarafından kaleme alınmıştır. Akkerman bu çalışmasında, Batı Avrupa’da aile ve göç politikaları bakımından ana akım sağ partiler ile popülist radikal sağ partilerin bir karşılaştırmasını yapmaktadır. Çalışmanın amacı, cinsiyet eşitliği konusunda muhafazakâr görüşlere sahip olan popülist radikal sağ partilerin bu görüşlerini terk edip etmedikleri ve buna bağlı olarak ne ölçüde liberal bir görüş benimsediklerini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda, Batı Avrupa’da en yüksek seçim başarısına sahip olan popülist radikal sağ partiler seçilerek son yirmi yıl içindeki parti programları ve seçim manifestoları açısından karşılaştırılmıştır. Çalışmaya dahil edilen popülist radikal sağ partiler şunlardır: Ulusal Cephe (Front National - FN), Flaman Bloğu (Vlaams Blok - VB), Avusturya Özgürlük Partisi (Freiheitliche Partei Österreichs - FPÖ), İsviçre Halk Partisi (Schweizerische Volks Partei - SVP), Danimarka Halk Partisi (Dansk Folkeparti - DF) ve Özgürlük Partisi (Partij voor de Vrijheid - PVV).

Akkerman (2015) çalışmasında veri olarak parti dokümanlarını kullanmıştır. Parti dokümanlarını dışsal (external) parti dokümanları ve içsel (internal) parti dokümanları olarak kategorize etmiştir. Çalışmanın analizi temel olarak dışsal parti dokümanlarına dayanmaktadır. Partilerin seçim manifestoları ve son yirmi yılın parti programları dışsal doküman olarak kabul edilmiştir. Akkerman (2015) tarafından içsel olarak kategorize edilen parti dokümanları dışsal parti dokümanlarının güvenilirliğini kontrol etmek amacıyla çalışmaya dahil edilmiştir. Akkerman (2015) “aile ilişkileri politikaları” ve “göç ve entegrasyon politikaları” olarak iki farklı kodlama şeması oluşturmuştur. Kendisi tarafından oluşturulan bu kodlama şeması aracılığı ile analizini gerçekleştirmiştir.

Akkerman (2015)’a göre, bir popülist radikal sağ parti ne kadar sıklıkla toplumsal cinsiyet rol ve ilişkilerinden bahsediyorsa, parti ideolojisi içerisinde toplumsal cinsiyetin yeri o kadar fazladır. Dolayısıyla çalışmada toplumsal cinsiyetin aile politikalarındaki yerini anlamak için partilerin son yirmi yıl içindeki seçim manifestolarında toplumsal cinsiyet ve aile ilişkilerinden bahsedilen paragraf sayısı manifestonun genel bütünlüğüne oranlanmıştır. Elde edilen bulgulara göre toplumsal cinsiyet konusunda, popülist radikal sağ partiler muhafazakâr konumlarını korumaktadırlar. Ana akım sağ

partilerin ise hepsi toplumsal cinsiyet konusunda liberal bir tutum sergilemektelerdir. Akkerman (2015)'a göre bu durum Batı Avrupa'da, popülist radikal sağ partiler hariç hemen her parti ailesinin toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadın haklarını desteklediğinin bir göstergesidir. Ana akım sağ partilerin de toplumsal cinsiyet ve kadın hakları konusunda daha liberal bir tavır almaları ile popülist radikal sağ partiler muhafazakâr aile ilişkilerini savunan tek parti grubudur (Akkerman, 2015).

Akkerman (2015)'in ana akım sağ partiler ve popülist radikal sağ partileri göç ve entegrasyon politikaları bakımından değerlendirmesinden elde ettiği bulgulara göre, bu politikalar popülist radikal sağ partilerin toplumsal cinsiyet ve kadın hakları politikalarının anahtar konularıdır. Akkerman (2015)'a göre özellikle Müslüman ülkelerden gelen göçü kendi “halk”ları için bir tehdit olarak gören popülist radikal sağ partiler, Müslüman ülkelerdeki “kadının eşit olmayan statüsünü”, İslam'ın Batı medeniyeti ile çatıştığını göstermek için öne sürmektelerdir. Dolayısıyla Akkerman (2015)'a göre toplumsal cinsiyet eşitliğine ‘söylemsel’ olarak olumlu bir bağlılık gösteren ve böylece liberal bir imaj çizen popülist radikal sağ partiler için bu politikalar İslam karşıtı ve göç karşıtı bir gündem için araçsaldır.

Popülizm ve toplumsal cinsiyet ilişkisini konu alan bir diğer ampirik çalışma Mudde ve Kaltwasser (2015) tarafından kaleme alınmıştır. Mudde ve Kaltwasser (2015) bu çalışmalarında, popülist siyasi aktörlerin toplumsal cinsiyet algılarında ulusal kültür ve yerel ideolojilerin etkisini konu edinmektelerdir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada, kültür ve ideoloji olarak birbirinden oldukça farklı olan Kuzey Avrupa ve Güney Amerika bölgelerinden ikişer popülist parti³ seçilerek karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır. Kuzey Avrupa'dan Geert Wilders dönemi Özgürlük Partisi (PVV) ve Pia Kjaersgaard dönemi Danimarka Halk Partisi (DF); Güney Amerika'dan ise Hugo Chavez dönemi Birleşik Halk Partisi (PSUV) ve Evo Morales dönemi Sosyalizme Doğru Hareket (MAS) seçilmiştir. Çalışma kapsamında seçilen dört parti ve liderleri, kadın temsil oranları, kullandıkları cinsiyetçi söylemler ve partilerin tercih ettikleri cinsiyet eşitliği politikaları bakımından karşılaştırılmıştır.

Popülist partilerin içerisinde bulundukları toplum değerlerine göre farklı ideolojilerle birleşen partiler olması dolayısıyla Mudde ve Kaltwasser (2015), Kuzey Avrupa ve Güney Amerika bölgelerinden seçilen popülist partilerin içinde bulundukları toplumun “popüler” değerlerince şekillenen, toplumsal cinsiyet görüş ve politikaları benimseyeceğini savunmaktadırlar. Bu bağlamda Mudde ve Kaltwasser (2015) birinci beklentisi, popülist partilerin Güney Amerika'da maskülen, Kuzey Avrupa'da ise göreceli olarak daha cinsiyet eşitlikçi bir yaklaşım benimseyecekleri yönündedir. Ayrıca çalışmada, partilerin içinde bulundukları kültürün yanı sıra benimsedikleri ideolojinin (sağ-sol) de popülist partilerin toplumsal cinsiyet konusu hakkındaki düşüncelerini şekillendireceği varsayılmaktadır. Mudde ve Kaltwasser (2015)'in ikinci beklentisi, popülist

³ Seçilen popülist siyasi aktörler popülist olduğu konusunda hem fikir olunan aktörler arasından seçilmiştir.

partilerin, Kuzey Avrupa’da toplumsal cinsiyet eşitliği söylem ve politikaları parti politikalarının merkezine almamaları; Güney Amerika’da ise, beklentileri, toplumsal cinsiyet rol ve ilişkilerinin bir eşitlik şekli olarak kabulü nedeniyle popülist partilerin toplumsal cinsiyet eşitliğine olan desteğin daha ön planda olması yönündedir (Mudde ve Kaltwasser, 2015).

Mudde ve Kaltwasser (2015)’in elde ettiği bulgulara göre, kadın temsil oranları kıyaslandığında, Kuzey Avrupa’da popülist sağ partilerin parlamentodaki kadın temsilci sayısı Kuzey Avrupa ortalamasının altında kalırken, Güney Amerika’da popülist sol partilerin kadın temsilci sayısı Güney Amerika’daki diğer partilere kıyasla daha fazladır. Tercih edilen politikalar bakımından değerlendirildiğinde elde edilen bulgulara göre, Kuzey Avrupa’da tüm partiler “tam cinsiyet eşitliğini” savunmalarına rağmen, bu konuyu yüksek öncelikli bir konu olarak görmemekte ve böylece devletin daha eşit bir toplum için harekete geçmesine gerek duymamaktadırlar. Kuzey Avrupa’daki popülist partilerin toplumsal cinsiyet politika yaklaşımları genel olarak birbirine benzer bir görüntü sergilemektedir. Buna karşın Mudde ve Kaltwasser (2015)’e göre Güney Amerika’da Chavez ve Morales kararsız bir toplumsal cinsiyet politikası izlemektedir. Bu düşünceye göre iki popülist lider, kadınların siyasete girişini desteklerken aynı zamanda feminist taleplere fazla yer vermedikleri maskülen bir söylem benimsemişlerdir. Son olarak çalışmada partiler söylemleri açısından karşılaştırılmıştır. Buna göre Kuzey Avrupa’da, belirli bir maskülen, maço ya da cinsiyetçi bir söylem tarzı bulunmamaktadır. Güney Amerika’ya bakıldığında ise popülist partiler bariz bir şekilde maço söylem ile karakterizelerdir (Mudde ve Kaltwasser, 2015).

Mudde ve Kaltwasser (2015) elde ettikleri bulguların çalışmanın iki temel beklentisini doğruladığını öne sürmüşlerdir. Yazarlara göre elde edilen bulgular hem parti ideolojisinin hem de ulusal kültürün popülist partilerin toplumsal cinsiyet algılarını belirlemede etkili olduğunu ortaya koymuştur. Bununla beraber Mudde ve Kaltwasser (2015)’e göre, ideoloji daha dar bir alanı etkilerken, ulusal kültür, etki ettiği alanlar bakımından ideolojinin önüne geçerek popülist siyasi aktörlerin toplumsal cinsiyet yaklaşımlarının temel belirleyicisi olmuştur. Mudde ve Kaltwasser (2015)’e göre popülizm ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişki, dolaylı olarak, “yerlilik” kavramı ile birlikte var olmaktadır.

Popülizm ve toplumsal cinsiyet ilişkisini konu alan bir diğer çalışma Spierings ve Zaslove (2015) tarafından kaleme alınmıştır. Bu çalışma popülist radikal sağ parti seçmeninin oy verme davranışlarını konu edinmektedir. Çalışmanın amacı popülist radikal sağ partilerin ve seçmenlerinin toplumsal cinsiyet algı ve tutumlarının açığa çıkarılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada oy verme davranışları, belirlenen yedi ülkeden seçilmiş olan popülist partilerin hem kendi aralarında hem de ana akım partiler ile karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Çalışmaya dahil edilen ülkeler ve o ülkelerden seçilmiş olan popülist radikal sağ partiler şu şekildedir: Belçika’dan Flaman Bloğu (VB), Fransa’dan Ulusal Cephe (FN), Hollanda’dan Özgürlük Partisi (PVV), Danimarka’dan Danimarka

Halk Partisi (DF), İsviçre’den İsviçre Halk Partisi (SVP), Norveç’den İleri Partisi (Fremskrittspartiet – FrP) ve İsveç Demokratları (Sverigedemokraterna - SD).

Çalışmanın cevap aradığı sorular arasında “erkek partisi” olarak nitelendirilen popülist radikal sağ partilerin gerçekten öyle olup olmadığı; popülist radikal sağ partilere oy veren kadın seçmenin oy davranış nedenlerinin neler olduğu; toplumsal cinsiyet eşitliğinin kadın ve erkek seçmenlerin popülist radikal sağ partilere oy verme davranışlarını etkileyip etkilemediği; kadın ve erkek seçmen arasında popülist radikal sağ partilere oy verme nedenleri arasında bir fark olup olmadığı; sol partilere veya ana akım partilere oy veren kadınların bu partilere oy verme nedenleri ile popülist radikal sağ partilere oy veren kadın seçmenin oy davranışları arasında fark olup olmadığı bulunmaktadır (Spierings ve Zaslove, 2015).

Çalışmada seçmen davranışları anket yöntemi kullanılarak değerlendirilmiş ve elde edilen anket sonuçları logit regresyon ile analiz edilmiştir. Çalışmada öncelikle popülist radikal sağ partileri kendi aralarında karşılaştıran bir analiz yapılmış devamında popülist radikal sağ partiler ile ana akım partileri karşılaştıran ikinci bir analiz yapılmıştır (Spierings ve Zaslove, 2015).

Elde edilen bulgulara göre, popülist radikal sağ parti harici partilerde cinsiyetler arası seçmen dağılım oranı hemen hemen eşittir. Popülist radikal sağ partilerde ise erkek seçmen sayısı kadın seçmen sayısından daha fazladır. Ancak Spierings ve Zaslove (2015)’a göre kadın ve erkek seçmen sayısı arasındaki fark popülist radikal sağ partileri, “erkek partisi” olarak adlandırmaya yetecek kadar büyük değildir. Ancak popülist radikal sağ partiler, incelemeye dahil edilen diğer tüm parti seçmenlerinin hepsinden istisnasız daha fazla erkek seçmene sahiptir. Ayrıca elde edilen bulgulara göre popülist radikal sağ partiler yedi ülkede de erkekler tarafından desteklenen birinci veya ikinci parti konumundadır (Spierings ve Zaslove, 2015).

Spierings ve Zaslove (2015)’ın her ülke için ayrı ayrı yaptığı analizden elde ettiği bulgulara göre seçmenlerin, popülist radikal sağ partilere oy verme davranışları ile toplumsal cinsiyet eşitliği arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, toplumsal cinsiyet eşitliği konusu kadın ve erkek seçmen üzerinde farklı etkilere sahip değildir. Toplumsal cinsiyet eşitliği konusu popülist radikal sağ partilere oy verme davranışını belirleyen bir etken olarak görünmemektedir. Dolayısıyla Spierings ve Zaslove (2015)’a göre seçmenlerin toplumsal cinsiyet rol ve ilişkilerine bakış açıları popülist radikal sağ partilere oy verip vermeme açısından anlamlı bir kriter olarak görülmemektedir.

Spierings ve Zaslove (2015)’un çalışmadan elde ettikleri bir diğer bulguya göre, kadın ve erkek seçmenler popülist radikal sağ partilere aynı sebeplerden dolayı oy vermektedir. Bu sebeplerden en belirgin olanı popülist radikal sağ partilerin göçmen karşıtı politikalarıdır. Kadın seçmenleri popülist radikal sağ partilere oy vermeye yönelten ikinci belirgin sebep ise Avrupa Birliği’ne olan

güvensizliktir. Dolayısıyla Spierings ve Zaslove (2015)'un elde ettiği bulgulara göre göçmen karşıtı ve/veya Avrupa Birliği'ne güvensizlik duyan kadın seçmenlerin popülist radikal sağ partilere oy verme eğilimi fazladır. Bununla beraber ekonomik açıdan sol görüşe sahip olan kadın seçmenler erkek seçmenlere oranlara göçmen karşıtı politikaları desteklemeye daha yatkınlardır. Bu durum kadınları, popülist radikal sağ partilerin sıklıkla benimsediği refah şovenizmi politikalarına daha açık hale getirmektedir (Spierings ve Zaslove, 2015).

Spierings ve Zaslove (2015)'un elde ettiği bulgular üzerinden yaptığı genel değerlendirmeye göre, cinsiyet farklılığı ve/veya seçmenlerin toplumsal cinsiyet eşitliği tutumları, popülist radikal sağ partilere oy verme davranışlarını tanımlayıcı karakteristik bir özelliği değildir. Dolayısıyla Spierings ve Zaslove (2015)'a göre, popülist radikal sağ parti seçmeni diğer parti seçmenlerine kıyasla toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda daha muhafazakâr veya daha eşitlik yanlısı değildir.

Popülizm ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet ilişkisi üzerine ampirik literatüre bir diğer önemli katkı de Lange ve Mügge (2015) tarafından yapılmıştır. De Lange ve Mügge (2015) çalışmalarında, popülist sağ partilerin sahip olduğu ideolojinin toplumsal cinsiyet algılarını nasıl şekillendirdiğini araştırmaktadırlar. Bu araştırma için yazarlar “olabildiğince benzer sistemler tasarımı”nı kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu tasarımın tercihi ile çalışmada, çok benzer iki siyasal ve toplumsal sistem içerisinde varlık gösteren popülist sağ partinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Böylece yazarlara göre, partilerin toplumsal cinsiyet algı ve tutumlarındaki olası farklılıkların parti ideolojisinden ziyade ülkeler arasındaki toplumsal ve siyasal farklılıklardan kaynaklanma olasılığı sıfırlanmış olmaktadır (De Lange ve Mügge, 2015).

De Lange ve Mügge (2015) çalışmalarında, benzer sistemler olarak Hollanda ve Flanders'i tercih etmişlerdir.⁴ Bu iki bölge dil, tarih ve özgürlükler açısından benzerlik göstermektedir. Böylece çalışmada, popülist partilerin toplumsal cinsiyet algılarında tarih, dil ve siyasi sistemden kaynaklı farklılıkların etkisi en aza indirilmiştir. Hollanda ve Flanders'de 1970 sonrası kurulan popülist sağ partiler toplumsal cinsiyet algı ve politikaları bakımından karşılaştırılmıştır. Hollanda ve Flanders'de milliyetçi ve neo-liberal ideolojiye sahip popülist sağ partilerin varlığı bu iki ideolojiye sahip olan popülist sağ partilerin toplumsal cinsiyet yaklaşımlarının açığa çıkarılması bakımından önemlidir (De Lange ve Mügge, 2015).

Çalışmada veri olarak partilerin ulusal meclise sundukları parti manifestoları kullanılmıştır. Çalışmanın veri seti 1980-2012 arası dönemi kapsamaktadır. Parti manifestoları içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Partilerin seçim manifestolarında toplumsal cinsiyet konularını ve daha özel olarak özgürleşme, kadın, erkek, kadın sağlığı (özellikle kürtaj), kadın hakları ve aile düzenlemelerine atıfta bulunan tüm pasajlar belirlenmiştir. Bu pasajlar değindikleri politika

⁴ Flanders, Belçika'nın Flaman bölgesidir.

alanına (aile politikası, göç politikası, işgücü piyasası politikası gibi) ve içerdikleri politika tekliflerinin içeriğine göre kategorize edilmiştir. Dolayısıyla seçilen popülist partilerin klasik toplumsal cinsiyet konularının yanı sıra popülist partilerin aile ve toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını belirleyen göç ve İslam gibi yeni konulardaki tutumları da incelenmiştir. Böylece partilerin ideolojik farklılıkları sistematik bir şekilde haritalandırılmıştır (De Lange ve Mügge, 2015).

Çalışmadan elde edilen bulgular “klasik toplumsal cinsiyet konuları” ve “göç ve toplumsal cinsiyet konuları” başlıkları altında iki alt kategori halinde değerlendirilmiştir. De Lange ve Mügge (2015)’in elde ettiği bulgulara göre, toplumsal cinsiyet ve göç konuları bakımından partiler arasında milliyetçi popülist parti ve neo-liberal popülist parti ayrımı yapmak mümkün görünmemektedir. Bununla beraber çalışmada, popülist sağ partilerin göç ve toplumsal cinsiyet algı ve tutumlarının partilerin aktif oldukları yıllara göre değişkenlik gösterdiği saptanmıştır. De Lange ve Mügge (2015)’a göre, 1980’lerde kurulan popülist partiler manifestolarında göç konularını ön plana çıkarıp İslam konusuna vurgu yapmazken, 2000 sonrası siyasette aktif olan popülist sağ partiler yerlilik (nativist) politikaları ekseninde İslam ve toplumsal cinsiyet konularına odaklanmaktadırlar.

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, Hollanda ve Flanders’de popülist sağ partilerin toplumsal cinsiyet tutum ve politikaları partilerin sahip olduğu milliyetçi veya neo-liberal kimliklerinden bağımsızdır. Neo-liberal ve milliyetçi popülist sağ partiler hem Flanders’de hem de Hollanda’da mevcuttur ve bu partilerin göç ve toplumsal cinsiyet konularında yürüttükleri politikalar benzerlik göstermektedir. Bununla beraber De Lange ve Mügge (2015)’nin elde ettiği bulgulara göre, her iki ideolojiye sahip popülist sağ parti grubu da göç bağlamında ele aldıkları toplumsal cinsiyet politikalarını cinsiyetçi terimlerle ifade etmemişlerdir.

De Lange ve Mügge (2015)’nin elde ettiği bulgulara göre, popülist sağ partilerin toplumsal cinsiyet algı ve politikaları, partilerin sahip oldukları ideolojilerin yanı sıra zaman içerisinde değişen diğer politikalar ekseninde de açıklanabilir. Hollanda’da toplumsal cinsiyet ve göç konularının bir tema olarak ortaya çıkışı diğer ulusal ve uluslararası olaylarında etkisiyle beraber 11 Eylül olayları ile açıklanabilirken, Flanders’de 11 Eylül olayları aynı etkiyi yaratmamıştır. Dolayısıyla De Lange ve Mügge (2015)’ye göre göç ve İslam konusunun toplumsal cinsiyet politikaları ekseninde ele alınması Hollanda’da jenerasyon değişimi ile açıklanırken Flanders’de milliyetçi popülist bir parti ile yaşanan ideolojik değişim ile açıklanabilir.

Popülizm ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet ilişkisi üzerine ampirik literatüre bir diğer önemli katkı Meret (2015) tarafından yapılmıştır. Meret (2015) çalışmasında, kadın bir popülist lider olan Pia Kjaersgaard özelinde, karizmatik liderlik ile cinsiyet ve cinsiyetçi söylem ilişkisini incelemektedir. Çalışmanın cevap aradığı sorular arasında karizmatik liderliğin ve onun medya tarafından gösterilme şeklinin geleneksel cinsiyetçi nitelik ve sembollere katkı sağlayıp sağlamadığı; karizmatik liderlik literatüründe cinsiyetin önemi ve cinsiyetin lider kimliğinin oluşturulmasında

nasıl etkili olduğu ve bu kimliğin seçmenler, sempati besleyenler ve ana akım medyası tarafından nasıl algılandığı; kamusal ve özel alan ayrımının popülist bir lider için var olup olmadığı bulunmaktadır.

Meret (2015)'e göre popülizm literatüründeki genel bir kanıya göre popülist partiler genellikle karizmatik liderler tarafından yönetilmektedirler. Meret (2015)'e göre mevcut literatür cinsiyet ve karizmatik liderlik ilişkisini uzun süre görmezden gelmiştir. Liderlerin erkeksi yapıdaki özellikleri karizmatik liderlik ile kolayca ilişkilendirilirken, kadın liderler ve sahip oldukları özellikler için aynı durum geçerli değildir. Karizmatik liderlik ile cinsiyet ve cinsiyetçi söylem arasındaki ilişkiyi Pia Kjaersgaard bağlamında konu alan bu çalışmada, Kjaersgaard'ın kişisel özellikleri, söylemleri, seçim başarıları, diğer kadın liderlerle kıyaslanması ve parti başarısı ile lidere olan sempati arasındaki ilişki incelenmiştir.

Meret (2015)'in elde ettiği bulgulara göre kamusal ve özel alan ayrımı, günlük hayatları ile kamusal aktivitelerini iç içe geçiren popülist liderler için belirgin değildir. Kjaersgaard'ın kamusal hayatının yanı sıra özel hayatının da kamusal hayatının bir parçası olduğu algısı kendisi ve medya tarafından oluşturulmuştur. Meret (2015)'e göre popülist liderler bu davranış ile halk ve lider arasındaki var olan mesafeyi eritmeye ve/veya hiçbir mesafe yokmuş gibi göstermeye çalışmaktadır. Eril bir alan olarak kabul edilen siyasette zayıflık belirtisi olarak görülebilecek “kadınsı” davranış ve duygular Kjaersgaard'ın yeni ve daha güçlü bir lider görüntüsü oluşturması adına kullanılmıştır. Kjaersgaard medya tarafından, özel alanda iyi bir anne olmasının yanı sıra, partinin kurucu lideri olması nedeniyle “partiye hayat veren/partiyi doğuran” ve bu sebepten partinin annesi olarak resmedilmektedir (Meret, 2015).

Çalışmadan elde edilen diğer bir bulguya göre, Kjaersgaard'ın karizmatik lider profili diğer popülist partilerin erkek liderlerinden çok farklı değildir. Kjaersgaard'ın karizmatik lider görüntüsü kamusal alandaki profesyonel, sert ve despotik bir (eril) lider tarzı ile özel alandaki anne, duygusal ve açık sözlü olmasının kesişimi üzerine oluşturulmuştur. Kjaersgaard'ın anne olarak rolü ve duygusallığı kontrolcü, dikkatli ve düşünceli olma imajı ile birleştirilmiştir. Kjaersgaard bir yandan kamusal ve özel alana ait farklı özellikleri kendi yararına olacak şekilde birleştirip kendisini modern bir kadın olarak resmederken bir yandan da feminizm karşıtı ve geleneksel aile yapısını destekleyen disiplinli bir parti kurmuştur (Meret, 2015).

Çalışmada Danimarka'daki tüm parti ve liderleri için sempati korelasyonuna bakılmıştır. Elde edilen bulgulara göre 1998-2011 arası döneme ait seçim verileri, liderliğin parti seçimleri üzerindeki doğrudan etkisinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Kjaersgaard'ın partisine duyulan sempati ile Kjaersgaard'a duyulan sempati arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizi istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Meret (2015)'e göre bu durum karizmatik liderlik rolünün partilerin başarılarında sanıldığı kadar önemli olmayabileceği şeklinde yorumlanabilir. Ancak, diğer parti ve liderleri

arasındaki sempati korelasyonu ile kıyaslandığında Kjærsgaard ve partisi arasındaki sempati ilişkisi daha kuvvetlidir. Kjærsgaard sempatizanlarının Kjærsgaard'a duydukları sempati ile Kjærsgaard'ın lideri olduğu parti olan Danimarka Halk Partisi (DF)'ne duydukları sempati neredeyse aynıdır. Meret (2015)'e göre bu durum seçmenin Kjærsgaard'ın DF lideri olmasını onayladıkları anlamına gelmektedir. Ancak çalışmadan elde edilen bulgulara göre, Kjærsgaard'a duyulan sempati sadece DF seçmeni ile sınırlı kalmaktadır. Bu durum Meret (2015) tarafından, Kjærsgaard'ın cazibesine kapılmayan herkes için liderin düşüncelerinin kutuplaşma yarattığını ve dolayısıyla tepki ile karşılandığı düşüncesini doğrulamaktadır.

Popülizm ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet ilişkisi üzerine ampirik literatüre bir diğer önemli katkı Hartevelde vd. (2015) tarafından yapılmıştır. Çalışmada cinsiyet farklılığı başta olmak üzere popülist radikal sağ partilere oy kullanma eğilimini etkileyen faktörler incelenmektedir. Dolayısıyla, çalışmada gerçek seçmen davranışları değil oy kullanma eğilimi davranışları araştırılmaktadır. Hartevelde vd. (2015) çalışmalarında, popülist radikal sağ parti seçmeni içinde kadın-erkek seçmen sayısı arasındaki farkın iki farklı mekanizma ile açıklanabileceğini ileri sürmektedirler. Bu mekanizmalardan birincisi arabuluculuk (mediation), ikincisi ise ılımlılıktır (moderation). Arabuluculuk mekanizmasına göre kadın ve erkeklerin popülist radikal sağ partilere oy verme eğilimindeki farklılığın nedeni kadınlar ve erkeklerin davranış ve karakteristik özelliklerindeki farklılıktan kaynaklanmaktadır. ılımlılık mekanizmasına göre, kadın ve erkeklerin popülist radikal sağ partilere oy verme eğilimindeki farklılığın nedeni iki cinsin birbirinden farklı nedenlerden dolayı oy kullanıyor olmasıdır (Hartevelde vd., 2015).

Çalışmada, arabuluculuk ve ılımlılık mekanizması olmak üzere iki farklı mekanizmada çeşitli modeller oluşturulmuştur. Bu modeller sosyo-yapısal model (socio-structural), memnuniyetsizlik (discontent) modeli ve siyasi görüş (policy vote) modelidir. Sosyo-yapısal model çerçevesinde yaş, kiliseye gitme eğilimi, düşük eğitim düzeyi, alt sınıfa mensup olmak, işsizlik, kamu çalışanı; memnuniyetsizlik modeli çerçevesinde mevcut sisteme duyulan memnuniyetsizlik; siyasi görüş modeli çerçevesinde ise yerlilik, otoriterlik, sağ veya sol ideolojiye yatkınlık değişkenleri kullanılmıştır. Değişkenlerin oluşturulması için gerekli veriler, çalışma kapsamında uygulanan anket ve 2009 European Election Studies (EES) datası aracılığı ile elde edilmiştir. EES datasının kullanımı çalışmanın on yedi ülkeyi kapsamasını sağlamıştır. Seçmenler üzerine yapılan ankette katılımcılardan, ankette yer alan popülist radikal sağ partiler için 'bugün seçim yapılırsa' partiye oy verme olasılıklarını 0-10 arasında bir ölçekte ne kadar olası olduğunu belirtmeleri istenmiştir. Bu şekilde popülist radikal sağ partilere oy kullanma eğilimi değişkeni elde edilerek modellerde bağımlı değişken olarak kullanılmıştır (Hartevelde vd., 2015).

Çalışmada, cinsiyet eşitsizliğinin popülist radikal sağ partiler üzerindeki etkisini belirleyebilmek için bir cinsiyet değişkeni oluşturulmuştur. Arabuluculuk mekanizmasının test edildiği modellerden elde edilen bulgulara göre, cinsiyet değişkenine ait katsayı negatiftir. Bu durum,

kadınların popülist radikal sağ partilere potansiyel desteğinin erkeklere göre daha düşük olduğunun bir göstergesidir (Harteveld vd., 2015).

Çalışmada elde edilen bulgulara göre, popülist radikal sağ partilere oy verme eğiliminde ortaya çıkan cinsiyet farklılığının yaklaşık olarak üçte birlik kısmı arabuluculuk mekanizması tarafından açıklanırken geri kalan kısmı ılımlılık mekanizması tarafından açıklanmaktadır. Dolayısıyla elde edilen bulgulara göre, cinsiyet arasında popülist radikal sağ partilere oy verme eğilimini ılımlılık mekanizması, arabuluculuk mekanizmasına göre daha iyi açıklamaktadır (Harteveld vd., 2015).

ılımlılık mekanizmasını konu alan regresyon modellerinden elde edilen sonuçlara göre yaş ve kiliseye gitme eğilimi katsayıları erkekler ve kadınlar için eşit hesaplanırken, alt sınıflara mensup olmak ve düşük eğitim düzeyi katsayıları kadınlar ile erkekler arasında farklılık göstermektedir. Buna karşın bu değişkenlere ait katsayılar istatistiksel olarak anlamlı değildir. Dolayısıyla cinsiyet ve sosyo-yapısal göstergeler arasında herhangi bir etkileşim bulunmamaktadır. Kadın ve erkeklerin potansiyel oy verme davranışları açısından sosyo-yapısal özellikler benzerlik göstermekte ve cinsiyetler arası bir farklılığa neden olmamaktadır. Memnuniyetsizlik modeline ve siyasi görüş modeline ait göstergeler erkekler ve kadınlar arasında popülist radikal sağ partilere oy verme eğilimindeki farklılığı açıklamada daha güçlü etkilere sahiptir. Regresyon modellerinden elde edilen sonuçlara göre yerlilik, sağ-sol ideolojiye yakınlık ve otoriterlik değişkenlerine ait katsayılar iki cins arasında az da olsa nominal farklılıklar göstermektedir. Ayrıca bu değişkenlere ait katsayılar istatistiksel olarak anlamlıdır. Dolayısıyla yerlilik, sağ-sol ideolojiye yakınlık ve otoriterlik değişkenlerinde kadın ve erkek için elde edilen farklılıklar küçük olsa da birlikte değerlendirildiklerinde cinsiyet farkını açıklamada güçlü bir etkiye sahip olmaktadır (Harteveld vd., 2015).

Popülizm ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet ilişkisi üzerine ampirik literatüre bir diğer önemli katkı Spierings ve Zaslove (2017) tarafından yapılmıştır. Bu çalışma, popülist partilerin kadınlardan çok erkek seçmene sahip olmasının nedenlerini konu edinmektedir. Cinsiyet farkını araştıran çalışmalar genellikle popülist radikal sağ partilere odaklanmaktadır. Spierings ve Zaslove (2017)'a göre bu durum, farkın parti ideolojisinden kaynaklanıp kaynaklanmadığını göz ardı etmektedir. Dolayısıyla Spierings ve Zaslove (2017) çalışmalarında popülist radikal sol partileri de incelemişlerdir. Bu bağlamda çalışma, popülist radikal sol partiler ile toplumsal cinsiyet ilişkisini konu edinen ilk ampirik çalışmalardan biri olma özelliği de taşımaktadır. Böylece çalışmanın başlıca araştırma konuları arasında, popülist parti seçmenleri arasındaki cinsiyet farkı sebebinin partilerin sahip olduğu sağ-sol ideolojiden mi yoksa popülist olmalarından mı kaynaklandığı ve popülist tutumların, oy verme ve cinsiyet arasındaki ilişkinin açığa çıkarılması bulunmaktadır.

Çalışmada ülkeler Güney ve Batı Avrupa'dan seçilmiştir. Bir ülkenin çalışmaya dahil edilmesi için EES anketine katılanlar arasından o ülkedeki popülist radikal sağ ve/veya popülist radikal sol

partilerden birine son ulusal seçimde %5’lik bir oy verme oranı aranmıştır. Bu şartı sağlayan dokuz Güney ve Batı Avrupa ülkesi belirlenmiştir. Bunlardan yedi tanesi popülist radikal sağ bir partiye sahipken, beş tanesi popülist radikal sol bir partiye sahiptir. Üç ülkede iki parti ailesinden de parti mevcuttur. Bu doğrultuda, çalışma kapsamına alınan ülkeler, Avusturya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Hollanda ve İspanya olarak belirlenmiştir. EES verisi üç farklı oy seçimi değişkeni içermektedir. Bu durum çalışmada güçlü bir “popülist oy verme” göstergesi elde edilerek bağımlı değişken olarak kullanılmasına imkân tanımıştır. Çalışmanın analiz kısmında en küçük kareler (EKK) yöntemi kullanılmıştır (Spierings ve Zaslove 2017).

Çalışmada kullanılan bağımlı değişkenler, ankete yanıt verenlerin popülist bir partiye oy vermeyenlere karşı popülist radikal sağ veya popülist radikal sol partilere oy verenlerin veya oy vereceklerini belirtenlerin sayısını göstermektedir. Bağımlı değişkenler oluşturulurken popülist radikal sağ partilere oy verenler için 0-3 arası bir ölçek belirlenirken popülist radikal sol partilere oy verenler için 0-2 arası bir ölçek belirlenmiştir. Çalışmada kullanılan bağımsız değişkenlerden en önemlisi cinsiyet farkı değişkenidir. Cinsiyet farkı değişkeni olarak ankete katılanların cinsiyetleri kullanılmıştır. Regresyon analizlerinde erkekler referans kategori olarak kullanılmıştır. Bağımsız değişkenlerden bir diğeri olan popülist tutumlar değişkeni eğer cinsiyet farkını kısmen de olsa etkiliyorsa modele popülist tutumlar değişkeni dahil edildiği takdirde cinsiyet değişkenine ait katsayısının düşmesi beklenmektedir. Çalışmada kullanılan diğer açıklayıcı değişkenler, güçlü popülist değişkeni (popülist tutumlar değişkeni 0-10 arası bir skalaya sahiptir ve bu değişken 8-10 olarak belirlenirse ayrıca “güçlü popülist” değişkeni oluşturulmaktadır), ekonomik sağ-sol yatkınlık, göçmen karşıtlığı, hukuk ve düzen, Avrupa Birliği karşıtlığı, meslek/iş durumu ve yaş olarak belirlenmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre, kadınlar erkeklere kıyasla popülist partilere daha az oy verme eğilimindedir. Bu eğilim hem popülist radikal sağ partiler için hem de popülist radikal sol partiler için geçerlidir. Ancak elde edilen ampirik bulgulara göre kadınların popülist partilere oy verme eğilimi popülist radikal sağ partilerde, popülist radikal sol partilere kıyasla belirgindir. Ancak Spierings ve Zaslove (2017)’a göre, kadın ve erkek seçmen arasındaki bu fark, popülist partileri kesin olarak “erkek partisi” olarak nitelendirme noktasında yeterli değildir. Popülist partiler toplumsal cinsiyet konusunda oldukça geleneksel bir tutum sergilemelerine rağmen oylarının azımsanamayacak bir çoğunluğu kadınlardan gelmektedir. Dolayısıyla Spierings ve Zaslove (2017)’a göre, popülist partiler geleneksel cinsiyetçi ve anti-feminen tutumlarına rağmen pek çok kadın seçmenin endişelerini temsil etmekteledir.

Çalışmada elde edilen bir diğer bulguya göre, çalışmada yapılan analiz, erkeklerin neden kadınlardan daha fazla popülist radikal sağ partilere oy verdiğini ve popülist radikal sol parti seçmeni içindeki cinsiyet farkının popülist radikal sağ partilere kıyasla görece az olduğunu kısmen açıklamaktadır. Elde edilen ampirik sonuçlara göre, kadınlar erkeklere kıyasla daha az göçmen

karşıtıdır. Bu durum, göçmen karşıtı politikalar ile bilinen popülist radikal sağ partilere kadınların oy verme oranlarını etkilemektedir. Spierings ve Zaslove (2017)’a göre, 1990 sonrası dönemde kadınların sosyo-ekonomik konumları değişmiştir. Kadınlar ekonomik olarak sol görüşe daha yakın tutum sergilemektedirler. Bu durum kadınların, popülist radikal sağ partilerden ziyade popülist radikal sol partilere yönelmelerine neden olmuştur.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre, analizde kullanılan birçok açıklayıcı değişkenden sadece bir tanesi ile cinsiyet farkı arasında net bir ilişki bulunmuştur. Elde edilen bulgulara göre popülist tutumlar hem popülist radikal sağ hem de popülist radikal sol için Avrupa Birliği karşıtlığı ile açıklanabilir. Dolayısıyla Spierings ve Zaslove (2017)’a göre popülist seçmenin “kötü elitler” ile “iyi insanlar” arasında yaptığı en net ayrım Avrupa Birliği muhalefeti üzerine kurulmuştur. Spierings ve Zaslove (2017)’a göre bu bulgu toplumsal cinsiyet açısından incelendiğinde, Avrupa Birliği’nin kadınların özgülleşmesi ve LGBT kişilerin özgülleşmesini desteklemesi ile de bağlantılı olabilir.

Popülizm ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet ilişkisi üzerine ampirik literatüre bir diğer önemli katkı Yıldırım ve Bulut (2022) tarafından yapılmıştır. Bu çalışma, siyasi aktörlerin toplumsal cinsiyete dayalı algı ve politika özellikleri ile sağ popülist partilere verilen seçim desteği arasındaki ilişkiyi konu edinmektedir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada, Türkiye’de iktidar partisi olan AK Parti ve ana muhalefet partisi olan CHP’ye oy verme olasılığı ile toplumsal cinsiyete dayalı politika ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkisi incelenmiştir.

Çalışmada Türkiye’nin önde anket şirketlerinden KONDA’nın kamuoyu barometresi kapsamında yürüteceği ve finanse edeceği bir anket tasarlanmıştır. Bu anket 2-3 Şubat 2019 tarihleri arasında 2.736 kişilik bir örneklem grubunda yüz yüze katılım ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada iki ana bağımlı değişken bulunmaktadır. Bu değişkenlerden ilki iktidar partisi olan AK Parti’ye oy verme olasılığı, ikincisi ise ana muhalefet partisi olan CHP’ye oy verme olasılığıdır. Bağımlı değişkenlere bağlı olarak ikili modeller olacak şekilde toplam sekiz model oluşturulmuştur. Çalışmanın analiz kısmında ise oluşturulan modeller lojistik regresyon modeli ile analiz edilmiştir.

Çalışmada kullanılan açıklayıcı değişkenler oluşturulurken katılımcıların verdiği cevaplar “erkeklerin ilgili konuda daha iyi olduğunu düşünüyorsa 1, kadın ve erkek arasında ilgili konuda bir fark görmüyorsa 2, kadınların ilgili konuda daha iyi olduğunu düşünüyorsa 3” şeklinde kodlanmıştır. Sonraki adımda ise, Yıldırım ve Bulut (2022) kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyete dayalı rol ve ilişkilerine göre elde edilen bireysel sonuçları dört değişken halinde yeniden kodlamışlardır. Bu doğrultuda birinci değişken kadınların toplumsal cinsiyet rolleri etrafında belirlenmiş olan eğitim, sağlık, aile ve sosyal hizmetler çerçevesinde oluşturulan kadın meseleleri değişkeni; ikinci değişken erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleri etrafında belirlenmiş olan suç, ulusal güvenlik ve ekonomi çerçevesinde oluşturulan erkek meseleleri değişkeni; üçüncü değişken kadınların toplumsal cinsiyete dayalı karakteristik özellikleri olan şefkatli ve uzlaşmacı olma çerçevesinde oluşturulan kadın

özellikleri değişkeni; dördüncü değişken erkeklerin toplumsal cinsiyete dayalı karakteristik özellikleri olan kendine güven duyma ve otoriter olma çerçevesinde oluşturulan erkek özellikleri değişkenidir. Ayrıca yazarlar cinsiyet, dindarlık, eğitim, yaş, ikamet yeri (şehir/köy) ve gelir düzeyi gibi göstergeleri analizde kullandıkları modellere kontrol değişkenler olarak dahil etmişlerdir (Yıldırım ve Bulut, 2022).

Çalışmada elde edilen ampirik bulgulara göre, seçmenlerin toplumsal cinsiyete dayalı politika algıları ve kişilik özellikleri oy tercihleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Elde edilen bulgulara göre, kadın politika endeksi negatif ve erkek politika endeksi iktidar partisi olan AK Parti'ye oy verme ile pozitif korelasyona sahip ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Daha spesifik olarak, bu sonuçlar ulusal güvenlik, suç ve ekonomi gibi geleneksel olarak erkeklerin alanına giren konularda erkeklerin daha iyi olduğuna dair inancın AK Parti'ye oy verme olasılığı ile pozitif bir şekilde ilişkili olduğunu göstermektedir. Öte yandan kadın politikası endeksi, AK Parti oyu ile negatif ilişkilidir; bu sonuç, kadınların eğitim, aile ve sosyal hizmetler ile sağlık hizmetlerinde daha fazla algılanan beceriye sahip olduğunu onaylayanların AK Parti'ye oy verme olasılığının daha düşük olduğunu göstermektedir (Yıldırım ve Bulut, 2022).

Çalışmada elde edilen ampirik bulgulara göre ankete katılanlara sorulan “Sence erkekler mi yoksa kadınlar mı daha özgüvenli?” sorusuna “erkek” cevabını verenler ile “iki cins arasında fark yok” cevabını verenler arasında oy seçiminde önemli farklılıklar bulunmaktadır. Elde edilen bulgulara göre cevabın “erkek”ten “iki cins arasında fark yok”a geçişi ile AK Parti'ye oy verme olasılığı %21 azalırken CHP'ye oy verme olasılığı %50 artmaktadır. Elde edilen bulgulara göre AK Parti seçmeninin medyanı erkekleri daha özgüvenli, otoriter ve uzlaşmacı olarak tanımlamaktadır. CHP seçmeninin medyanına bakıldığında ise CHP seçmeni erkeklerin daha özgüvenli ve otoriter olduğu fikrini AK Parti seçmeni ile paylaşmamakta bununla beraber, kadınların erkeklerden daha şefkatli ve uzlaşmacı olduğu klişesini onaylamaktadırlar (Yıldırım ve Bulut, 2022).

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre politika stereotipleri alanında elde edilen bulgular, toplumsal cinsiyet algısına göre belirlenmiş olan kadın/erkek özellikleri değişkeni çerçevesinde elde edilen bulgularla benzerdir. Buna göre, “ulusal güvenlik meselelerini ele almada erkeklerin mi yoksa kadınların mı daha iyi olduğu” sorusunda “erkekler”den “iki cins arasında fark yok”a doğru bir varsayım değişikliği, AK Parti'ye oy verme olasılığında %35 azalışa sebep olurken CHP'ye oy verme olasılığını %87 arttırdığı görülmüştür. Bununla beraber elde edilen ampirik bulgulara göre eğitim, sağlık, aile ve sosyal hizmetler gibi geleneksel olarak kadın alanlarında ele alınan politika kategorilerinde, “kadın”dan “iki cins arasında fark yok”a geçişte, AK Parti'ye oy verme olasılığında önemli ölçüde artışa yol açmaktadır. Yıldırım ve Bulut (2022)'a göre bu sonuçlar, siyasette, kadınlar lehine herhangi bir toplumsal cinsiyete dayalı klişeyi kabul etmeyi reddedenlerin iktidar partisi olan AK Parti'ye oy verme olasılıklarının daha yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DEĞİŞKENLERİN TANITILMASI, AMPİRİK ANALİZ VE BULGULAR

Küresel boyutta iktidarda olan popülist partilerin kadın hakları ve toplumsal cinsiyet konularına bakış açılarını inceleyen bu tezde, nitel araştırma metotlarından yararlanılmaktadır. Tez kapsamında kullanılacak olan ilk değişken olan kadın hakları değişkeni olarak V-Dem tarafından oluşturulan kadınların siyasi güçlenme endeksi (WPEI) kullanılacaktır. Tez kapsamında kullanılan ikinci değişken popülizm değişkenidir. Popülizm değişkeni olarak Kenny (2017) tarafından oluşturulan popülizm verisi tez kapsamında kullanılacaktır.

Çalışmanın bu bölümünde V-Dem tarafından oluşturulan kadınların siyasi güçlenme endeksi (WPEI) ve Kenny (2017) tarafından oluşturulan popülizm değişkeni tanıtılacak ve çalışmanın ampirik analizi gerçekleştirilecektir. İlk olarak, kadınların siyasi güçlenme endeksi (WPEI) tanıtılarak endeksin oluşum şekli, içinde bulundurduğu alt endeksler ve kapsamı, geçerliliği ve yaygın kullanılan diğer kadın hakları endeksleriyle karşılaştırılmasına yer vererek V-Dem tarafından oluşturulmuş olan WPEI'nın bu çalışma kapsamına tercih edilme sebepleri açıklanacaktır. İkinci olarak, popülizm değişkeni alt başlığı altında popülizm kodlama türlerine ve çeşitli popülizm verileri yer verilecektir. Daha sonra Kenny tarafından oluşturulmuş olan veri seti tanıtılacaktır. Akabinde çalışmanın ampirik analizi gerçekleştirilecek ve bulgular sunulacaktır.

3.1. Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Hakları Değişkeni

3.1.1. Kadınların Siyasi Güçlenme İndeksi (WPEI) Tanıtımı

Bu tez çalışmasında kadın hakları değişkeni olarak Varieties of Democracy (V-Dem) tarafından geliştirilen kadınların siyasi güçlenme endeksi (WPEI) kullanılmıştır. WPEI Sundström, Paxton, Wang ve Lindberg (2017)'in çalışmalarında tanıtılmıştır. Buna göre tüm V-Dem göstergelerinin ve endekslerinin amacı, 1900'den günümüze kadar bir yüzyıldan fazla bir süredir tüm ülkeleri takip edebilmek ve değerlendirebilmektir (Sundström vd., 2017). Aynı ilkelere dayanan WPEI, aynı amaca sahiptir. Kadınların güçlenmesi farklı şekillerde ele alınabilmektedir. V-Dem'in odak noktası kadınların siyasi olarak güçlendirilmesidir. Bu doğrultuda, WPEI'nin amacı, daha önceki benzer endekslerden farklı olarak, daha geniş bir zaman aralığında ve daha çok ülkeyi kadınların siyasi olarak güçlendirilmesi konusunda karşılaştırmalı olarak kavramsallaştırmak, işlevselleştirmek ve ölçmektir.

V-Dem'in WPEI'yi içeren beşinci versiyonu Ocak 2016'da kamuoyuna sunulmuştur. WPEI, geniş bir zaman aralığı için 173 ülkeyi dahil eden küresel bir veri seti sunmaktadır. Geniş bir zaman aralığını içeren WPEI, bu bakımdan kadınların güçlendirilmesine ilişkin mevcut olan en kapsamlı ölçüm araçları arasındadır. Endeks hem güvenilirliği hem de karşılaştırılabilirliği sağlamak için Bayesyen madde yanıt modellemesini kullanmakta ve elde edilen veriler 2.600'den fazla ülke uzmanının değerlendirilmesine dayanmaktadır (Pemstein vd., 2015). Bayesyen madde yanıt Modelinin kullanılmasının temel nedeni modelin uzmanların derecelendirme yaparken hata yapma ve farklı ölçeklere sahip olma ihtimallerini dikkate almasıdır. Akademik kimlikleri ve tarafsızlıkları doğrultusunda seçilen uzmanlar tarafından kodlanan anket, genel olarak on bir farklı uzmanlık alanına ayrılmıştır. Cinsiyetler arası değerlendirme her bir anketin kodlanmasının ayrılmaz bir parçası olduğundan, ankette kadın sorunlarıyla ilgili bağımsız bir bölüme ihtiyaç duyulmamıştır. Ayrıca uzmanların %35'i kadınlardan oluşmaktadır (Krook, 2006: 14; Towns, 2010).

Bununla beraber, geniş bir ülke ve yıl yelpazesini kapsayabilen bir ölçümü işler hale getirmek, kadınların güçlenmesiyle ilgili bazı değişkenlerin dahil edilmediği anlamına gelmektedir (Sundström vd., 2017). Örneğin, 20. yüzyılın ilk on yıllarında kadınların oy hakkı, güçlendirme sürecinin merkezi olarak kabul edilebilirdi. Ancak 20. yüzyılın ortalarında kadınlara oy hakkı dünya siyasetinde normatif hale geldikçe, değişken ülkeler arasında anlamlı bir şekilde ayırım yapamaz hale gelmiştir. Bununla beraber WPEI, LGBT haklarının korunması gibi yalnızca son zamanlarda ortaya çıkan veya sadece ekonomik olarak en gelişmiş ülkelerle ilgili değişkenleri içermemektedir. Sonuç olarak, 21. yüzyılın başında son derece nitelikli ölçütlerle diğer ülkelerden ayırt edilebilen ülkeler, bugün diğer ülkelerle benzer kadın siyasi güçlenme seviyeleri gösterebilmektedir (Sundström vd., 2017: 326). Bu bağlamda, kadınların siyasi güçlenmesini hem 1900'ü hem de günümüzü kapsayacak şekilde değerlendirmesi gereken WPEI, liberal feminist gelenekteki ölçütlere yönelmektedir. Diğer teorik feminist bakış açıları, neyin güçlendirme olarak görüldüğü konusunda farklı görüşlere sahip olabilir. Ancak liberal feminizm, ampirik güçlendirme endekslerinin inşasında Marksist veya kesişimsel görüşlere göre daha fazla tercih edilmektedir (Arat, 2015). Bunun temel sebebi, liberal feminist bakış açısının geniş bir zaman diliminde ve çok çeşitli ülkeleri kapsayan ampirik ölçüm araçları üretmek için uygun olmasıdır (Sundström vd., 2017: 326). WPEI, diğer feminist bakış açılarıyla ilgili yönleri yakalayamasa da günümüzün veri altyapısına göre literatüre kayda değer bir katkı sağlamaktadır.

WPEI, kadınların siyasi olarak güçlendirilmesini kadınların kapasitesini artırmaları, hayatları hakkında özgür seçim yapabilmeleri, toplumsal karar alma mekanizmalarında aktör olabilmeleri ve siyasi karar alma süreçlerine katılım sağlamaları olarak tanımlamaktadır. Bu tanım üç boyutludur ve bu boyutlar kadınların siyasi güçlenmesinin en önemli üç boyutudur: temel haklar, sivil toplum katılımı ve kadınlar için siyasi katılım.

Kadınların siyasi güçlenmesinin üç alt boyutundan biri temel haklar olup bireylerin hayatları hakkında özgürce seçim yapabilme yeteneklerine odaklanmaktadır. Temel haklar endeksi, kadınların

hayatlarının önemli noktalarında kararlar alabilmelerinin önemini vurgulamaktadır (Kishor, 2000). Bu önemli noktalar, temel insan hakları olup tarihsel olarak bakıldığında kadınlara verilmeyen haklardır (Sundström vd., 2017: 323). İnsan hakları içerisinde ifade, örgütlenme ve toplanma özgürlüğü, hareket özgürlüğü, dini uygulama özgürlüğü, siyasi liderlerin seçimine katılma ve vücut bütünlüğünün korunması özgürlüğü bulunmaktadır (Cingranelli ve Richards, 2010). Bu haklar tipik olarak insan hakları literatüründe mevcut olan temel haklardır (Kerr, 1993). Temel insan haklarının yanı sıra kadınlar için gündelik ve geleneksel hayatta var olan hak ihlallerini dikkate almak da bir o kadar önemlidir. Bu nedenle, kadınların siyasi güçlenmesinde temel haklar boyutunu tanımlarken, “gündelik hayatın rutin pratiklerinden ortaya çıkan” ihtiyaç ve çıkarların değerlendirilmesi gerekmektedir.

Hareket özgürlüğüne sahip olmak, kadınların güçlendirilmesinin önemli bir yönüdür (Landman ve Carvalho, 2009). Kadınların “evlere hapsedilmesi” ve “izinsiz dolaşım sağlayamamaları” güçsüzleştirmenin temel bir parçasıdır (Kishor, 2000). Bu açıdan bakıldığında kadınların bulundukları alanı terk edebilmeleri kadının güçlenmesinin ampirik bir ölçüsü olarak kabul edilmelidir (Malhotra vd., 2002: 20; Hanmer ve Klugman, 2016).

Kadınların siyasi güçlenmesinde etkisi olan ve temel haklar değişkeninde ele alınabilecek ikinci bir konu kadınların kaynaklar üzerinde temel bir kontrol haklarının olmasıdır. Kaynaklar üzerinde kontrol hakkı, zorla çalıştırılmama ve ücretli çalışma hakkının yanı sıra mülk sahibi olma durumunu da içermesi gerekmektedir (Engels, 2010). Bazı feminist teorisyenler, kadınların miras ve mülkiyet üzerindeki kontrolünün, ekonomik ve diğer güçleri güvence altına almada en önemli faktör olduğunu savunmaktadırlar (Chafetz, 1990). Bu görüşe göre kadınların arazi sahibi olamamaları veya banka hesaplarına sahip olamamaları, diğer ayrımcı geleneklerin meşrulaşmasına zemin hazırlamaktadır (Braun ve Dreiling, 2010). Kadınların mülk, toprak ve krediler üzerinde kontrole sahip olmaları, ekonomik güçlerini ve dolayısıyla çeşitli alanlarda seçim yapma yeteneklerini genişletmektedir (Burroway, 2012).

Son olarak adalete erişim, kadınların siyasi olarak güçlendirilmesinin temel haklar değişkeni için kritik bir öneme sahiptir. Buna göre eğer kadınlar, gündelik hayatta karşılaştıkları tehditlere adalet sistemi aracılığıyla karşı koyamıyorlarsa, kadınların seçimini kısıtlayan geleneksel uygulamalar değişim göstermez. Bir yargı sistemi, kadınlara temel hakları konusunda diğer bireylerle eşit muamele göstermiyorsa, kadınlara verilen yasal hakların önemi daha az olacaktır (Benschop, 2002).

Bu bağlamda WPEI kapsamında temel haklar değişkeni için kadınların yerel dolaşım özgürlüğü, zorla çalıştırma özgürlüğü, mülkiyet hakları ve adalete erişim özgürlüklerini birleştiren bir kadın temel haklar endeksi kuramlaştırılmıştır. “Kadınların yerel dolaşım özgürlüğü” maddesi, kadınların ülke içinde dolaşım özgürlüğünden ne ölçüde yararlandığını ölçmektedir. Bu

değerlendirme başlığı altında uzmanlardan, tüm kadınların ülke içerisinde kamuya açık caddelerde gece ve gündüz fark etmeksizin ne ölçüde özgürce hareket edebildiklerini ve daimî ikametgâh kurabildiklerini değerlendirmeleri istenmiştir. Bu başlık altındaki ikinci gösterge olan "kadınlar için zorla çalıştırmadan muafiyet" göstergesi, yetişkin kadınların kölelik ve diğer zorla çalıştırma türlerinden muaf olup olmadığını ölçmektedir. "Kadınlar için mülkiyet hakları" göstergesi, kadınların özel mülkiyet hakkından ne ölçüde yararlandığını ölçmektedir. Özel mülkiyet, arazi dahil olmak üzere özel mülk edinme, sahip olma, miras alma ve satma hakkını içerir. Bu değişken altında son değerlendirme unsuru olan "kadınlar için adalete erişim" değişkeni, kadınların adalete eşit, güvenli ve etkili erişimden ne ölçüde yararlandığını ölçmektedir. Tüm değişkenler uzmanlar tarafından sıfır ile dört veya beş arası bir puan ile kodlanmaktadır. Kodlanan sayı arttıkça kadınların o haktan yararlanma dereceleri de artmaktadır (Sundström vd., 2017: 325).

Kadınların siyasi güçlenmesinin ikinci boyutu kadınların sivil topluma katılımlarına odaklanmaktadır. Buna göre kadınların, öncelikle kendilerinin değişim sürecinin önemli aktörleri haline gelmeleri gerekmektedir. Sivil topluma katılım, belirli hedefler doğrultusunda aktif bir değişim aktörü olma yeteneğidir (Kabeer, 1999: 438). Kadınların siyasi olarak güçlendirilmesi açısından, sivil topluma katılım ile tartışma özgürlüğü yakından bağlantılı iki kavramdır. Buna göre cinsiyete dayalı güç ilişkileri, kadınların özgürce konuşmalarına, akran grupları arasında siyaset tartışmalarına veya kamusal tartışmalara katılmasına engel olabilir (Charmes ve Wieringa, 2003). Siyasal olarak güçlenmenin gerçekleşebilmesi için, kadınların da erkekler gibi "herhangi bir medyada herhangi bir siyasi düşünceyi ifade etme özgürlüğüne ve herhangi bir siyasi grup kurma veya katılma özgürlüğüne" sahip olmaları gerekmektedir (Malhotra vd., 2002, p.4). Kadınlar politika tercihlerini kamuoyuna açıklayamazlarsa, sivil topluma katılım gerçekleştiremezler ve değişim için toplumun kendisinden talepte bulunamazlar (Welzel, 2013). Kadınların siyasi güçlenmesi kamusal alanda etkili bir şekilde etkileşim kurma yeteneğini içermektedir. Etkili iletişim kurma yolu sorunları medya gündemine almaktan geçmektedir (Hashemi ve Schuler, 1993). Dolayısıyla eğer haber erkekler tarafından yapılıyorsa erkeklerin de ilgi ve değerlerini yansıttığı düşünülmektedir (Van Zoonen, 1998: 34).

WPEI tarafından oluşturulan sivil topluma katılım endeksi üç değişkenden oluşmaktadır. Bu değişkenler yukarıda bahsedildiği üzere; kadınların tartışma özgürlüğü, sivil toplum kuruluşlarına (STK) katılım ve kadınların gazetede temsildir. "Kadınlar için tartışma özgürlüğü" değişkeni, kadınların siyasi konuları açıkça tartışıp tartışamayacaklarını ölçmektedir. Buna göre kadınların özellikle siyasi konularda, herhangi yetkili biri tarafından taciz edilme korkusu olmadan tartışmalara ne ölçüde katılabileceklerini göstermektedir. Bu gösterge için uzmanlar sıfır ile dört arasında bir kodlama gerçekleştirmiştir. "Kadınların sivil toplum kuruluşlarına katılımı" değişkeni, kadınların sivil toplum kuruluşlarına katılmalarının ve kadın çıkarlarını gözeten bu tür kuruluşların var olmasının engellenip engellenmediğini ölçmek için tasarlanmıştır. Değişken yine sıfır ile dört arası kodlanmıştır. Kadınların siyasi güçlenmesinin bu alt boyutunun son değişkeni olan "kadın

gazeteciler” değişkeni, uzmanların yazılı ve görsel medyadaki kadın gazetecilerin yüzdesini tahmin etmeleri ile oluşturulmuştur. Bu nedenle değişken yüzde olarak ifade edilmiştir (Sundström vd., 2017: 326).

Tablo 1: WPEI Alt Boyutları Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	Temel Haklar	Sivil Topluma Katılım	Siyasal Katılım
Temel Haklar	1.00		
Sivil Topluma Katılım	0.755	1.00	
Siyasete Katılım	0.446	0.727	1.00

Kaynak: Sundström vd., 2017: 326.

WPEI oluşturulurken değişkenin üç alt endeksi eşit şekilde dahil edilmiştir. Bu alt endeksler arasındaki korelasyon katsayıları yukarıda tablo 1’de verilmiştir. Buna göre bu üç değişken ile kadınların sivil topluma katılımı arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca, tahmin edilen tüm hata varyansları 0,5’in altında veya biraz üzerindedir (Sundström vd., 2017: 326). Bunun anlamı şudur: kadınların sivil toplum katılımı, gözlemlenen bu üç değişkenin her birinde oldukça büyük miktarda değişkenlikten sorumludur. Genel olarak, analiz uygun bir model önermektedir (Sundström vd., 2017: 326).

Kadınların siyasi güçlenmesinin üçüncü boyutu siyasi katılım endeksidir. Kadınların fiilen güç dağılımında erkeklerle eşit paya sahip olmaları gerekmektedir. Kadınların karar alma süreçlerine eşit katılımı yalnızca basit bir adalet veya demokrasi talebi değil, aynı zamanda kadınların çıkarlarının dikkate alınması için gerekli bir koşuldur (Phillips, 1995: 6). Siyasi katılım endeksi, kadınların yasamadaki varlığının ve cinsiyete göre siyasi güç dağılımının birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. “Kadınların yasamadaki varlığı” değişkeni, yasama organındaki kadın meclis üyesinin yüzdesini ölçmektedir. Değişken, V-Dem tarafından mevcut veri kaynaklarından derlenmekte ve bu nedenle uzman tabanlı bir değerlendirme değildir (Sundström vd., 2017: 326). “Cinsiyete göre dağıtılan güç” değişkeni, siyasi gücün cinsiyete göre ne ölçüde dağıldığına dair uzmanlar tarafından kodlanan bir anket değerlendirmesiyle oluşturulmuştur. Gösterge sıfır (erkekler siyasi güç üzerinde neredeyse tekele sahiptir) ile dört (erkekler ve kadınlar kabaca eşit siyasi güce sahiptir) arasında değişmektedir. Kadınların yasamadaki varlığı ve cinsiyete göre siyasi güç dağılımı değişkenlerinin ortalamasının alınmasıyla kadınların siyasi katılım endeksi oluşturulmaktadır (Sundström vd., 2017: 326).

Genel bir kadın politik güçlendirme endeksi oluşturmak için, bu alanların bir dereceye kadar ikame edilebilir olduğu ancak WPEI tarafından belirlenmiş olan üç alt boyut olan siyasi katılım, sivil topluma katılım ve temel haklar kategorilerinin tam güçlendirme için gerekli olduğu fikrinden hareketle üç boyutun ortalamasının alınmasıyla endeks oluşturulmaktadır (Sundström vd., 2017: 327).

3.1.2. Yaygın Kullanılan Kadınların Güçlenme Endeksleri ve WPEI ile Karşılaştırılmaları

Kadınların güçlenmesiyle ilgili önceki ölçümleri ve onlara getirilen eleştirileri anlamak güçlenmenin daha gerçek ölçümün sağlanması için oluşturulacak olan yeni endekslere bir yol göstericidir. Daha önce kullanılan kadın güçlenme endeksleri arasında en yaygın kullanıma sahip olanlar Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi (GDI) ve Cinsiyet Güçlendirme Ölçüsü (GEM)'dir. Bu endeksler, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1995 yılında İnsani Gelişme Endeksi'ni (HDI) tamamlamak üzere geliştirilmiştir. GEM toplumsal cinsiyet eşitsizliğini üç boyutta ölçmektedir. Bu boyutlar: Ekonomik katılım ve karar verme, siyasi katılım ve karar verme ve ekonomik kaynaklar üzerindeki güç boyutlarıdır (UNDP, 2004, p. 40). GDI'nın temel mantığı ise "genel insani gelişmeyi izlemek ve insani gelişmedeki toplumsal cinsiyet farklarını açığa çıkarmak" olmuştur (Klasen ve Schuler, 2011: 3). Bu iki ölçüm oldukça etkili olmuş ancak 2010 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından kullanımdan çıkarılmıştır (Schüler, 2006). Bunların yerini Küresel Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (GII) ve bir dereceye kadar Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi (IHDI) almıştır (UNDP, 2015). Anne ölüm oranı, ergen doğurganlık oranı, her bir cinsiyetin parlamentodaki koltuk payı, orta ve yüksek öğretimde başarı ve işgücü piyasasına katılım oranı gibi çeşitli konularda göstergeler kullanan GII, cinsiyete dayalı dezavantajları üç boyutta (üreme sağlığı, güçlendirme ve işgücü piyasası) ele alınacak şekilde hesaplanmaktadır (UNDP, 2013). GII, 2014 yılında 149 ülkede kullanıma sunulmuştur (UNDP, 2014: 39).

Bu yaygın kullanılan ölçütlere alternatifler de önerilmiştir (Bknz: Bardhan ve Klasen, 1999; Klasen ve Schuler, 2011). Örneğin, kadınların güçlendirilmesine yönelik birkaç yeni ölçüm, ülkeler genelinde bireysel ve hane düzeyinde anket verilerini kullanmıştır (Alkire vd., 2013; Hanmer & Klugman, 2016; Mahmud vd., 2012). Ulusal düzeyde, insan haklarına ilişkin Cingranelli ve Richards (CIRI) projesi, ülkelerin belirli hakları ne ölçüde hukuken sağladığını ve bu haklara uygulamada ne ölçüde uyulduğunu değerlendiren, uzman temelli bir araştırmadır (Cingranelli ve Richards, 2010; Cingranelli, Richards & Clay, 2014). CIRI projesi kadın hakları ile ilgili olarak iki ölçek geliştirmiştir. Bunlardan ilki Kadınların Ekonomik Hakları endeksidir ve ekonomik alanla ilgili on hakkın bileşik bir ölçüsünden oluşmaktadır. İkincisi Kadınların Siyasi Hakları'dır ve bu siyasi hakların beş yönünden oluşan bileşik bir endekstir (Cingranelli ve Richards, 2010). CIRI projesi büyük katkıda bulunurken, çokça da eleştirilmiştir. Bu eleştirilerden en önemlisi kadınların siyasi ve

ekonomik haklarına ilişkin iki CIRI ölçütünün, ülkedeki kadınların gerçek durumundan ziyade hükümetin aldığı durumu yansıttığını iddiasıdır (Liebowitz ve Zwingel, 2014).

Kadınların güçlendirilmesine ilişkin önceki endeksler, düşük gelir grubundaki ülkeleri kapsamamaları ve zamansal olarak yetersizlikleri nedeniyle sıklıkla eleştirilmiştir. Daha etkili bir ölçüm için endeksin mümkün olduğu kadar geniş bir örneklem ve mümkün olduğunca geniş bir zaman aralığı için kullanılabilir olması tercih edilmektedir. Daha önce kullanılan endekslere bakıldığında, GII'nın kapsamı yıllara göre değişkenlik göstermektedir ve GDI ve GEM ise 2000'lerin sonunda kullanımdan çıkarılmışlardır. Karşılaştırdığı ülke sayısı olarak en kapsamlı endeks olan GEM, yaklaşık 70-90 arası ülkeyi kapsamakta ve bunların çok azı düşük gelir grubunda olan ülkelerdir (Beteta, 2006).

Zamansal kapsam olarak bakıldığında ise çok az endeksin geniş bir zaman aralığını kapsadığı görülmektedir. Kadınların siyasi güçlenmesi bir sürecin sonunda gerçekleşmektedir. Bu bakımdan kısa dönem için yapılan analizler gerçeği yansıtmayacaktır. Ayrıca ekonomik olarak daha gelişmiş ülkelerin kadın güçlenmesinin ortalama olarak yüksek olduğu ülkeler olduğundan kısa dönem için yapılan analizler yanıltıcı olacaktır. Eksik verilerin varlığının kadın güçlenmesini orta gelişmişlik düzeyine sahip ülkeler için %60 ve düşük gelişmişlik düzeyine sahip ülkeler için %90 oranlarında endeksin tahmin edilmesini engellemektedir (Syed, 2010: 283). Zamansal kapsam olarak karşılaştırıldığında CIRI, 1981'den günümüze kapsayan veri sistemi ile bu konuda en kapsamlı endekstir (Liebowitz ve Zwingel, 2014).

Mevcut endekslerle karşılaştırıldığında, WPEI'nin kapsamı hem mekansal hem de zamansal olarak çok daha geniştir. Kısacası, WPEI diğer kadınların siyasi güçlenme endekslerinden yaklaşık yetmiş beş yıl daha öncesini ve bu süre zarfında daha fazla düşük gelirli ülkeyi kapsamaktadır. Önceki endeksler arasında en fazla toplam ülke-yıl sayısına denk gelen CIRI göstergesiyle WPEI göstergesi karşılaştırıldığında WPEI'nin CIRI'nın dört katı daha fazla veri kapsadığı görülmektedir (Sundström vd., 2017: 324).

Tablo 2: V-Dem Kadınların Siyasi Güçlenme Endeksi ile Mevcut Endeksler Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	GII	GEM	GDI	CIRI ekonomik	CIRI politik	CIRI sosyal	SIGI
GII	1.00						
GEM	-0.82	1.00					
GDI	-0.86	0.74	1.00				
CIRI ekonomik	-0.66	0.61	0.54	1.00			
CIRI politik	-0.38	0.69	0.20	0.35	1.00		
CIRI sosyal	-0.79	0.64	0.57	0.72	0.44	1.00	
SIGI	0.62	.	.	.	.	.	1.00
V-Dem Temel Haklar	-0.66	0.66	0.59	0.47	0.37	0.50	-0.46
V-Dem sivil topluma katılım	-0.64	0.67	0.58	0.46	0.46	0.51	-0.49
V-Dem siyasete katılım	-0.55	0.82	0.46	0.42	0.64	0.54	-0.54
V-Dem kadınların siyasi güçlenmesi	-0.71	0.81	0.64	0.51	0.52	0.60	-0.60

Kaynak: Sundström vd., 2017.

WPEI ve önceki kadınların siyasi güçlenme endeksleri arasındaki korelasyon katsayıları yukarıda tablo 2’de verilmiştir. Buna göre WPEI daha önceki kadınların siyasi güçlenme endeksleriyle pozitif ve anlamlı bir korelasyona sahiptir. Bu, endeksin önceki kadınların siyasi güçlenme endeksleriyle çelişmediği ve geçerli olduğu anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda WPEI ile CIRI, GII, GEM, GDI ve Social Institutions and Gender Index (SIGI) arasındaki korelasyon katsayıları hesaplanarak kadınların siyasi güçlenmesini ölçen geçmiş göstergeler ile WPEI arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Sonuçlara bakıldığında elde edilen korelasyon katsayılarının büyüklüğü kadınların siyasi olarak güçlendirilmesine ilişkin V-Dem ölçütünün geçerliliğini desteklemektedir. Hesaplanan korelasyon katsayılarına göre WPEI ile CIRI arasındaki korelasyon katsayısı 0.51 ile en düşük değeri almıştır. Ancak çalışmada en düşük korelasyon katsayısı olmasına rağmen WPEI ile

CIRI arasında hala orta düzeyde bir ilişki olmasının yeterli olduğu vurgulanmıştır (Sundström vd., 2017: 327). WPEI ile GII arasında 0.75, GDI arasında ise 0.73'lük kuvvetli ilişkiyi gösteren korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. WPEI ile GEM arasında hesaplanan korelasyon katsayısı incelendiğinde ise 0.86'lık katsayı ile diğer göstergelere nazaran daha kuvvetli bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlar genel olarak incelendiğinde ise WPEI ile daha önce hesaplanan kadınların siyasi güçlenme endeksleri arasında dikkat çekici bir farklılığın olmadığı ve WPEI'nin tutarlı bir gösterge olduğu sonucuna varılmıştır (Sundström vd., 2017: 327).

Sonuç olarak GDI, GEM, GII ve insan haklarına ilişkin CIRI verileri gibi kadınların güçlendirilmesini ölçen diğer endekslerle karşılaştırıldığında, WPEI daha geniş bir zamanı ele alması ve kapsamının daha geniş olması bakımından daha doğru bir ölçüm sağlamaktadır.

3.2. Popülizm Değişkeni

Bu başlık altında öncelikli olarak yaygın kullanılan popülizm veri setleri ve popülizm kodlama türlerine yer verilecektir. Daha sonrasında çalışma kapsamında kullanılacak olan Kenny (2017) popülizm verisi tanıtılacaktır.

3.2.1. Popülizm Kodlama Türleri ve Çeşitli Popülizm Veri Setleri

Küresel boyutta popülizmin modern siyasetin normal bir unsuru haline gelmesi araştırmacıları popülizmin nedenleri ve sonuçları üzerine detaylı çalışmalar yapmaya yönlendirmiştir. Popülizm tanımı üzerinde bir fikir birliğinin sağlanamamış olması popülizmi herhangi bir analiz yöntemi ile kesinlik, geçerlilik ve güvenilirlikle ölçmeyi zorlaştırmaktadır. Bu durum ise popülizm ile ilgili yapılan ilk analizlerde kullanılan veri setlerinin az sayıda ülkeyi içermesine neden olmaktaydı. Popülizm literatürünün derinleşmesi, bilginin yaygınlaşması gibi bazı gelişmeler popülizm üzerine az ya da çok fikir birliğinin oluşmasını sağlamıştır. Kavramın net bir tanımı üzerinde uzlaşa sağlanamamış olmasına rağmen popülizmin temel özelliklerinin neler olduğu konusu giderek daha fazla ortak kabul görmektedir. Bu durum popülizmin daha doğru bir şekilde ölçümünü sağlayan ölçüm araçları geliştirilmesinin önünü açmıştır.

Popülizmi ölçmek isteyen akademisyenler çeşitli yöntemler kullanmışlardır. Bu yöntemlerden en yaygın olanlar anket yöntemi ve metin analizidir. Anket yöntemi genellikle popülizmin talep boyutu için kullanılmaktadır ve seçmen davranışlarının anlaşılmasında etkili bir yöntemdir. Metin analizi ise daha çok popülizmin arz boyutu için kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem ister konuşmalar ister manifestolar veya diğer siyasi belgeler olsun, metin analizi, politikacıların kamuoyuna iletiği şekliyle fikirlerinin doğrudan bir ölçüsünü sağlar. Anketlerin aksine, konuşmalar ve diğer siyasi belgeler, kamuoyu düşünülerek tasarlanır ve daha önceki tarihsel dönemler için incelenebilir.

Yapılan alışmalar metin analizinden kaynaklanan ölçümlerin kesin ve tekrarlanabilir olduğunu göstermiştir (Hawkins vd., 2019: 3).

Akademisyenler, popülizmi ölçmek için çeşitli metin analizi tekniklerinden faydalanmaktadırlar. Popülizm metin analizi yaygın olarak üç farklı şekilde yapılmaktadır. Bunlar: bilgisayar kodlaması yöntemi, metnin bütünsel olarak değerlendirilmesi ve el ile kodlama yöntemidir. Bu üç yöntemin de bazı olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır. Bütünsel kodlama yöntemine iyi bir örnek olarak Hawkins (2009) gösterilebilir. Hawkins daha sonrasında 2019 yılında yayınladığı Küresel Popülizm Verisi’ni de bu kodlama yöntemi ile oluşturmuştur. Hawkins’e göre popülist düşünceler kelimeler üzerinden değil, tüm metnin anlamından çıkarılabilir. Çünkü ona göre, popülist fikirler gizli kalma ve tüm metnin içine dağılma gösterme eğilimindedir (Hawkins vd., 2019, 4). Bu yüzden tek tek kelimelere göre kodlama yapmak yerine Hawkins (2009) verisini, kodlamanın yapılacağı ülkeden bir araştırmacının kodlanacak metni okuyarak “popülizm vardır ya da yoktur” şeklinde yapılan bir kodlamaya dayandırmaktadır. Hawkins’in öncülük ettiği bu kodlama türü popülizm hakkında detaylı bilgi vermemekte, bir derecelendirme gerçekleştirmemektedir. Metin analizinin diğer bir yöntemi bilgisayar kodlamasıdır (Armony, 2005; Roouijin 2009, 2013; Pauwels 2011). Bu yöntem kodlanan kelimelerin cümle içindeki anlamından bağımsız olarak kodlanmasından kaynaklanan sapmalara yol açmaktadır. Örneğin, popülizmi işaret eden vatandaş, halk gibi kelimeler cümlede popülizmi ağrıştırmayan bir anlamda da kullanılmış olabilir. Bu durum popülist anlamda kullanılmayan kelimelerin popülizm göstergesi olarak değerlendirilmesine neden olabilmektedir. Bilgisayar ile kodlama yöntemi diğer yöntemlere kıyasla daha kısa zamanda gerçekleştirilmesi bakımından geniş çaplı bir veri üzerinde daha kolay uygulanması bakımından araştırmacılara cazip gelmektedir. El ile kodlama yönteminde ise kelimenin anlamından kaynaklanan hata payının daha düşük olması beklenir. Ancak bu yöntem bilgisayar kodlaması yönteminin tam tersi olarak kodlamanın çok daha uzun sürmesi nedeni ile geniş çaplı veriler için kullanışlı değildir.

2000’li yıllarla beraber popülist aktör sayısı giderek arttı ve 2010’lu yılların başı itibariyle bu sayı son 30 yılın en yüksek seviyesine ulaştı (Kyle ve Meyer, 2020). Bu durum popülist aktörlerin hem küresel hem de bölgesel olarak daha kolay karşılaştırılabilmesini sağlamıştır. Yukarıda daha detaylı bahsedildiği üzere 2000’li yıllarla beraber popülizm kodlama yöntemleri geliştirilerek çeşitlendirilmiştir. 2010’lu yılların ikinci yarısı itibariyle ise popülizm karşılaştırmaları küresel ve bölgesel veri setleri aracılığıyla da yaygın olarak yapılmaya başlanmıştır. Popülizm veri setleri özellikle 2018 sonrası dönemde artmıştır.

Yaygın kullanılan popülizm veri setleri şunlardır: Doyle (2011) tarafından hazırlanan popülizm veri seti, Hawkins vd. (2019) tarafından oluşturulan Küresel Popülizm Veri Tabanı ve Kenny (2017) tarafından oluşturulan popülizm veri seti (Kenny 2020 yılında veri setini güncellemiştir).

Doyle (2011) çalışmasında Latin Amerika siyasetinde önemli bir yer tutan popülizmin bölge ülkeleri arasında farklılık göstermesinin nedenini araştırmıştır. Çalışma Latin Amerika’da siyasi kurumlara azalan güvenin başkanlık seçimlerinin ilk turunda popülist adaylara destek oranı arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Doyle (2011), 1996 ile 2008 yılları arasında 18 Latin Amerika ülkesinde gerçekleşen 48 başkanlık seçimlerini içeren bir veri seti oluşturmuştur.

Doyle (2011) veri setinde ilk olarak, popülist adayların t zamanda i ülkesindeki başkanlık seçimlerinin ilk turunda oyların %20’den fazlasını kazandığı tüm seçimleri ele almaktadır. Popülist adayın oyların %20’sinden fazlasını aldığı seçimler 1 olarak, %20’den azını aldığı durumlarda ise i ülkesindeki bu seçim 0 olarak kodlanmıştır. Örneğin, bu kodlama ile 2006 Peru ve Meksika seçimleri 0 olarak kodlanmıştır. İkinci olarak, i ülkesindeki t zamandaki başkanlık seçimlerinin ilk turunda popülist olarak sınıflandırılan tüm adayların aldığı oy oranlarının toplamını kullanmaktadır. Aldıkları oy oranında belirli bir limit olmaksızın tüm popülist adayların oyları toplanmıştır. Bunun yapılmasıyla, bir ülkede iki başkanlık seçimleri arasındaki popülist adaylarına değişen destek düzeylerinin daha iyi anlaşılabilmesi amaçlanmıştır.

Doyle (2011) veri setinde bir lideri popülist olarak kodlamaya dahil ederken Michael Coppedge (1997) tarafından oluşturulan ve daha sonrasında Grigore Pop-Eleches (2009) tarafından 2003 yılına kadar genişletilen veri setinden faydalanmıştır. Bu veri seti Latin Amerika siyasi partileri üzerine yapılan uzman anketi yoluyla hangi partilerin popülist olduğunun belirlenmesinden oluşmaktadır. Doyle (2011: 1453) veri setinde, Coppedge ve Pop-Eleches tarafından popülist olarak kodlanan siyasi aktörlerin, çalışmada belirlenen popülizm tanımının niteliklerini sağlaması şartıyla popülist olarak kodlandığını ifade etmiştir.

Bir diğer popülizm veri seti olan Küresel Popülizm Veri Tabanı, Kirk Hawkins ve ekibinin yıllar süren çalışması sonucu ortaya çıkmıştır. Hawkins ve ekibi 2006 yılında, siyasi konuşmaları metin analizi yöntemi ile kodlayarak siyasi liderlerin popülist söylemlerinin analiz edildiği bir veri seti oluşturmaya başlamışlardır. Bu veri setinin ilk hali Hawkins’in 2009 yılında yayınlanan “*Is Chávez Populist? Measuring Populist Discourse in Comparative Perspective*” başlıklı çalışmasında tanıtılmış daha sonrasında ise veri seti hem kapsadığı ülke sayısı olarak hem de ele aldığı zaman boyutu açısından birkaç defa genişletilmiştir. 2019 yılında yapılan son genişletmenin ardından Küresel Popülizm Veri Tabanı olarak kullanıma sunulmuştur (Hawkins vd., 2019).

Küresel Popülizm Veri Tabanı’nda bütüncül derecelendirme olarak bilinen bir yöntem uygulanmaktadır. Bütüncül derecelendirme yönteminde kodlayıcıdan seçilen metnin tamamını okuması ve değerlendirme listesinde metnin özelliklerine en uygun olan tam sayıyı kodlaması istenir. Küresel Popülizm Veri Tabanı’nda bütüncül derecelendirme yöntemi dereceli puanlama anahtarı kullanılarak yapılmaktadır. Buna göre seçilen metinler kodlayıcı tarafından tamamı okunduktan

sonra 0, 1 veya 2 olarak kodlanmaktadır. “0” olarak kodlanan bir konuşma popülist bir özellik göstermekten uzaktır. “1” olarak kodlanan bir metin popülist özellikler göstermekte ancak bu söylemleri ya tutarlı değildir ya da popülist olmayan başka unsurları da ekleyerek yumuşatılmıştır. “2” olarak kodlanan bir konuşma son derece popülisttir ve ideal popülist söyleme çok yakındır. Spesifik olarak konuşma, ideal popülist bir söylemin tüm veya neredeyse tüm öğelerini içinde barındırırken konuşmada popülist olmayan çok az öğe bulundurmaktadır (Hawkins vd., 2019).

Hawkins ve ekibi tarafından oluşturulan veri setinde her bir siyasi lider dönemi için belirlenen dört türden birer konuşma seçilerek analiz edilmektedir. Belirlenen konuşma türleri şu şekildedir: Bir kampanya konuşması (genellikle kapanış veya duyuru konuşması), bir kurdele kesme konuşması (küçük, yerel bir dinleyici kitlesi ile bir anma etkinliğinin kutlanması), bir uluslararası konuşma (ülke dışındaki yabancı uyruklu insanlardan oluşan bir seyirci önünde yapılan), ve ünlü bir konuşma (geniş çapta bir dinleyiciye ulaşan ve lideri en iyi şekilde temsil eden bir konuşma). Konuşmaların seçiminde dikkat edilen diğer bir unsur konuşmanın uzunluğudur. Kısa konuşmaların kodlanması zor olduğu için en az 1.000-2.000 kelimelik konuşmalar dikkate alınmaktadır. Kodlanmak istenen konuşma türünden çok sayıda olması durumunda ise en son yapılan konuşma dikkate alınmaktadır (Hawkins vd., 2019).

Seçilen her metin orijinal dilinde okunarak kodlanmaktadır ve çoğu durumda, kodlayıcılar arası güvenliği sağlamak için her metin iki kişi tarafından ayrı ayrı kodlanmaktadır. Kodlayıcılar çalışmalarını tamamlayana kadar birbirleriyle paylaşmamaktadırlar. İki kodlayıcı arasında kodlamada bir tutarsızlık görülürse kodlayıcıların puanlarını ayarlayabilecekleri bir uzlaşma oturumuna tabi tutulur, uzlaşma sağlanamazsa nihai bir puanın elde edilmesi için kodlayıcılar tarafından belirlenen farklı puanların ortalaması alınmaktadır. Daha sonra, her lider için tek bir puana ulaşmak adına dört puanın ortalaması alınmakta ve böylece o liderin o dönem için popülizm verisi elde edilmiş olmaktadır.

Küresel Popülizm Veri Tabanı yukarıda kabaca anlatılan bütüncül derecelendirme yöntemi kullanılarak elde edilmiş bir veri setidir. Bu yöntem kullanılarak hazırlanan veri seti toplam 66 ülkeyi içermektedir. Orta ve Doğu Avrupa'da 92, Latin Amerika ve Karayipler'de 86 ve Batı Avrupa'da 55 dönemi kapsamaktadır. Ele aldığı zaman aralığı ise 2000 – 2018'dir. Veri seti toplamda 1.113 konuşmadan ve 2.003 kodlamadan oluşmaktadır.

Bir diğer popülizm veri seti ise Paul Kenny tarafından oluşturulmuştur. Kenny (2017) tarafından hazırlanan veri seti bu çalışmada popülizm değişkeni olarak kullanılmaktadır. Her kavramda olduğu gibi popülizm ölçümünün gerçekleştirilmesi için öncelikle ölçülmek istenen kavramın tanımını ve niteliklerini açıkça belirtmek gerekmektedir. Bu noktada Kenny (2017) popülizmi, kavramın en yaygın şekilde kabul gördüğü gibi zayıf merkezli bir ideoloji (Mudde 2007; Hawkins, 2010; Stanley, 2008) veya bir siyasi iletişim sitesi (Rooduijn, 2009; Knight, 1998; Jagers

ve Walgrave, 2007; Cannovan, 1999) olarak ele almamaktadır. Kenny (2019) popülizmi Taggart (1995)'a benzer şekilde karizmatik bir lider etrafında şekillenen siyasi bir organizasyon şekli olarak ele almaktadır. Dolayısıyla Kenny (2017) popülizm veri seti oluştururken, otoritenin ne ölçüde tek bir lidere yoğunlaştığına ve kitlelerin liderle kurdukları doğrudan ilişki ile ne derece mobilize olduklarına odaklanmaktadır. Kenny popülizm veri setine aşağıda detaylı olarak yer verilmiştir.

Farklı popülizm yaklaşımları popülizm veri setlerinde çeşitliliğe neden olmaktadır. Bununla birlikte günümüz siyasetinin anlaşılmasında önemli bir araç olan popülizm hakkında bu kadar az veri setinin yayınlanmış olmasının nedeni de veri setlerinde görünen çeşitlilik sebebiyle aynıdır. Ancak, yukarıda verilen üç veri seti arasında popülist olarak kabul edilen aktörlerin hangileri olduğu konusunda büyük bir örtüşme görünmektedir (Kyle ve Meyer, 2020: 18). Bu durum yapılan farklı popülizm tanımlarına rağmen popülizm çalışan akademisyenlerin benzer bir temel kavramı ele aldıklarına dair bir güvence sağlamaktadır. Yukarıda anlatılan veri setleri özet halinde Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Popülizm Veri Setlerinin Karşılaştırılması

Yazar	Yayınlanma Yılı	Ele Alınan Dönem	Kullanılan Yöntem	Kapsadığı Bölge	Ülke Sayısı
David Doyle	2011	1996-2008	Popülist partilerin aldığı oy oranlarına dayalı bir kodlama yöntemi	Latin Amerika	18 Ülke
Hawkins vd.	2019	2000-2018	Söylem analizine dayalı bütüncül derecelendirme yöntemi	Küresel	61 Ülke
Paul Kenny	2017 *2020 (revize)	1980-2014	Parti-seçmen bağlantı türüne ve popülist partilerin aldığı oy oranlarına dayalı bir kodlama yöntemi	Küresel	91 Ülke

Kaynak: Doyle, 2011; Hawkins vd. 2019 ve Kenny, 2020 kullanılarak oluşturulmuştur.

Farklı popülizm tanımları çerçevesinde oluşturulan popülizm veri setlerinin aynı siyasi aktörleri popülist olarak değerlendirmesi popülizm literatüründe geniş bir yer tutan popülizm tanımı tartışmaları açısından da önemlidir. Bu durum, yapılan popülizm tanımlarının birbirinden çok farklı olduğu algısının gerçeği yansıtmadığını savunan Mudde (2004) ve Pauwels (2011)'i haklı çıkarmaktadır. Pawuels (2011)'e göre popülizmin zayıf – merkezli bir ideoloji olarak kabul edilmesi onun “siyasi iletişim sili olma” özelliği ile çelişmemektedir. Dolayısıyla, tez kapsamında kullanılacak olan popülizm veri seti, tanımlar arasındaki farklılıklar gözetenmeden seçilmiştir.

3.2.2. Kenny Popülizm Verisi

Kenny (2017) 1980-2010 yıllarını ve 91 ülkeyi kapsayan bir veri seti üretmiş ve daha sonra 2020 yılında bu veri setini aynı kodlama ilkelerine bağlı kalarak 2014 yılına kadar genişletmiştir. Bu veri seti coğrafi olarak Amerika, Asya ve Avrupa kıtalarını kapsamaktadır. Afrika, Orta Doğu ve Orta Asya'nın büyük bir kısmı veri setinin kapsama alanı dışındadır. Kenny'nin popülizm verisine kadar olan diğer popülizm kodlamaları genellikle sadece söylem analizine dayanmaktaydı. Kenny (2017) tarafından oluşturulan veri setinde ise popülist partiler söylemleri çerçevesinde değil, parti-seçmen bağlantısı türüne göre kodlanmıştır. Bu kodlama, kodlanacak olan ülkedeki siyasi partilerle ilgili kapsamlı ikincil literatürün ve medya röportajlarının okunması temelinde yapılmıştır.

Kenny'i bir popülizm verisi üretmeye sevk eden motivasyon liberal demokratik kurumlara düşmanca yaklaşan bu parti grubunun son yıllardaki seçim başarısını açıklamak olmuştur (2017: 23). Popülizm, akademik ve çeşitli çevreler tarafından sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Bu durum kavramın anlamı üzerine düzeltilmesi giderek zorlaşan bir karmaşaya yol açmaktadır. Kavramın yaygın kullanımı popülist aktörlerin genellikle çok az ortak özelliği olan aktörlerden oluşan bir grup olarak görülmesine neden olmaktadır. Bu nedenle, tutarlı teorik bir derinliğe sahip olan ve popülist olarak görülen siyasi aktörleri yeterince kategorize eden bir kavram geliştirmek zordur.

Popülizmi kavramsallaştırma üzerine genel olarak iki büyük düşünce ekolü bulunmaktadır. Bu kavramsallaştırmalardan herhangi birini tek başına "doğru" olarak kabul etmek doğru değildir. Bu noktada önemli olan, diğerlerine göre daha yararlı olan kavramsallaştırmanın hangisi olduğunu belirlemektir. Bir kavramın yararlılığı, ilgilenilen olguyu ne kadar iyi ele aldığına ve bu olgunun nedenlerinin ve sonuçlarının teorileştirilmesini ve deneysel olarak test edilmesini ne kadar kolaylaştırdığına bağlıdır (Kenny, 2017: 24). Kavramlaştırma, iyi bir doğruluk derecesi ile olgunun olumlu ve olumsuz durumlarının tanımlanmasını kolaylaştırmalı ve tekrarlanan gözlemlerde geçerli ve güvenilir ölçümler sağlıyor olabilmelidir. Kenny (2017) veri setini oluştururken Batı Avrupa dışındaki popülizm çalışmalarında yaygın kullanılan yaklaşımı takip ederek, siyasi aktörleri iktidara gelmek için seçmenlerini mobilize etme yöntemlerine göre ayıran bir kavramsallaştırma benimsemiştir. Buna göre popülist partiler, popülist liderler tarafından seçmen ile arasında kurmaya çalıştığı doğrudan ilişki ile ayırt edilebilir (Kenny, 2017: 24).

Kenny'e göre iktidardaki popülist partiler liberal demokratik kurumlara zarar veren siyasi fenomenlerdir (2017: 24). Popülist aktörlerin kurumsal yapısının zayıf olması, bu partilerin iktidara geldiklerinde devlet kurumlarına karşı tutumlarına da yansımıştır. Buna göre popülist liderler, kendi otoriteleri üzerindeki yasal ve kurumsal otoritelere direnir ve onları aşındırmaya çalışır. Bu durum ülkedeki liberal kurumların zarar görmesiyle sonuçlanmaktadır. Kenny'nin popülizm yaklaşımı demokrasi ile derinden ilişkilidir. Bu nedenle Kenny, popülist iktidarı incelemeyi önce, parti

sistemlerini bir bütün olarak nasıl sınıflandırılacağı ve ayrıştırılacağını inceleyerek popülist lider ve partileri, popülist olmayan siyasi aktörlerden ayrıştırma yoluna gitmiştir.

Kenny'e göre popülizm, kendisine özgü bir siyasi mobilizasyon biçimine sahip olma özelliği ile diğer parti türlerinden ayırt edilebilir. Kenny parti-seçmen ilişkisi bakımından parti sınıflandırması yapmıştır. Yapmış olduğu bu sınıflandırmaya göre üç parti tipi bulunmaktadır: Programatik partiler, patronaj partiler ve popülist partiler. Parti-seçmen bağlantısı kurmayı sağlayan başka bağlantı çeşitleri de mevcuttur. Ancak bu bağlantılar demokratik olmayan mobilizasyon yöntemleri olduğu için Kenny tarafından incelemeye dahil edilmemiştir. Kenny tarafından yapılan bu sınıflandırma aşağıdaki tablo 4'te özetlenmiştir.

Tablo 4: Parti-Seçmen Bağlantısı

Parti Tipi	Programatik	Patronaj	Popülist
Mobilizasyon Yöntemi	Seçmen ile istikrarlı kurumsal ilişkiler, parti üyeliğine kabul ve sivil toplum kuruluşlarının çıkarlarının mobilizasyonu.	Hem bireysel hem de toplumsal olarak mal ve hizmet karşılığında oy kazanma.	Örgütlenmemiş seçmenlerin karizmatik liderler tarafından kitle iletişim araçları ve mitingler aracılığı ile mobilizasyonu.

Kaynak: Kenny, 2017: 31.

Tabloda görüldüğü üzere popülist partilerin mobilizasyon yöntemi diğer partilerden farklılık arz etmektedir. Popülist hareketler genellikle karizmatik bir liderin, örgütlü olmayan çok sayıda seçmenin doğrudan ve kurumsallaşmamış desteğine dayalı olarak güç kazanmaya veya elinde tutmaya çalıştığı hareketlerdir. Popülist aktörler, iktidara gelmek ve iktidarda kalmak için bazen parti aktivistlerinden, sendikalardan veya diğer sivil toplum örgütlerinden yararlısalar da daha çok seçmenlerle kitle iletişim araçları ve kitlesel mitingler yoluyla kurulan aracısız yöntemleri kullanılmaktadırlar (Kenny, 2017: 32).

Demokratik ülkelerde görülen parti-seçmen bağlantı türüne göre partileri sınıflandırarak popülist partilerin patronaj ve programatik parti türlerinden ayırt edilebilir hale getirilmesinden sonra Kenny, demokratik ülkelerde yapılan bir genel seçimde oyların en az yüzde 1'ini kazanan tüm partilerin bir listesini oluşturmuştur. Popülist hükümetleri otoriterliğin zayıf bir temsili olarak göstermekten kaçınmak için popülist hükümetleri tanımı gereği demokrasiyle sınırlamıştır. Bu nedenle, demokratik kabul edilmeyen ülkelerdeki hiçbir parti Kenny tarafından popülist olarak kodlanmamıştır.

Demokratik olmayan ülkeler veri setinin kapsamına alınmadığı gibi demokratik ülkelerde gerçekleşen demokratik olmayan seçimler de veri setinin kapsamına alınmamıştır. Demokrasiler,

asgari düzeyde demokratik olan rejimlerin dikkate alındığı Cheibub vd. (2010)'nin çalışması doğrultusunda ikili kodlama kullanılarak kodlanmıştır. Popülist aktörlerin oy kazandığı vakalardan sadece küçük bir kısmı Cheibub vd. (2010) tarafından otoriter olarak kodlanmıştır. Bu hükümetler Fujimori'nin Otogolpe'sinden sonra gelen Peru hükümeti ve Haiti'de Aristide'nin iki hükümetidir. Peru'da 1992 Fujimori darbesi otoriter rejime bir geçiş olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle Peru 1995 ve 2000 yılı başkanlık seçimleri özgür ve adil bir seçim olarak değerlendirilmemektedir (Kenny, 2017: 187). Haiti'de ise Aristide 1991'de genel olarak özgür ve adil olduğu kabul edilen seçimlerde iktidara gelmiş olmasına rağmen kısa süre içerisinde yerini darbe yönetimine bıraktığı için bu dönem Cheibub vd. (2010) tarafından demokratik ülke yılları arasında gösterilmemektedir. 2000 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinin de Aristide tarafından kazanılmış olmasına rağmen usulsüzlüğün gölge düşürdüğü bu seçimler Cheibub vd. (2010) tarafından kodlamaya alınmamıştır. Rusya da ise Boris Yeltsin ve Vladimir Putin'in popülist karizmatik lider özelliklerini taşımalarına rağmen, Rusya'nın konsolide bir demokrasi olarak sınıflandırılmaması nedeniyle veri setinin dışında tutulmuştur. Popülizm veri setine dahil edilen ülkelerin tam listesi aşağıda tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5: Kenny Tarafından Oluşturulan Veri Setine Dahil Edilen Ülkelerin Listesi

Afganistan	Fransa	Panama
Arnavutluk	Almanya	Paraguay
Arjantin	Yunanistan	Peru
Avusturya	Guatemala	Filipinler
Avustralya	Guyana	Polonya
Azerbaycan	Haiti	Portekiz
Bangladeş	Honduras	Romanya
Barbados	Macaristan	Rusya
Belçika	İzlanda	Singapur
Butan	Endonezya	Slovakya
Bolivya	İrlanda	Slovenya
Bosna Hersek	İsrail	Güney Kore
Brezilya	İtalya	İspanya
Burma/Myanmar	Jamaika	Sri Lanka
Kamboçya	Japonya	Surinam
Kanada	Laos	İsveç
Şili	Letonya	İsviçre
Çin	Litvanya	Tayvan
Kolombiya	Lüksemburg	Tayland
Kosta Rika	Makedonya	Doğu Timor
Hırvatistan	Malezya	Trinidad ve Tobago

Tablo 5: (devamı)

Küba	Maldivler	Türkiye
Kıbrıs	Meksika	Ukrayna
Çek Cumhuriyeti	Moğolistan	Birleşik Krallık
Vietnam	Nepal	Amerika Birleşik Devletleri
Danimarka	Hollanda	Uruguay
Dominik Cumhuriyeti	Yeni Zelanda	Venezuela
Ekvador	Nikaragua	Kuzey Kore
El Salvador	Finlandiya	Pakistan
Estonya	Norveç	Bulgaristan
Hindistan		

Kaynak: Kenny, 2020.

Kenny çalışmasında bir partinin popülist olarak kodlanması için iki temel kriter belirlemiştir. Bunlardan birincisi parti liderinin kendi kişisel özelliklerinin ön planda olduğu bir parti yaratıp yaratmadığı veya sonradan liderliği kazandığı bir partide gücü üzerindeki kısıtlamalardan önemli ölçüde kurtulup kurtulmadığıdır. İkinci kriter ise, partinin iktidara gelirken bağımsız ve kararsız oyların kazanılmasında kurumsal veya kliyentalistik bağlantılarından ziyade, mitingler ve medya aracılığıyla parti liderinin karizmatik özelliklerinin etkili olup olmadığıdır. İktidarda olan popülist bir parti, iktidara gelmeden önceki kampanyaları temel alınarak kodlanmıştır (Kenny, 2020: 266).

Partiler iktidara gelmeden önceki seçim kampanyalarında bu iki koşulu sağlayan iktidar partileri popülist olarak kodlanmıştır. Kenny'nin popülizm değişkeni popülist olarak belirlenen bu partilerin oy oranlarıdır. Bu oy oranı, başkanlık sistemlerinde popülist bir cumhurbaşkanlığı adayının oy yüzdesini veya parlamenter sistemlerde popülist bir adayın partisinin milletvekili seçimlerindeki oy oranını ifade etmektedir. Eğer ülkede birden fazla oylamanın yapıldığı bir seçim sistemi varsa ilk tur oy oranları veri setine dahil edilmektedir. Eğer birden fazla popülist aday veya parti varsa, popülist oy oranı, ilgili oy oranlarının toplamı alınarak hesaplanır. Popülizm değişkeni olarak iktidara gelen popülist partilerin alınması bazı verilerin kaybolmasına neden olmaktadır. Bu duruma en iyi örnek iki aşamalı seçim sisteminin olduğu ülkelerden verilebilir. İlk tur seçimlerinde çoğunluk oy oranına sahip olan ancak ikinci tur seçimlerde kaybeden popülist partiler, hükümette olamayacakları için popülist olmayan vakalar olarak kodlanacaktır. Örneğin, popülist aktörler 2006 yılında Meksika ve Peru'da yapılan başkanlık seçimlerinde ilk tur oyların yüzde 20'sinden fazlasını kazanmış olmalarına rağmen ikinci tur seçimleri dolayısıyla nihai olarak seçilememişlerdir. Bu durum veri seti için bazı verilerin işlenememiş olmasına neden olurken aynı zamanda bu ülkelerde mevcut parti sisteminde ciddi bir memnuniyetsizliğin olduğunu da göstermektedir (Kenny, 2020: 266).

Belirlenen kriterler çevresinde popülist olarak kodlanan siyasi aktörlerin çoğu için bir fikir birliği mevcuttur. Ancak bazı aktörler için belirsizlikler bulunmaktadır. Örneğin, Andreas Papandreu liderliğindeki Panhelenik Sosyalist Hareket (PASOK), Papandreu'nun kişisel karizması ile popülerlik kazanmasına rağmen iktidara geldiği 1981 yılından itibaren açık bir şekilde patronaja dayalı bir siyaset izlemiştir. Honduras'ta ise tam tersi bir durum gözlemlenmiştir. İktidara gelmeden önce kliyentalist bir partinin parçası olan Manuel Zelaya, iktidara geldiği 2005 seçimlerinden sonra seçmeniyle yukarıdan aşağı doğru bir bağ kurmaya çalışarak popülist tutum sergilemiştir (Kenny, 2020: 266).

Kenny tarafından 2017 yılında oluşturulan veri setinde popülist partilerin azınlık olarak dahil oldukları koalisyon hükümetleri kodlamaya dahil edilmemiştir. Bu durum popülist hükümetler örneklemelerini, popülist partilerin daha açık seçim başarısı elde ettiği Latin Amerika ve Asya'ya yönlendirmiştir. Başkanlık sistemleri daha az kurumsallaşmış bir partiye sahip bir liderin hükümete gelme olasılığını artırmakta iken Batı Avrupa'da, parlamenter ve nispi temsil sistemleri, popülist partilerin parlamentoda önemli sayıda sandalye elde etmelerini mümkün kılmış ancak doğrudan iktidara gelmelerini zorlaştırmıştır. Ülkelerin seçim sistemlerinden dolayı oluşan eşitsizliğin bir miktar önüne geçebilmek adına Kenny, 2020 çalışmasında ele alınan dönem aralığını genişlettiği gibi aynı zamanda 2017'de oluşturduğu kodlama ilkelerine sadık kalarak popülist partilerin küçük koalisyon üyesi olduğu hükümetleri de veri setine dahil etmiştir (Kenny, 2020: 266).

2011-2014 arası dönem için, orijinal veri setinde yer alan 91 ülkenin her biri için kaynakların ve medya röportajlarının tekrar okunması ile sadece bir popülist hükümet veri setine eklenmiştir. Veri setine eklenen bu hükümet Guatemala'daki Otto Pérez Molina hükümetidir. Pérez Molina, 2001'de kendi partisi Vatansever Parti'yi kuran emekli bir general olup kampanyalarını popülist bir söylemle gerçekleştirmektedir. Ayrıca birkaç durumda, 2010'da görev süresi devam eden yönetimlerin dönemi yeni veri setinde uzatılmıştır. Örneğin, Bulgaristan'da Boyko Borisov (GERB) yönetimindeki popülist yönetim 2010'dan 2013'e uzatılırken, Macaristan'da Viktor Orbán (Fidesz) yönetimindeki popülist yönetim 2010'dan 2014'e uzatılmıştır. Veri setinde her bir ülkenin bir yılı bir gözlem verisi olarak kabul edilmiştir. Böylece oluşturulan veri seti ile 91 ülke için toplamda 195 yıllık popülist yönetim verisi elde edilmiştir. 1980'den 2014'e kadar olan dönemde popülist partiler, adaylar, seçim yılları ve kazanan bir popülist adayların iktidar dönemleri ve ideolojileri Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6: Kenny Veri Seti Kapsamında Popülist Olarak Belirlenen Hükümetler

Ülke	Parti Adı	Parti Lideri	Popülist Yönetim	Ekonomik İdeoloji
		Carlos Saúl Menem	1989–99	Sağ
Arjantin	Partido Justicialista	Néstor Kirchner	2003–06	Sol
		Cristina Fernández de Kirchner	2007–14	Sol
Bolivya	Movimiento al Socialismo (MAS)	Evo Morales	2006–14	Sol
Brezilya	Partido da Reconstrução Nacional (PRN)	Fernando Collor de Mello	1989–2002	Sol
	National Movement Simeon II	Simeon Saxe-Coburg-Gotha	2002–05	Sağ
Bulgaristan	Citizens for European Development of Bulgaria (GERB)	Boyko Borisov	2010-13	Sağ
Kolombiya	Primero Colombia	Álvaro Uribe Vélez	2002–10	Sağ
	Partido Sociedad patriótica	Lucio Gutierrez	2003–05	Sağ
Ekvator	Alianza PAIS	Rafael Correa	2007–14	Sol
Yunanistan	Panhellenic Socialist Movement (PASOK)	Andreas Papandreou	1982–89	Sağ
Guatemala	Partido Patriota	Otto Pérez Molina	2012-14	Sağ
Bulgaristan	Fidesz	Victor Orbán	1999–2002, 2010-14	Sağ
Endonezya	Partai Demokrat	Susilo Bambang Yudhoyono	2006–14	Center
	Forza Italia		1995–98, 2002–06	Sağ
İtalya	Il Popolo della Libertà (PdL)	Silvio Berlusconi	2009–12	Sağ
Japonya	Liberal Democratic Party of Japan (LDP)	Junichiro Koizumi	2003–06	Sağ
Nikaragua	Frente Sandinista de Liberación Nacional (FSLN)	Daniel Ortega	2007–14	Sol

Tablo 6: (devamı)

Ülke	Parti Adı	Parti Lideri	Popülist Yönetim	Ekonomik İdeoloji
Pakistan	Pakistan Peoples Party (PPP)	Benazir Bhutto	1988–90, 1994–96	Sol
Paraguay	Alianza Patriótica por el Cambio (APC)	Fernando Lugo	2009–12	Sol
Peru	Cambio 90	Alberto Fujimori	1990–91	Sağ
	Perú Posible	Alejandro Toledo	2001-06	Sağ
Filipinler	Pwersa ng Masang Pilipino (PMP)	Joseph Estrada	1999–2001	Sol
Güney Kore	Millennium Democratic Party	Roh Moo-hyun	2002–05	Merkez
Surinam	Nationale Democratische Partij / Megacombinatie	Dési Bouterse	2010-14	Sol
Tayvan	Democratic Progressive Party (DPP)	Chen Shui-bian	2001–04	Sağ
Tayland	Thai Rak Thai	Thaksin Shinawatra	2001–05	Sol
Türkiye	Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)	Recep Tayyip Erdoğan	2003–14	Sağ
Venezuela	Convergencia Nacional	Rafael Caldera	1993–98	Sağ
	Movimiento V República (MVR)	Hugo Chávez	1999–2013	Sol
Polonya	Samoobrona Rzeczpospolitej Polskiej	Andrzej Lepper	2005-07*	Sağ
Avusturya	Freiheitliche Partei Österreich	Jorg Haider	2000-02*	Sağ
Romanya	Partidul Romania Mare	Corneliu Vadim Tudor	1993-94*	Sol

Kaynak: Kenny, 2020.

Her kodlama şeması geçerliliği ve güvenilirliği açısından bazı şüpheleri de beraberinde getirir. Bu noktada, yakın zamanda Herbert Kitschelt vd. (2013) tarafından oluşturulan Demokratik Hesap Verebilirlik ve Bağlantılar Projesi'nin (DALP) veri tabanı, Kenny'nin popülizm verisi için güvenilirlik ve geçerlilik bakımından bir kontrol aracı görevi görmektedir. Kısaca DALP, uzmanlar tarafından hangi partilerin belirgin bir seçmen-parti bağlantısı kullandıklarının puanlamasını içermektedir. Bu

kodlama için uzmanlara “partinin seçim başarısı elde etmek için, liderin karizmatik özelliklerine, politika önerilerine ya da sunduğu sosyal veya maddi menfaatlere ne derece güvendiği” sorusu yöneltilmiştir. Bu soru ile partiler sırasıyla popülist, programatik veya patronaj parti olarak kodlanmıştır. Kenny popülizm veri setinde popülist olarak kodladığı partilerin DALP veri setinde seçmen-parti bağlantısı olarak karizmatik liderliği kullandığına dikkat çekmektedir (Kenny, 2017: 35). DALP veri setinde popülist olarak kodlanan partiler, karizmatik bağlantı ölçeğinde ortalama 4,0 üzerinden 3,8 puan alırken, popülist olmayan partiler 4,0 üzerinden yalnızca 2,7 puan almıştır. Ancak DALP veri seti sadece 2008-2009 dönemi için oluşturulmuştur. Dolayısıyla tek bir zaman aralığı için Kenny’nin popülizm verisi ile karşılaştırmaya imkân sağlamaktadır. Karşılaştırmada ele alınan örneklem 68 ülke için 28’i popülist olan 400 partiyi kapsamaktadır. Karşılaştırma sonucunda Kenny’nin kendi kodlama ilkeleriyle oluşturduğu veri setinin güvenilirlik ve geçerlik bakımından oldukça iyi performans sergilediği tespit edilmiştir.

3.3. Analiz ve Bulgular

Bu çalışma popülist siyasi partilerin kadın hakları üzerindeki etkisini anlamak için geniş kapsamlı bir istatistiki analiz ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ilk olarak iktidardaki popülist siyasi partilerin kadınların güçlenmesi üzerindeki etkisi modellenecektir. Çalışmada kullanılan toplumsal cinsiyet ve kadın hakları değişkeni olan WPEI’nin detaylı açıklamasında da görüldüğü üzere WPEI’nin üç ana ve birbirinden farklı alt boyutu (temel haklar, sivil toplum katılımı ve siyasal katılım) bulunmaktadır. Bir diğer ifadeyle, bu veri seti üç farklı veri setinin bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur. Bu nedenle çalışma bu boyutları da modelleyecek ve popülist siyasi partilerin kadınların temel haklarının yanı sıra sivil topluma ve siyasete katılımı üzerine etkisini de modelleyerek istatistiki olarak analizini sunacaktır. İlk çapraz kesitli zaman serisi modeli popülist partiler ile genel WPEI arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Söz konusu modellerin bağımlı değişken ve ana bağımsız değişkeni yukarıda detaylı olarak açıklanmıştır.

3.3.1. Kontrol Değişkenlerin Tanıtımı

Modeli analiz etmeye başlamadan önce, modelde kullanılan kontrol değişkenlerini de açıklamak faydalı olacaktır. Modele dahil edilen kontrol değişkenlerin ana amacı bağımlı değişkenin değişimine etkisi olabilecek unsurların kontrol edilmesi ve böylece ana bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki ilişkinin alternatif açıklamalar da dikkate alınarak istatistiki olarak daha sağlam bir şekilde incelenmesini sağlamaktır. Bu bağlamda çalışmada kontrol değişken olarak; polity skoru, kişi başına gayrisafi yurt içi hasıla (GSYİH), petrol gelirleri, anne ölüm oranı ve bebek ölüm oranı kullanılmıştır. Bu kontrol değişkenlere dair açıklamalar ve ilgili literatür aşağıda verilmiştir.

- **Polity Skoru**

Polity skoru, yönetim kurumlarında demokratik ve otokratik otoritenin eş zamanlı niteliklerini inceleyen bir demokrasi endeksidir. Bu yaklaşım yönetim biçimlerini tamamen kurumsallaşmış otokrasilerden karma veya tutarsız otorite rejimlerine (“anokrasiler”) ve tamamen kurumsallaşmış demokrasilere kadar uzanan bir yönetim otoritesi skalası olarak kodlamaktadır. “Polity skoru”, bu rejim türü skalasını -10 (kalıtsal monarşi) ile +10 (konsolide demokrasi) arasında değişen 21 puanlık bir ölçekte kodlamaktadır. Polity skorları, “otokrasiler” (-10’dan -6’ya), “anokrasiler” (-5’ten +5’e ve üç özel değer: -66, -77 ve -88) ve “demokrasiler” (+6’dan +10’a) şeklinde önerilen üç parçalı bir kategorizasyona da dönüştürebilir. Polity skoru, yürütme yetkilisinin seçilmesi, yürütme yetkisine getirilen kısıtlamalar ve siyasi rekabetin temel niteliklerini kaydeden altı bileşen ölçümünden oluşmaktadır. Ayrıca, yönetim otoritesinin kurumsallaşmış niteliklerindeki değişiklikleri de kaydetmektedir.⁵

- **Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Logu (GSYİH-Log)**

Kişi başına gayrisafı yurt içi hasıla (GSYİH), bir ülkenin kişi başına ekonomik çıktısını ölçen bir ekonomik göstergedir. Ekonomistler, ekonomik büyümelerine dayanarak ülkelerin ne kadar refah içinde olduğunu belirlemek için kişi başına GSYİH’yi kullanmaktadır. Kişi başına GSYİH, bir ülkenin GSYİH’sinin o ülkenin nüfusuna bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Logaritma dönüşümü, genellikle çarpık bir değişkeni daha normalleştirilmiş bir dağılıma dönüştürmek için kullanılmaktadır. Ayrıca, ilişkiyi doğrusallaştırmak istediğinizde de faydalı olmaktadır. Kişi başına GSYİH da bu kriterlere uyduğu için, sıklıkla logaritmik dönüşüme tabi tutulmaktadır. Bu doğrultuda, kişi başına GSYİH değişkeni logaritmik dönüşüme tabi tutularak modellere dahil edilmiştir.

- **Petrol Geliri**

Demokratikleşme literatürü incelendiğinde petrol gelirlerinin, genelde demokratikleşmeye (Ross, 2001) özeldir ise kadın haklarına negatif bir etkisi olduğu görülmektedir (Ross, 2008). Michael Ross (2008), “Petrol ve İslam” başlıklı makalesinde, İslam’ın cinsiyet rollerini etkileyebileceğini öne sürmekle birlikte, petrol zenginliğinin İslam’a kıyasla kadın-erkek eşitliği noktasında daha büyük bir engel teşkil ettiğini öne sürmektedir (Ross, 2008).

Ross çalışmasında petrol zengini ülkelerin, sahip oldukları bol doğal kaynaklar nedeniyle, vatandaş vergilerine daha az ihtiyaç duyduğunu ve bunun da halka hesap verme baskısını azalttığını öne sürmektedir (Ross, 2008). Bu bağlamda Ross çalışmasında, bu ülkelerde cinsiyet eşitsizliğini giderecek reformlar da dahil olmak üzere genel olarak tüm reformlar için daha az baskı anlamına

⁵ Center For Systemic Peace, “The Polity Project” <https://www.systemicpeace.org/polityproject.html>

geldiğini ifade etmektedir. Bu mekanizmanın yanı sıra Ross'a göre petrol zengini ülkelerde kadınların işgücüne katılımları azalmakta ve bu nedenle kadın hakları konusunda gereken ilerleme kaydedilememektedir (Ross, 2008). Bu literatür temel alınarak çalışmada ülkelerin petrol üretim miktarı modele kontrol değişken olarak eklenmiştir.

- **Anne Ölüm Oranı**

Anne ölümü, bir kadının gebelik sırasında veya gebeliğin sonlandırılmasından sonraki kırk iki gün içinde, gebelik ile ilişkili herhangi bir neden veya hastalık sebebiyle hayatını kaybetmesi olarak tanımlanmaktadır. Anne ölüm oranı, yüz bin canlı doğum başına düşen oran olarak hesaplanmaktadır. Anne ölümünün yüksek olduğu ülkelerde kadın haklarının geri kalmış olduğu şeklinde değerlendirilmektedir. Bu bilgiler dikkate alınarak anne ölüm oranı modellere kontrol değişken olarak dahil edilmiştir.

- **Bebek Ölüm Oranı**

Bebek ölüm oranı, bir yılda bin canlı doğum başına düşen, bir yaşından küçük bebeklerin ölümlerinin sayısı hesaplanarak oluşturulmaktadır. Bebek ölüm oranının yüksek olduğu ülkelerin kadın sağlığı ve kadın hakları konusunda geri kalmış olabilecekleri düşünülmektedir. Bu düşünce doğrultusunda bebek ölüm oranı kontrol değişken olarak modellere dahil edilmiştir.

3.3.2 Popülist Siyasi Partiler ile Kadın Hakları Arasındaki İlişkinin Modellenmesi

Çalışmanın bu kısmında yukarıda belirtilen veriler kullanılarak iktidardaki popülist siyasi partilerin kadın hakları üzerindeki etkisi istatistiki olarak incelenecektir. Bu ilişkiyi modellemek için verinin yapısı dikkate alınarak neden sonuç ilişkisi kurabilmek amacıyla çapraz kesitsel zaman serisi analizi yöntemi kullanılacaktır. Çapraz kesitsel zaman serisi analizi hem zaman hem de mekan (örneğin, ülkeler, eyaletler, şirketler gibi) boyutunda değişen verileri analiz etmek için kullanılan bir istatistik tekniğidir. Değişkenler arasındaki ilişkilerin zamanla ve farklı birimler arasında nasıl değiştiğini incelemenin güçlü bir yöntemidir. Bu yaklaşım, araştırmacıların hem zaman hem de çapraz kesit değişkenliği tarafından etkilenen dinamik süreçleri anlamakla ilgilendiği siyaset bilimi, ekonomi, sosyoloji ve çevre çalışmaları gibi alanlarda özellikle yaygın olarak kullanılmaktadır (Beck ve Kaltz, 1995).

Kesitsel zaman serisinin iki temel boyutu bulunmaktadır. Bu boyutlardan birincisi zamandır. Bu boyut, verinin zaman açısından yönünü temsil etmektedir ve ayrıca birimler içindeki değişiklikleri zamanla izlemektedir (Plumper vd., 2005). Belli bir zaman aralığında ülkelerin yıllık GSYİH büyüme oranları zaman boyutuna örnek olarak gösterilebilir. Kesitsel zaman serisinin ikinci

temel boyutu çapraz kesittir. Bu boyut, verinin mekânsal veya birime özgü yönüne atıfta bulunmakta ve herhangi bir zamanda farklı varlıkları (ülkeler, eyaletler veya firmalar gibi) kapsamaktadır. Kesitsel zaman serisi daha çok şu amaçlar için kullanılmaktadır (Beck ve Kaltz, 1995):

- Zaman İçinde Değişiklikleri Tanımlama ve Ölçme: Bir bağımlı değişkenin zaman içinde farklı birimler arasında nasıl evrildiğini anlamak.
- Çapraz Kesit Farklarını Değerlendirme: Birimlerin değişken(ler)e ilişkin birbirinden nasıl ve neden farklı olduğunu incelemek.
- Dinamik İlişkileri Değerlendirme: Değişkenler arasındaki ilişkinin zamanla ve birimler arasında nasıl değişebileceğini araştırmak.

Zaman serileri çapraz kesit (TSCS) sıralı logit modelleri ise hem zamanı hem de birden fazla birimi (örneğin ülkeler, eyaletler ve firmalar gibi) kapsayan verilere geleneksel sıralı logit yaklaşımını uygulayarak genişletmektedir. Bu modeller, özellikle bağımlı değişkenin sıralı olduğu, yani doğal bir sıra olduğu ancak kategoriler arası kesin mesafenin bilinmediği durumlar için faydalı olmaktadır (Long ve Freese, 2006). Örnek olarak demokrasi düzeyleri, ekonomik gelişim aşamaları veya çatışma şiddeti gibi değişkenler gösterilebilir.

Sıralı logit modelleri, bağımlı değişkenin içsel bir sıraya sahip kategorik ancak sonuçlar arası aralıkların uniform olduğu, yani eşit aralıklı olmadığı veya aralıkların bilinmediği durumlarda kullanılmaktadır. Bu modeller, bir veya daha fazla bağımsız değişkenler yardımı ile, çok kategorili ve sıralı yapıdaki bağımlı değişken olasılıklarını tahmin etmek için kullanılmaktadır.

Bu modelleri kullanmaktaki temel amaç hem zaman serisi (birimler içinde zamanla meydana gelen değişiklikler) hem de çapraz kesit yönü (belirli bir zamanda birimler arası farklılıklar) olan verinin her iki yönünü de dikkate almaktır. Bu yaklaşım, araştırmacılara, sıralı bağımlı değişkenin belirli bir kategorisinde olma olasılığının zamanla ve farklı birimler arasında nasıl değiştiğini analiz etme olanağı sağlamaktadır (Beck ve Kaltz, 1995; Long ve Freese, 2006).

Kesitli zaman serisi sıralı logit modelleri, siyaset bilimi (örneğin, demokrasiye geçişleri inceleme), ekonomi (örneğin, zamanla ve ülkeler arasında kredi derecelerini analiz etme) ve halk sağlığı (örneğin farklı bölgelerde ve zamanla sağlık sonuçlarını değerlendirme) dahil olmak üzere geniş bir alanda uygulanmaktadır. Bu modeller, farklı bağlamlar ve zaman dilimleri arasında sıralı sonuçların nasıl ve neden değiştiğine dair analizleri kolaylaştırarak sıralı verilerle uğraşan araştırmacılar için değerli bir araç oluşturmaktadır.

3.3.3 Bulgular

Çalışmanın ilk modelinde kesitsel zaman serisi modeli kullanılmaktadır. Takip eden diğer modeller ise WPEI'nın alt boyutlarına odaklanmaktadır. Bu üç değişken kategorik ve sıralı değişken olarak kodlanmıştır. Bu nedenle, yukarı detaylı anlatıldığı üzere, bu modellerde zaman serileri çapraz kesit sıralı logit modeli kullanılmıştır.

Tablo 7'deki sonuçlar genel olarak çalışmanın ana argümanını istatistiki olarak güçlü bir şekilde desteklemektedir. Elde edilen bulgulara göre popülist iktidar partisi değişkenine ait katsayının işareti negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < 0.05$). Bu sonuç küresel anlamda iktidarda popülist partilerin olmasının kadınların güçlenme endeksi üzerinde negatif bir etki yaptığını ortaya koymaktadır. Modelde yer alan kontrol değişkenler incelendiğinde modelin kurulması için gerekli olan ve bağımlı değişkenin bir yıl önceki değerini yansıtan değişken ve bebek ölüm oranı değişkeni istatistiki olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Modelin geneli itibarıyla çalışmanın ana argümanını güçlü bir şekilde desteklediği ifade edilebilir.

**Tablo 7: Popülist İktidar Partilerinin Kadınların Güçlenmesi Üzerine Etkisi
(Kesitli Zaman Serisi Modeli 1980-2014)**

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayılar</i>
Kadınların Siyasi Güçlenme Endeksi (1 yıl gecikmeli, t-1)	0.763*** (0.061)
Popülist İktidar Partisi	-0.013** (0.013)
Polity Skoru	0.000* (0.000)
GSYİH (logaritmik ve 1 yıl gecikmeli, t-1)	0.006 (0.006)
Petrol Geliri	-0.000 (0.000)
Bebek Ölüm Oranı	-0.001** (0.000)
Anne Ölüm Oranı	0.000 (0.000)
Sabit Terim	0.172** (0.067)
Gözlem Sayısı	910

Not: Parantez içindeki değerler güçlü (robust) standart hataları göstermektedir. *** üst simgesi $p < 0.01$, ** üst simgesi $p < 0.05$, * üst simgesi $p < 0.10$ anlamlılık düzeyini temsil etmektedir.

Tablo 8’de ise kadınların siyasi güçlenme endeksinin alt boyutlarından biri olan kadınların temel hakları endeksine odaklanılmaktadır. Birinci modelde olduğu gibi burada da ana bağımsız değişkenin katsayısının yönü negatiftir ve bağımlı değişken ile olan ilişkisi istatistiki olarak anlamlıdır ($p<0.05$). Bu sonuç popülist siyasi partilerin iktidardaki varlıklarının kadınların temel haklarını olumsuz etkilediğini göstermektedir. Modeldeki kontrol değişkenler incelendiğinde bağımlı değişkenin bir yıl önceki değerini yansıtan değişken katsayısı pozitif ve anlamlı bulunmuştur. Model ayrıca GSYİH ile kadınların temel hakları arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu sonuç GSYİH’da meydana gelen artışın kadınların temel haklarını artıracak anlamına gelmektedir.

Tablo 8: Popülist İktidar Partilerinin Kadınların Temel Hakları Üzerine Etkisi
(Sıralı Logit Kesitli Zaman Serisi Modeli 1980-2014)

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayılar</i>
Kadınların Temel Hakları Endeksi (1 yıl gecikmeli, t-1)	28.260*** (6.977)
Popülist İktidar Partisi	-3.895** (1.587)
Polity Skoru	0.001 (0.002)
GSYİH (logaritmik ve 1 yıl gecikmeli, t-1)	3.729** (1.516)
Petrol Geliri	-0.000* (0.000)
Bebek Ölüm Oranı	-0.038 (0.000)
Anne Ölüm Oranı	0.003 (0.000)
Log Olasılık	-81.596
Gözlem Sayısı	910

Not: Parantez içindeki değerler güçlü (robust) standart hataları göstermektedir. *** üst simgesi $p<0.01$, ** üst simgesi $p<0.05$, * üst simgesi $p<0.10$ anlamlılık düzeyini temsil etmektedir.

Tablo 9’da kadınların siyasi güçlenme endeksinin bir diğer alt boyutu olan kadınların sivil toplum katılımları ile popülist partilerin iktidardaki varlıklarının bu katılıma etkisi modellenmektedir. Ana bağımsız değişken olan popülist iktidar partisi değişkeni bu modelde de negatif ve istatistiki olarak anlamlı tespit edilmiştir ($p<0.05$). Bir diğer ifade ile popülist parti iktidarlara ile kadınların sivil toplum katılımları arasında olumsuz bir ilişki mevcuttur. Modelde ele alınan kontrol değişkenler incelendiğinde ise bağımlı değişkenin bir yıl önceki değerini yansıtan değişken hariç diğer kontrol değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir.

**Tablo 9: Popülist İktidar Partilerinin Kadınların Sivil Toplum Katılımları Üzerine Etkisi
(Sıralı Logit Kesitli Zaman Serisi Modeli 1980-2014)**

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayılar</i>
Kadınların Sivil Toplum Katılımı Endeksi (1 yıl gecikmeli, t-1)	26.035*** (5.568)
Popülist İktidar Partisi	-1.225** (0.582)
Polity Skoru	-0.014 (0.012)
GSYİH (logaritmik ve 1 yıl gecikmeli, t-1)	0.963 (0.611)
Petrol Geliri	-0.000 (0.000)
Bebek Ölüm Oranı	-0.038 (0.022)
Anne Ölüm Oranı	-0.001 (0.001)
Log Olasılık	-83.051
Gözlem Sayısı	910

Not: Parantez içindeki değerler güçlü (robust) standart hataları göstermektedir. *** üst simgesi $p<0.01$, ** üst simgesi $p<0.05$, * üst simgesi $p<0.10$ anlamlılık düzeyini temsil etmektedir.

Tablo 10'da ise kadınların siyasi güçlenme endeksinin (WPEI) diğer bir alt boyutu olan kadınların siyasete katılımı üzerine odaklanılmaktadır. Bu modelde de ana bağımsız değişkenin katsayısı negatiftir ve bağımlı değişken ile ters yönlü bir ilişki ortaya koymaktadır. Daha basit bir dille ifade etmek gerekirse popülist partilerin iktidardaki varlıkları, kadınların siyasi katılımlarını olumsuz olarak etkilemektedir. Bu ilişki de istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < 0.10$). Modeldeki kontrol değişkenler incelendiğinde ise sadece bağımlı değişken olan kadınların siyasete katılım endeksinin bir yıl önceki değerini yansıtan değişkenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Tablo 10: Popülist İktidar Partilerinin Kadınların Siyasete Katılımları Üzerine Etkisi (Sıralı Logit Kesitli Zaman Serisi Modeli 1980-2014)

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayılar</i>
Kadınların Siyasete Katılımı Endeksi (1 yıl gecikmeli, t-1)	20.241*** (3.075)
Popülist İktidar Partisi	-1.150* (0.700)
Polity Skoru	-0.007 (0.012)
GSYİH (logaritmik ve 1 yıl gecikmeli, t-1)	0.793 (0.466)
Petrol Geliri	-0.000 (0.000)
Bebek Ölüm Oranı	-0.009 (0.027)
Anne Ölüm Oranı	-0.000 (0.002)
Log Olasılık	-74.284
Gözlem Sayısı	910

Not: Parantez içindeki değerler güçlü (robust) standart hataları göstermektedir. *** üst simgesi $p < 0.01$, ** üst simgesi $p < 0.05$, * üst simgesi $p < 0.10$ anlamlılık düzeyini temsil etmektedir.

Çalışmada kullanılan modeller bir bütün olarak değerlendirildiğinde çalışmanın ana argümanını güçlü bir şekilde doğruladığı görülmektedir. Popülist siyasi partilerin iktidarda yer almaları kadın haklarını olumsuz etkilemektedir. Dahası bu olumsuz etki kadınların temel haklarını sivil toplum katılımları ve siyasal katılımları gibi geniş bir yelpazeyi kapsayan alanda kendisini göstermektedir. Bu veriler temelde popülizm ile kadın hakları arasındaki ilişkiye dair literatürde daha önce ortaya konulan spesifik argümanlara bir perspektif sağlamaktadır. Bu bağlamda özellikle son dönemde popülist liderlerin cinsiyet eşitliği karşıtı söylemlerinin ne gibi sonuçları olabileceğini tartışan çalışmalara sağlam bir ampirik temel sağlamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Başlangıçta liberal demokrasinin bir anomalisi olarak görülen popülist partiler zamanla yeni bir parti ailesi olarak kabul edilmiş ve 2000’li yılların başında Mudde (2004)’ın ifadesiyle “siyasetin normal bir unsuru” olarak görülmeye başlanmıştır. Çok geçmeden popülizm, yeni yüzyılın ilk çeyreğinde, küresel siyasete yön veren temel kavramlardan biri haline gelmiştir. Kavram günümüzde, popülaritesi küresel çapta giderek artan siyasi fenomenlerden biridir. 2016 yılında Amerika Birleşik Devletleri başkanlık seçimlerini popülist siyasi bir aktör olarak nitelendirilen Donald Trump’ın kazanması, 2015’te Yunanistan’da popülist parti SYRIZA’nın koalisyonunda iktidara gelmesi, benzer şekilde İspanya’da PODEMOS’un yükselişi, İtalya’da Movimento Stelle’nin yükselişi, 2022 yılında Macaristan’da popülist sağ lider Victor Orban’ın partisi Fidesz’in iktidarını sürdürmesi, Latin Amerika’da ise Hugo Chavez, Evo Morales ve Rafael Correa örneklerinde olduğu gibi dünyanın her bölgesinde başarılı popülist liderlerin varlığı kimi akademisyenlerce içinde yaşadığımız çağın “Popülizm Çağı” olarak adlandırılmasına neden olmaktadır.

Bununla birlikte popülizme yönelik akademik ve medyatik ilginin gün geçtikçe artması Taggart (2000)’in de ifade ettiği gibi kavramın doğru anlaşılmasının önemini artırmaktadır. Kavramın enflasyonist bir biçimde kullanımı kavram hakkında teorik tartışmaları gerçeklikten uzaklaştırmaktadır. Bu bağlamda, popülizmi konu alan çalışmaların popülizmin “muğlak” yapısını incelemesi ve kavram hakkında gerçekleştirilen teorik tartışmaları konu alması kavramın doğru anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada, popülizmin “zayıf merkezli bir ideoloji” olduğu görüşü benimsenmektedir. Buna göre popülizm “Toplumu homojen kesim (temiz insanlar) ve düşman kesim (yozlaşmış elitler) olarak keskin bir biçimde iki gruba bölen ve siyasetin halkın genel isteklerinin (milli iradenin) bir ifadesi olarak gören ideoloji”dir (Mudde, 2004: 543). Popülizm gibi anlaşılması zor ve karmaşık bir kavramın “minimal” şekilde tanımlanması, popülist aktörlerin popülist olmayan aktörlerden ayırımını kolaylaştıracağı için, çok vakalı çalışmaların yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu çalışmada da benzer bir düşünceden hareketle, popülizm zayıf merkezli bir ideoloji olarak tanımlanmaktadır.

Popülizm, toplumun “halk” ve yozlaşmış “elitler” olarak iki belirgin gruptan oluştuğunu varsaymaktadır. Bu bağlamda popülizmin temel konusu, toplumun hiçbir zaman uzlaşma göster(e)meyen bu iki kesimi arasındaki çatışmadır. Mudde ve Kaltwasser (2015)’e göre popülist siyasi aktörler tarafından “halk” içerisinde oluşturulabilecek diğer tüm farklılık ve çatışmalar, popülizmin temel ayrımı olan halk-elitler ayrımına kıyasla ikincil bir öneme sahiptir.

Taggart (2003: 8)'ın ifadesiyle “bukalemun” olma eğilimi gösteren popülizm, ortaya çıktığı kültürel, siyasal ve toplumsal bağlamlara göre birçok farklı şekilde var olabilmektedir. Popülizmin hangi biçimde var olacağı ise, ortaya çıktığı zamansal ve mekânsal bağlamda hâkim olan toplumsal sorunlar ile bağlantılıdır. Bu bağlamda saf haliyle “zayıf” bir ideoloji olarak kabul edilen popülizm, ortaya çıktığı bağlama ve zamana göre “konak” veya “taşyıcı” olarak adlandırılan ideolojilerle birleşerek “güçlü” bir ideolojiye dönüşmektedir. Popülizmin bu “muğlak” veya “bukalemun” olarak nitelendirilen hali, kavramın diğer pek çok kavram ve ideoloji ile ilişkisini gündeme getirmektedir. Örneğin Batı Avrupa’da popülizm kavramı, genellikle yerlilik, milliyetçilik, yabancı düşmanlığı, göçmen karşıtlığı kavramları ile birlikte ele alınmaktayken Güney Amerika’da genellikle ekonomik ve örgütsel kavramlar ile birlikte ele alınmaktadır. Bölgesel ve zamansal bağlama göre değişen bu “konak” ideoloji ve kavramlar genellikle popülist siyasi aktörler tarafından popülizmin temel çatışma konusu olan “halk” ve “elitler” veya “halk” içerisinde yeni bir “öteki” ayrımının oluşturulmasında popülist aktörlere fayda sağlamaktadır. Bu durum popülizmin pek çok ideoloji ve/veya kavramla ilişkisinin araştırılmasına neden olmaktadır. Son yıllarda bu konulardan bir tanesinin kadın hakları ve toplumsal cinsiyet olduğu görülmektedir.

Çalışmanın teorik alt yapısını ve ana sorunsalını, popülizmin teorik tartışmaları ve popülizm literatürü kapsamında ele alınan kadın hakları ve toplumsal cinsiyet üzerine yapılan tartışmalar oluşturmaktadır. Çalışma mevcut açıklamalardan yola çıkarak iktidardaki popülist siyasi partilerin kadın haklarına ve kadınların sosyal ve siyasal katılımlarına negatif bir etkisinin olacağını öne sürmekte ve bu argümanı ampirik olarak test etmektedir. Bu kapsamda çalışma, hem popülizm ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet ilişkisinin hem arz yönünü hem de talep yönünü oluşturan teorik unsurları tanımlanmakta ve hem de söz konusu ilişkiyi ampirik olarak test etmektedir.

Popülizm teorisi açısından bakıldığında, popülizmin kadın hakları ve toplumsal cinsiyet ile ilişkisi popülizmin doğası gereği sahip olduğu “muğlaklık” temelinde kurulmaktadır. Canovan (1999)’ın da ifade ettiği gibi popülizmin muğlak bir kavram olarak değerlendirilmesinin temel sebebi kavramın temel bileşeni olan “halk”ın muğlaklığıdır. Diğer taraftan popülist hareketler, feminizm ve kadın hakları temelli hareketlerin popülist siyasetin temelinde yer alan “halk ve elitler arasındaki mücadeleyi” gereksiz bir şekilde karmaşıktırdığına ve “halk” cephesinin homojen yapısını bozduğuna inanmaktadır. Bu doğrultuda “halk”ın kesin bir tanımının olmaması popülist siyasi aktörlere “elitler” dışında başka grupların da “genel iradeye” aykırı olduklarını ve/veya “halk” için bir tehdit oluşturduklarını iddia etmelerine imkân tanımaktadır. Bu bağlamda popülizm teorisi, popülist siyasi aktörlere içinde bulundukları bağlama ve zamana ve dolayısıyla birleştikleri “konak” ideolojilere bağlı olarak, kadın haklarına ve toplumsal cinsiyete yönelik söylem ve politika geliştirme olanağı sunmaktadır.

Popülizm literatürü incelendiğinde, bazı çalışmaların çeşitli başlıkları altında popülizm ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet ilişkisine dair bulgular görülse de bu kavramlar arasındaki ilişkiyi

doğrudan konu alan çalışmalar çok daha yakın tarihlidir. Popülizm literatürü temelinde bakıldığında, popülizm ile toplumsal cinsiyet ve kadın hakları arasındaki ilişkinin gündeme getirilmesinde etkili olan nedenler arasında; popülizmin maço tip karizmatik liderlik ile özdeşleşmiş olması, seçmenlerinin büyük çoğunluğunun erkeklerden oluşması, popülist partilerin çoğu ülkede geleneksel aile yapısını destekliyor olmaları, geleneksel toplumsal yapıyı destekleyen popülist partilerin kadın hareketlerini ötekileştirmeleri ve özellikle Latin Amerika ülkelerinde popülist partilerin feminizmin antitezi kabul edilen machismo siyaseti benimsemiş olmaları gösterilebilir.

Ancak popülizm ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet ilişkisini konu alan bu çalışmaların çoğunun teorik çalışmalar olup ampirik bulgular ortaya koymadığı sınırlı sayıdaki nicel çalışmanın da küresel boyutta popülist partilerin kadın hakları ve toplumsal cinsiyet yaklaşımlarını konu almadıkları görülmektedir. Bu tez çalışması, popülizm literatürü temelinde, popülizm ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet ilişkisini konu edinmiştir. Bu doğrultuda çalışmada, söz konusu kavramlar arası ilişkiyi ampirik olarak ve küresel boyutta ele alarak literatürdeki önemli bir boşluğa katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışma, iktidardaki popülist partilerin kadın haklarına ve kadınların sosyal ve siyasal katılımlarına olan etkisini küresel ölçekte ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışma ana argüman olarak popülist partilerin iktidarda olduğu ülkelerde kadın haklarında belirgin gerilemelerin yaşanacağını öne sürmektedir.

Çalışmanın araştırma soruları şu şekildedir:

1. Küresel ölçekte iktidardaki popülist partiler ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet arasında herhangi bir ilişki var mıdır?
2. Eğer bir ilişki varsa bu ilişkinin yönü ve boyutu nedir?
3. Küresel ölçekte iktidardaki popülist partilerin kadınların temel hakları, siyasi hakları ve sivil topluma katılımları üzerindeki etkisi nedir?

Çalışmanın temel amacı etrafında belirlenmiş olan bu sorulara cevap bulmak için çalışmada, V-Dem tarafından oluşturulan WPEI ve Kenny (2017) tarafından oluşturulan popülizm veri seti aracılığıyla iktidarda olan popülist siyasi partilerin kadın haklarına ve kadınların sivil ve siyasal katılımlarına olan etkisini ampirik olarak açığa çıkarmayı amaçlayan sistematik ve kapsamlı bir analiz yapılmıştır.

Çalışma 1980-2014 arası dönem kapsamıştır. 1980 yılı, küresel anlamda popülist partilerin yeni bir parti ailesi olarak ortaya çıkmaya başladığı dönemin başlangıcı olması bakımından anlamlıdır. Kenny popülizm veri seti bağlamında çalışmaya 26 popülist iktidar dahil edilmiştir.

WPEI, geniş bir zaman aralığında pek çok ülkeyi kapsaması ve alt kategorileri bakımından ampirik analizler için oldukça kullanışlı bir endekstir. İndeks, kadınların siyasi olarak

güçlendirilmesini kadınların kapasitesini artırmaları, hayatları hakkında özgür seçim yapabilmeleri, toplumsal karar alma mekanizmalarında aktör olabilmeleri ve siyasi karar alma süreçlerine katılım sağlamaları olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda endeks üç alt kategoriden oluşmaktadır: kadınların temel hakları, kadınların sivil katılımları ve kadınların siyasi katılımları.

Çalışmada dört model kullanılmıştır. Birinci modelde popülist iktidar partilerinin WPEI üzerine etkisi analiz edilmektedir. Bu modelde, verinin hem zamansal hem de mekânsal boyutta değiştiği göz önüne alınarak, neden sonuç ilişkisi kurabilmek amacıyla çapraz kesitsel zaman serisi analizi yöntemi kullanılmıştır. İkinci modelde popülist iktidar partilerinin WPEI'nın alt boyutu olan temel haklar üzerine etkisi analiz edilmektedir. Üçüncü modelde popülist iktidar partilerinin WPEI'nın bir diğer alt boyutu olan kadınların sivil toplum katılımları üzerine etkisi analiz edilmektedir. Dördüncü modelde popülist iktidar partilerinin yine WPEI'nın bir alt boyutu olan kadınların siyasete katılımları üzerine etkisi analiz edilmektedir. İkinci, üçüncü ve dördüncü modellerde bağımlı değişkenlerin sıralı değişken olmasından dolayı zaman serileri çapraz kesit sıralı logit modeli kullanılmıştır.

Bağımlı değişkenin değişimine etkisi olabilecek unsurların kontrol edilmesi ve böylece ana bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki ilişkinin alternatif açıklamalar da dikkate alınarak istatistiki olarak daha sağlam bir şekilde incelenmesi için modellere bazı kontrol değişkenler dahil edilmiştir. Bu kontrol değişkenler “polity skoru”, GSYİH, petrol gelirleri, anne ölüm oranı ve bebek ölüm oranı değişkenleridir. Polity skoru, ülkelerdeki yönetim biçimlerini (kalıtsal monarşi, konsolide demokrasi ve anokrasi) -10 ile +10 arasında değişen bir ölçekte kodlamaktadır. Dolayısıyla polity skorunun kontrol değişken olarak modellere eklenmesinin amacı, demokrasinin kadın hakları üzerindeki etkisinin de göz önünde bulundurulmasıdır. İkinci kontrol değişken GSYİH'dir. GSYİH, ülkelerin refah seviyelerini gösteren önemli bir ekonomik göstergedir. GSYİH'nin yüksek olduğu ülkelerde kadın haklarının daha gelişmiş olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda GSYİH, modellerde kontrol değişken olarak kullanılarak, ülkelerin refah seviyelerinin kadın hakları üzerindeki olası etkisini dikkate almaktadır. Modellere eklenen üçüncü kontrol değişken ülkelerin petrol gelirleridir. Demokratikleşme literatürü doğrultusunda, petrol gelirleri ile kadın hakları arasında ters yönlü bir ilişki olduğu kabul edilmektedir. Bu ilişkinin göz ardı edilmemesi için, petrol gelirleri modellere kontrol değişken olarak eklenmiştir. Çalışmada kullanılan diğer kontrol değişkenler anne ölüm oranı ve bebek ölüm oranıdır. Bu değişkenler, kadınların bir ülkede sahip oldukları refah düzeyini göstermesi bakımından ampirik çalışmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Bir ülkede anne ölüm oranının veya çocuk ölüm oranının yüksek olmasının o ülkedeki kadın haklarını olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle, anne ölüm oranı ve çocuk ölüm oranı kontrol değişken olarak modellere eklenmiştir.

Çalışmanın ampirik kısmında yer alan sayısal analizler, çalışmanın araştırma sorularını test etmekte ve doğrulamaktadır. Model 1'den elde edilen sonuçlar çalışmanın birinci ve ikinci araştırma

sorularını cevaplamaktadır. Model 1’den elde edilen sonuçlara göre popülist iktidar partisi değişkeninin katsayısı negatif ve istatistiksel olarak %5 düzeyinde anlamlıdır. Diğer bir ifade ile elde edilen sonuçlar popülist partilerin iktidardaki varlıklarının kadınların güçlenme endeksi üzerinde negatif bir etki yaptığını ortaya koymaktadır. Bu sonuç çalışmanın ana argümanını güçlü bir şekilde desteklemektedir. Bu doğrultuda model 1’den elde edilen bulgu, popülizm literatüründe son yıllarda gerek akademisyenler tarafından gerekse de medya çevrelerince sıklıkla dile getirilen “popülist iktidarların kadın güçlenmesini olumsuz etkileyebileceği” argümanını küresel ölçekte analiz etmesi ve doğrulaması bakımından literatüre değerli bir katkı sunmaktadır.

Model 2 iktidardaki popülist partilerin kadınların siyasi güçlenme endeksinin alt boyutlarından biri olan temel haklar endeksine odaklanmaktadır. Bu modelden elde edilen sonuçlar çalışmanın üçüncü araştırma sorusunu cevaplamaktadır. Model 2’den elde edilen sonuçlara göre popülist iktidar partisi değişkeninin katsayısı negatif ve istatistiksel olarak %5 düzeyinde anlamlıdır. Başka bir deyişle, iktidardaki popülist siyasi partiler kadınların temel haklarını negatif etkilemektedir. WPEI’nın alt endekslerinden biri olan temel haklar endeksi kadınların hayatları hakkında özgürce seçim yapabilme yeteneklerine odaklanmaktadır. Bu endeksin oluşumunda temel insan hakları ve kadınların gündelik ve geleneksel hayatta karşılaşılabilecekleri sorunlar temel alınmaktadır. Kontrol değişkenler incelendiğinde GSYİH değişkenine ait katsayının pozitif ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda herhangi bir ülkede GSYİH’nın artmasının kadın haklarını da artıracakı düşünülebilir. Bu bulgu oldukça önemlidir. Çünkü genel endeks olan kadınların güçlenmesini temel alan Model 1 sonuçlarında GSYİH değişkenine ait katsayının istatistiksel olarak anlamsız olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla toplulaştırılmış endeks üzerine etkisinin olmadığı görülen GSYİH değişkeninin alt endekslerden biri olan temel haklar üzerine pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğu saptanmıştır.

Model 3 iktidardaki popülist partilerin kadınların siyasi güçlenme endeksinin alt boyutlarından biri olan sivil topluma katılım endeksine odaklanmaktadır. Model 3’ten elde edilen sonuçlar çalışmanın üçüncü araştırma sorusunu cevaplamaktadır. Ana bağımsız değişken olan iktidardaki popülist parti değişkeni bu modelde negatif ve istatistiksel olarak %5 düzeyinde anlamlıdır. Başka bir deyişle popülist parti iktidarları ile kadınların sivil toplum katılımları arasında olumsuz bir ilişki mevcuttur. Sivil topluma katılım endeksinin amacı, herhangi bir ülkede kadınların değişim sürecinin aktörlerinden biri olup olmadığının açığa çıkarılmasıdır. Bu bağlamda bu endekste, kadınların tartışma özgürlüğüne sahip olup olmadığı, sivil toplum kuruluşlarına katılım sağlayabilmeleri ve kadınların kamusal alanda etkileşim kurmalarının bir yolu olan kadınların basında temsili gibi durumlar dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla Model 3’ten elde edilen sonuçlar, iktidarda bir popülist partinin olduğu ülkelerde kadınların bu ve benzeri haklarının negatif yönlü etkilendiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu modelde bağımlı değişkenin bir yıllık gecikmeli değeri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Buna karşın modelde yer alan kontrol değişkenlerin tamamının istatistiksel olarak anlamsız olduğu tespit edilmiştir.

Model 4 iktidardaki popülist partilerin kadınların siyasi güçlenme endeksinin alt boyutlarından biri olan kadınların siyasete katılımı endeksine odaklanmaktadır. Bu modelden elde edilen sonuçlar çalışmanın üçüncü sorusunu cevaplamaktadır. Bu modelde ana bağımsız değişken olan iktidardaki popülist parti değişkeni negatif ve istatistiksel olarak %10 düzeyinde anlamlıdır. Başka bir ifadeyle modelden elde edilen sonuçlara göre küresel ölçekte popülist partilerin iktidardaki varlıkları, kadınların siyasi katılımlarını olumsuz etkilemektedir. Siyasete katılım endeksi, kadınların güç dağılımında erkeklerle eşit paya sahip olması gerektiği düşüncesi temelinde oluşturulmuştur. Bu bağlamda elde edilen sonuçları başka bir şekilde ifade etmek gerekirse popülist partilerin iktidardaki varlıkları, kadınların güç dağılımında erkekler ile eşit paya sahip olma hakları ve yasamadaki varlıkları gibi kadınların siyasete katılımları üzerine olumsuz bir etki yaratmaktadır.

Çalışmanın ampirik kısmında yer alan modeller birlikte değerlendirildiğinde yapılan istatistiksel analizlerin çalışmanın ana argümanını güçlü bir şekilde doğruladığı görülmektedir. Bu bağlamda elde edilen bulgulardan küresel ölçekte popülist siyasi partilerin iktidardaki varlıklarının kadınların güçlenmesini olumsuz etkilediği sonucuna varılmaktadır. Çalışmadan elde edilen en temel bulgu olan bu bulgu, günümüzde dünya siyasetinin yarısını oluşturan popülist aktörlerin iktidardaki varlıklarının yine küresel ölçekte kadın haklarında negatif bir etki yaptığı şeklinde okunmalıdır.

Bununla beraber çalışma, popülist iktidarların olumsuz etkisinin kadınların siyasi güçlenme endeksini oluşturan üç alt indeks için de geçerli olduğu, popülist iktidarların kadınların hem temel haklarını hem sivil katılımlarını hem de siyasi katılımlarını olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Model 2, model 3 ve model 4 birlikte değerlendirildiğinde, popülist iktidarların kadınların temel hakları üzerine daha fazla olumsuz etkisi olduğu görülmektedir. Bunun nedeni model 2’den elde edilen sonuçlarda popülist iktidar partisi değişkenine ait katsayının Model 3 ve 4’e nazaran daha yüksek hesaplanmasıdır. Bununla birlikte Model 3 ve Model 4’ten elde edilen katsayılar değerlendirildiğinde popülist iktidarların, kadınların sivil topluma katılımları ve kadınların siyasete katılımları üzerine olumsuz etkisinin oldukça yakın olduğu dikkat çekmektedir. Buna karşın popülist iktidarların kadınların sivil topluma katılımlarını, kadınların siyasete katılımlarından daha fazla etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda popülist iktidar partilerinin kadınların güçlenmesinin alt boyutları üzerine olumsuz etkileri genel olarak değerlendirildiğinde en büyük etkinin kadınların temel hakları üzerine olduğu, en düşük etkinin ise kadınların siyasete katılımları üzerine olduğu söylenebilir.

Son dönemde hem akademisyenler arasında hem de gazeteciler arasında popülist siyasi aktörlerin kadın haklarını olumsuz etkilediği ve toplumsal cinsiyet karşıtı olduklarına dair yapılan tartışmalar, bu kavramlar arasındaki ilişkiyi teorik olarak ortaya koyan ve ampirik olarak ele alan çalışmaları değerli hale getirmektedir. Bu çalışmanın araştırma sorularının ve elde edilen bulgularının gelecekte yapılacak olan araştırmalara kaynaklık edeceği düşünülmektedir. Çalışmada, popülizm ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet ilişkisinin teorik boyutları arz ve talep yönü ile

sistematik olarak açığa çıkarılmış ve söz konusu ilişkinin varlığı istatistiksel olarak test edilerek doğrulanmıştır. Bu bağlamda çalışma, çalışmadan elde edilen ampirik bulgular aracılığıyla, popülizm ile kadın hakları arasındaki ilişkiye dair literatürde daha önce ortaya konulan ve çoğunlukla anektodal bilgiye dayanan argümanlara sağlam bir ampirik temel sağlamaktadır.

Popülizmin doğası gereği sahip olduğu özellikler popülist siyasi aktörlerin kadın hakları ve toplumsal cinsiyet algı ve politikalarının şekillendirilmesinde önemli bir etkidir. Dolayısıyla zamansal ve bağlamsal olarak popülist siyasi aktörlerin kadın hakları ve toplumsal cinsiyet algı ve politikalarını etkileyen pek çok değişken bulunmaktadır. İleride yapılacak çalışmaların popülist partilerin kadın hakları ve toplumsal cinsiyet yaklaşımlarının hem arz hem de talep yönleri ile ilgili farklı boyutlara odaklanması, günümüz siyasetinin önemli bir unsuru olan popülizmin kadın hakları ve toplumsal cinsiyet ile ilişkisinin boyutlarını açığa çıkarması için önemlidir. Popülist siyasi aktörlerin kadın hakları ve toplumsal cinsiyet yaklaşımları üzerine yapılan çalışmaların kapsam olarak sınırlı olması, yeni çalışmalar için bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Popülist siyasi partilerin ve siyasi aktörlerin kadın hakları ve toplumsal cinsiyet konularına yaklaşımları ve bunları etkileyen faktörlerin incelenmesinin bu alandaki boşluğa önemli katkılar sunması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Abi-Hassan, Sahar (2017), "Populism and Gender", Kaltwasser, Taggart, Ostiguy (Der.), **The Oxford Handbook of Populism** 1. Baskı içinde (426-444), Oxford University Press, Oxford.
- Aguilera-Carnerero, Carmen ve Bàrbara Molas (2020) "The Spanish Right, COVID-19 and The 'Socio-Communism'", Tamir Bar-On ve Barbara Molas (Ed.), **Radical Right-Wing Responses to COVID-19**, Stuttgart: Ibidem.
- Akkerman Tjitske ve Anniken, Hagelund (2007), "'Women and Children First!' Anti-immigration Parties and Gender in Norway and the Netherlands", **Patterns of Prejudice**, 41 (2), 197–214.
- Akkerman, Tjitske (2012), "Comparing radical right parties in government: immigration and integration policies in nine countries (1996–2010)", **West European Politics**, 35 (3), 511–29.
- _____ (2015), "Gender and the radical right in Western Europe: a Comparative Analysis of Policy Agendas", **Patterns of Prejudice**, 49 (1-2), 37-60.
- Albertazzi, Daniele ve McDonnell Duncan (2008), **Twenty-First Century Populism**, Palgrave Macmillan, London.
- _____ (2016), **Populists in Power**, Routledge, New York.
- Alkire, Sabine, vd. (2013), The Women's Empowerment in Agriculture Index, **World Development**, 52, 71–91.
- Allcock, John B. (1971), "Populism: A Brief Biography", **Sociology**, 5(3): 371-387.
- Arat, Necla (1991), **Feminizmin ABCsi**, Simavi Yayınları, İstanbul.
- Armony, Victor (2005), "Populism and Neo-populism in Latin America", Paper Prepared for: After Neo-liberalism? Consequences for Citizenship, **Workshop in the Series Claiming Citizenship in the Americas**, Montréal.
- Aslanidis, Paris (2016), "Is Populism an Ideology? A Refutation and A New Perspective", **Political Studies**, 64(1S), 88-104.
- Atatürk, Mustafa Kemal (1959), **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, C. II, TİTE Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- Ateş, Kazım, (2020), "Teoriyle Pratik Arasında Latin Amerika'da Popülizm" Tanıl Bora (Ed.), **Dünyanın Ters Köşesi Latin Amerika: Tarih, Toplum, Kültür, İçinde** (155- 172), İletişim Yayınları: İstanbul.

- Ball, Terence (1999) "From 'Core' To 'Sore' Concepts: Ideological Innovation and Conceptual Change", **Journal of Political Ideologies**, 4(3): 391–6.
- Bardhan, Kalpana ve Klasen, Stephan (1999), "UNDP's Gender-Related Indices: a Critical Review", **World Development**, 27, 985–1010.
- Barr, Robert R. (2009), "Populists, Outsiders and Anti-Establishment Politics", **Party Politics**, 15(1): 29-48.
- Easton, Adam (8.11.2019), "Polish Election: Leader Targets Gay Rights as Threat to Society" **Bbc**, <https://www.bbc.com/news/world-europe-49904849>.
- Beck, Nathaniel ve Jonathan N. Katz (1995), "What To Do (And Not To Do) With Time-Series Cross-Section Data." **American Political Science Review**, 89(3), 634-647.
- Benschop, Marjolein (2002), **Rights and Reality: Are Women's Equal Rights to Land, Housing and Property Implemented in East Africa?**, Nairobi: UN- HABITAT.
- Berktaş, Fatmagül (2009), "Feminist Teorinin Önemli Bir Alanı: Cinsellik", Şeyda Öztürk (Ed.), **Cogito Feminizm**, 5. Baskı, *İçinde* (57-73), Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- _____ (2019), "Kadınlar Doğaya Sahip Çıkıyor", Emet Değirmenci (Ed.), **Doğa ve Kadın: Ekolojik Dönüşümde Feminist Tartışmalar**, *İçinde* (17-21), Kadav Yayınları, İstanbul.
- _____ (2022), **Tarihin Cinsiyeti**, 7. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul.
- Beteta, Hanny C. (2006), "What is Missing in Measures of Women's Empowerment?" **Journal of Human Development**, 7(2), 221–241.
- Betz, Hans-Georg (1994), **Radical Right-Wing Populism in Western Europe**, New York: St Martin's Press.
- Betz, Hans-Georg, and Carol Johnson (2004) "Against The Current-stemming The Tide: The Nostalgic Ideology of the Contemporary Radical Populist Right" **Journal of Political Ideologies**, 9(3) 311-327.
- Betz, Hans-Georg and Susi Meret (2009), "Revisiting Lepanto: The Political Mobilization Against Islam in Contemporary Western Europe", **Patterns of Prejudice**, 43 (3–4), 313–34.
- Boatright, Robert G. ve Sperling, Valerie S. (2020), **Trumping Politics As Usual: Masculinity, Misogyny, and the 2016 Elections**, New York: Oxford University Press.
- Bora, Aksu (2011), **Feminizm Kendi Arasında**, 1. Baskı, Ayizi Yayınları, Ankara.
- Braun, Yvonne A. ve Dreiling, Michael C. (2010), "From Developmentalism To The HIV/AIDS Crisis: The amplification of Women's Rights in Lesotho", **International Feminist Journal of Politics**, 12(3), 464–483.

- Bryson, Valeria (2003), **Feminist Politika Teorisi** (Çev. Aylin Gülaşık), 1. Baskı, Phoenix Yayınları, Ankara.
- Göksel, Burhan, (1984), “Atatürk ve Kadın Hakları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 1, 213-235.
- Burroway, Rebekah (2012), “A Cross-national Analysis of Sex-Specific HIV Prevalence Rates and Women’s Access to Property, Land, and Loans in Developing Countries”, **International Journal of Sociology**, 42 (2), 47–67.
- Cammack, Paul (2000), “The Resurgence of Populism in Latin America,” **Bulletin of Latin American Research**, 19(2), 149–61.
- Canovan, Margaret (1981), **Populism**, Hartcourt Brace Javonovich New York.
- _____ (1999), “Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy”, **Political Studies**, 47 (1), 2–16.
- _____ (2002), “Taking Politics to the People: Populism as the Ideology of Democracy”, Y.Meny ve Y. Surel (Ed.) **Democracies and the Populist Challenge**, içinde (25-44) New York: Palgrave Macmillan.
- _____ (2005), **The People**, Cambridge: Polity Press.
- Center For Systemic Peace, “The Polity Project” <https://www.systemicpeace.org/polityproject.html>.
- Cengiz, Feyda Sayan (2010), “Bir “Yeni Sosyal Hareket” Olarak Türkiye’de 1980 Sonrası Feminist Hareket: Değerler Değişimi mi Alternatif Dinamikler mi?”, Bertil E. Oder, Deniz Yüksek, Fatoş Gökşen, Hülya Şimşek (Ed.), **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Eşitlikler Mücadeleleri Kazanımları**, İçinde (120-180), 1. Baskı, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Chafetz, Jane S. (1990), **Gender equity: An Integrated Theory of Stability and Change**. Newbury Park, CA: SAGE.
- Charmes, Jacques ve Wieringa, Saskia (2003), “Measuring Women’s Empowerment: An Assessment of the Gender-Related Development Index and the Gender Empowerment Measure”, **Journal of Human Development**, 4(3), 419–435.
- Cheibub, Jose Antonio, vd. (2010), “Democracy and Dictatorship Revisited.” **Public Choice**, 143 (1), 67–101.
- Cingranelli, David L. ve Richards, David L. (2010), “The Cingranelli and Richards (CIRI) Human Rights Data Project”, **Human Rights Quarterly**, 2(2), 401–424.
- Cingranelli, David vd. (2014), “The CIRI Human Rights Dataset”. <<http://www.humanrightsdata.com>>. Version 2014.04.14.

- Coffe, Hilde (2019), "Gender, Gendered Personality Traits and Radical Right Populist Voting", **Politics**, 39 (2): 170-85.
- Connell, Robert W. (2005), "Change Among the Gatekeepers: Men, Masculinities, and Gender Equality in the Global Arena" **Signs: Journal of Women in Culture and Society**, 30(3), 1801-1825.
- Conniff, Michael L. (1999), "Introduction", **Populism in Latin America**, Michael L. Conniff (Der.), *İçinde* (1-21), University of Alabama Press, Tuscaloosa.
- Coppedge, Michael (1997), "A Classification of Latin American Political Parties", **Kellogg, University of Notre Dame, Working Paper No. 244**.
- Cyfer, Ingrid (2018), "The Witch is Loose: Protests against Judith Butler's Visit to Brazil in Light of Her Reflections on Ethics, Politics and Vulnerability ", **Cadernos Pagu**, 53.
- Çaha, Ömer (1996), **Sivil Kadın, Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın**, (Çev. Ertan Özensel), Vadi Yayınları, Ankara.
- Çakı, Caner ve Topbaş Hasan, (2018), "Almanya İçin Alternatif Partisi’nin Göçmen Karşıtı Propaganda Faaliyetlerini 2017 Alman Federal Seçimleri Üzerinden Okumak", **Erciyes İletişim Dergisi**, 5(4), 59-74.
- Çakır, Serpil (2019), **Erkek Kulübünde Siyaset**, (Genişletilmiş Birinci Baskı), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- _____ (2021), "Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi", H. Birsen Örs (Ed.), **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, *İçinde* (415-475), 11. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- De Beauvoir, Simone (1993), **Kadın "İkinci Cins"**, (Çev. Bertan Onaran), 7. Baskı, Payel Yayınları, İstanbul.
- De La Torre, Carlos (2000), **Populist Seduction in Latin America**, Ohio University Press, Athens.
- De Lange, Sarah L. ve Liza M. Mügge (2015), "Gender and Right-Wing Populism in the Low Countries: Ideological Variations Across Parties and Time", **Patterns of Prejudice**, 49(1-2), 61-80.
- De Lange, Sarah L. (2012) "New Alliances: Why Mainstream Parties Govern with Radical Right-Wing Populist Parties", **Political Studies**, 60 (4), 899–918.
- Donovan, Josephine (2021), **Feminist Teori Entelektüel Gelenekler**, (Çev. Aksu Bora vd.), 14. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Doyle, David (2011), "The Legitimacy of Political Institutions: Explaining Contemporary Populism in Latin America", **Comparative Political Studies**, 44(11), 1447-1473.

- Eatwell, Roger (2002), 'The Rebirth of Right-Wing Charisma? The Cases of Jean-Marie Le Pen and Vladimir Zhirinovsky', **Totalitarian Movements and Political Religions**, (3), 1–23.
- Emiroğlu, Atiye (2022), "1923 ve 1960 arası Türkiye’de Kadın Hakları ve Türk Kadınının Edindiği Hakları Kullanmaları", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 24(3), 1186-1198.
- Engels, Frederick (2010), **The Origin of the Family, Private Property and the State**, Penguin.
- Freedman Michael (2017), "After the Brexit Referendum: Revisiting Populism as an Ideology", **Journal of Political Ideologies** 22(1), 1–11.
- _____ (1996), **Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach**. Oxford: Oxford University Press.
- Friedan, Betty (1983), **Kadınlığın Gizemi**, (Çev. Tahire Mertoğlu), E Yayınları, İstanbul
- Genç, Merve (2019), **Kadınlar Arası Bir Güçlenme Alanı Olarak Güzellik; Youtube Güzellik Kanalları Örneği** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Genç, Özlem (2011), Ortaçağ Avrupa’sında Kadın”, Altan Çetin (Ed.), **Ortaçağda Kadın, İçinde** (241-296), Lotus Yayınevi, Ankara.
- Germani, Gino (1978), **Authoritarianism, Fascism and National Populism**, New Brunswick: NJ: Transaction Books.
- Givens, Terri E. (2004), "The Radical Right Gender Gap", **Comparative Political Studies**, 37 (1), 30–54.
- Gwiazda, Anna (2021) "Right-wing Populism and Feminist Politics: The case of Law and Justice in Poland" **International Political Science Review** 42(5) 580-595.
- Hackney, Sheldon (1971), "Introduction", **Populism: The Critical Issues**, Sheldon Hackley (Der.), Little, Brown, Boston, 7-22.
- Hanmer, Lucia ve Klugman, Jeni (2016), "Exploring Women’s Agency and Empowerment in Developing Countries: Where do we Stand?" **Feminist Economics**, 22(1), 237–263.
- Harteveld, Eelco vd. (2015), "The Gender Gap in Populist Radical-Right Voting: Examining the Demand Side in Western and Eastern Europe", **Patterns of Prejudice**, 49 (1-2), 103-134.
- Hashemi, Syed M. ve Schuler, Ruth R. (1993), Defining and Studying Empowerment of Women: A Research Note from Bangladesh”, **Arlington, Virginia: JSI Working Paper, No: 3**.
- Hawkins, Kirk A. (2009), "Is Chávez Populist? Measuring Populist Discourse in Comparative Perspective", **Comparative Political Studies**, 42(8), 1040-1067.
- _____ (2010), **Venezuela’s Chavismo and Populism in Comparative Perspective**, Cambridge University Press, New York.

- Hawkins, Kirk A., vd. (2019), “Measuring Populist Discourse: The Global Populism Database”, **EPSA Annual Conference**, Belfast, UK, 20-22.
- Heinisch, Reinhard (2003), “Success in Opposition-Failure in Government: Explaining the Performance of Right-Wing Populist Parties in Public Office”, **West European Politics**, 26(3), 91-130.
- Heywood, Andrew (2021), **Siyasi İdeolojiler**, (Çev. Prof. Dr. Levent Köker), 14. Baskı, Felix Kitap, Ankara.
- _____ (2022), **Siyaset**, (Çev. Prof. Dr. Nasuh Uslu), 24. Baskı, Felix Kitap, Ankara.
- Hirata, Helena vd. (2015), **Eleştirel Feminizm Sözlüğü**, (Çev. Gülnur Acar-Savran), 1. Baskı, Dipnot Yayınlar, Ankara.
- Hooks, Bell (2016), **Feminizm Herkes İçin Tutkulu Politika**, Bgst Yayınları, İstanbul.
- Immerzeel, Tim (2015), **Voting for a Change: The Democratic Lure of Populist Radical Right Parties in Voting Behaviour**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Utrecht University, ICS.
- Immerzeel, Tim vd. (2015), “Explaining the Gender Gap in Radical Right Voting: A Cross-National Investigation in 12 Western European Countries”, **Comparative European Politics**, 13(2), 263–286.
- Ionescu Ghita ve Gellner Ernest (1969), **Populism; Its Meaning and National Characteristics**, London.
- İlter, Emel ve Bulut, Alper T. (2020), “Türk Siyasetinde Kadının Niteliksel Temsili: Meclis Faaliyetleri Üzerinden Sayısal Bir Analiz”, **SİYASAL: Journal of Political Sciences**, 29(1), 165-188.
- Jagers, Jan ve Walgrave, Stefaan (2007), “Populism as Political Communication Style: an Empirical Study of Political Parties” Discourse in Belgium”, **European Journal of Political Research**, 46, 319-345.
- Kabeer, Naila (1999), “Resources, Agency, Achievements: Reflections on the Measurements of Women’s Empowerment”, **Development and Change**, 30, 435–464.
- Kantola, Johanna ve Emanuela Lombardo (2021), "Strategies of Right Populists in Opposing Gender Equality in a Polarized European Parliament.", **International Political Science Review** 42(5) 565-57.
- Kaul, Nitasha (2021), “The Misogyny of Authoritarians Contemporary Democracies”, **International Studies Review**, 1619-1645.
- Kayhan, Fatma (1999), **Feminizm**, BDS Yayınları, İstanbul.

- Kenny, Paul D. (2017), **Populism and Patronage: why populists win elections in India, Asia, and Beyond**, Oxford University Press.
- _____ (2020), "The Enemy of the People": Populists and Press Freedom", **Political Research Quarterly**, 73(2), 261-275.
- Kerr, Judith (1993), **Ours by Right: Women's Rights as Human Rights**, London: Zed Books.
- Kessel, Stijn Van (2011), "Explaining the Electoral Performance of Populist Parties: The Netherlands as a Case Study", **Perspectives on European Politics and Society**, 12(1), 68- 88.
- Kılıç, Latife Kırbaçoğlu (2013), "Başlangıçtan Günümüze Türklerde Kadın ve Kadın Eğitimi, **Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi**, 4(20), 121-142.
- Kıvrak Köroğlu, Esin (2020), "Farklı Popülizm Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 39, 73-87.
- Kishor, Sunita (2000), Empowerment of Women in Egypt and Links to the Survival and Health of Their infants, H. Presse ve G. Sen (Ed.), **Women's empowerment and demographic processes: Moving beyond Cairo**, New York: Oxford University Press.
- Kitschelt, Herbert (2013) "**Dataset of the Democratic Accountability and Linkages Project (DALP)**" Duke University, <https://sites.duke.edu/democracy-linkage/data/>.
- Klasen, Stephan ve Schuler, Dana (2011), "Reforming the Gender-Related Development Index and the Gender Empowerment Measure: Implementing Some Specific Proposals", **Feminist Economics**, 1, 1-30.
- Knight, Alan (1998), "Populism and Neo-Populism in Latin America, Especially Mexico", **Journal of Latin American Studies**, 30(2), 223-248.
- Koç, Akif Kemal (2018), "İngiliz ve Amerikan Devrimlerine Fransız Devrimi Üzerinden Bir Bakış", **Liberal Düşünce Dergisi**, 23 (91), 53-72.
- Korolczuk, Elzbieta ve Graff, Agnieszka (2018), "Gender as "Ebola from Brussels": The anticolonial frame and the rise of illiberal populism", **Signs: Journal of Women in Culture & Society**, 43(4), 797-821.
- Kováts, Eszter (2018), "Questioning Consensuses: Right-wing Populism, Anti-populism, and the Threat of 'Gender Ideology'." **Sociological Research Online** 23(2), 528-538.
- Krook, Mona L. (2006), "Reforming Representation: The Diffusion of Candidate Gender Quotas Worldwide", **Politics and Gender**, 2(3), 303-327.
- Kyle, Jaros, ve Meyer, B. (2020), "High tide? Populism in Power, 1990-2020", <https://www.institute.global/insights/politics-and-governance/high-tide-populism-power-1990-2020> (20.05.2023).

- Laclau, Ernesto (1977), "Towards a Theory of Populism", E. Laclau (Ed.), **Politics and Ideology in Marxist Theory**, London: New Left Books.
- _____ (2005), **On Populist Reason**, London: Verso.
- Landman, Todd ve Carvalho, Edzia (2009), **Measuring Human Rights**, London: Routledge.
- Liebowitz, Dera J. ve Zwingel, Susan (2014), "Gender Equality Oversimplified: Using CEDAW to Counter the Measurement Obsession", **International Studies Review**, 16(3), 362–389.
- Lipset, Seymor M. (1960), **Political Man: The Social Bases of Politics**, New York: Anchor.
- Lloyd, John (2003), **The Closing of the European Gates? The New Parties of Europe**, The Political Quartely Publishing, Oxford.
- Long, J. Scott, ve Jeremy Freese (2006), **Regression Models for Categorical Dependent Variables Using Stata**, Stata press.
- MacKinnon, A. Catharine (2020), **Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru** (Çev.Türkan Yöney, Sabir Yücesoy), 3. Baskı, Metis yayınları, İstanbul.
- Mahmud, Simeen vd. (2012), "Measurement of Women's Empowerment in Rural Bangladesh" **World Development**, 40(3), 610–619.
- Mair, Peter (2002), "Populist Democracy vs Party Democracy" Yves Meny ve Yves Surel (Ed.), **Democracies and the Populist Challenge**, *İçinde* (81-98), New York: Palgrave Macmillan.
- Malhotra, Anju vd. (2002), **Measuring Women's Empowerment as a Variable in International Development**, Washington D. C: World Bank.
- Marion Löffler vd. (2020), "Political Masculinities and Populism", **NORMA**, 15:1, 1-9.
- Mény, Yves, and Yves Surel (Ed.) (2002), **Democracies and the populist challenge**. London: Palgrave Macmillan UK.
- Meret, Susi (2015), Charismatic Female Leadership and Gender: Pia Kjaersgaard and the Danish People's Party, **Patterns of Prejudice**, 49:1-2, 81-102.
- Meret, Susi vd. (2017), "Men's parties with women leaders. A comparative study of right-wing populist leaders Pia Kjaersgaard, Siv Jensen, and Marine Le Pen". G. Lazaridis, ve G. Campani (Ed.), **Understanding the Populist Shift: Othering in a Europe in Crisis**, *İçinde* (122–149). London: Routledge.
- Meret, Susi and Birte Siim (2012) "Gender, Populism and Politics of Belonging: Discourses of Right-Wing Populist Parties in Denmark, Norway and Austria", Birte Siim ve Monika Mokre (Ed.), **Negotiating Gender and Diversity in an Emergent European Public Sphere**, *İçinde* (78-96), Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan.
- Michel, Andree (1993), **Feminizm**, (Çev. Şirin Tekeli), İletişim Yayınları, İstanbul.

- Millett, Kate (1973), **Cinsel Politika**, (Çev. Seçkin Payel), Payel Yayınlar, İstanbul.
- Mitchell, Juliet (1998), “Kadın ve eşitlik”, Juliet Mitchell, ve Ann Oakley (Ed.), **Kadın ve Eşitlik, İçinde** (23-46), Pencere Yayınları, İstanbul.
- _____ (2021), **Kadınlık Durumu**, (Çev. Gülseli İnal vd.), 1. Baskı, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Moffit, Benjamin (2020), **Popülizmin Küresel Yükselişi Performans, Siyasi Üslup ve Temsil**, Çev. Onur Özgür, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Moghissi, Haideh (1994), **Populism and Feminism in Iran**, Basingstoke: Macmillan, Women’s Studies at York.
- Morgan, Kimberly J. (2017) “Gender, Right-wing Populism, and Immigrant Integration Policies in France, 1989–2012”, **West European Politics**, 40(4), 887-906.
- Mudde, Cas ve Kaltwasser, Cristóbal R (2012), “Populism and (Liberal) Democracy: a Framework for Analysis”, Cas Mudde (Ed.), **Populism in Europe and the Americas: Threat or corrective for democracy, İçinde** (1-26), Cambridge: Cambridge University Press.
- _____ (2015) “Vox Populi or Vox Masculini? Populism and Gender in Northern Europe and South America”, **Patterns of Prejudice**, 49 (1-2), 16-36.
- _____ (2019), **Popülizm Kısa Bir Giriş**, (Çev: S. Erdem Türközü), Nika Yayınları, Ankara.
- Mudde, Cas (2004), “The Populist Zeitgeist”, **Government and Opposition**, 541- 563.
- _____ (2010), “The Populist Radical Right: A Pathological Normalcy”, **West European Politics**, 33(6), 1167-1186
- _____ (2021), “Populism in Europe: And Illiberal Democratic Response to Undemocratic Liberalism (The Government and Opposition/Leonard Schapiro Lecture 2019)”, **Government and Opposition**, 56, 577-597.
- _____ (2007), **Populist Radical Right Parties in Europe**, Cambridge University Press, Cambridge.
- _____ (2017), “Populism: An Ideational Approach”, Kaltwasser, Taggart, Ostiguy (Der.), **The Oxford Handbook of Populism** 1. Baskı içinde (36-53), Oxford University Press, Oxford
- Müller, Jan-Werner (2017), **Popülizm Nedir?**, (Çev. Onur Yıldız), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Negiz, Nilüfer ve Üçer Nilay (2012), “Yerel Siyasette Seçil(e)meyen Kadın: 2004-2009 Mart Seçimleri Düzleminde Analitik Bir İnceleme”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, 21(2), 1-23.

- Norocel, Ov Cristian (2010), "Constructing Radical Right Populist Resistance: Metaphors of Heterosexist Masculinities and the Family Question in Sweden", **NORMA: Nordic Journal for Masculinity Studies**, 5(2), 169–83.
- _____ (2013), "“Give us back Sweden!” A Feminist Reading of the (Re)Interpretations of the Folkhem Conceptual Metaphor in Swedish Radical Right Populist Discourse", **NORA: Nordic Journal of Feminist and Gender Research**, 21(1), 4–20.
- Notz, Gisela (2018), **Feminizm**, (Çev. Sinem Derya Çetinkaya), 2. Baskı, Phoenix Yayınları, Ankara.
- Oakley, Ann (1972), **Sex, Gender and Society**, Gower Publishing Company Limited, United Kingdom.
- Ostiguy, Pierre (2017), "Populism: a Socio-cultural Approach", Kaltwasser, Taggart, Ostiguy (Der.), **Oxford Handbook of Populism**, Oxford University Press, Oxford.
- Panizza, Francisco (2005), **Populism and the Mirror of Democracy**, Verso, London-New York.
- Pauwels, Teun (2011), "Measuring Populism: A Quantitative Text Analysis of Party Literature in Belgium", **Journal of Elections**, 21(1), 97-119.
- Pemstein, Daniel vd. (2015), "Evaluating and Improving Item Response Theory Models for Cross-National Expert Surveys", **Varieties of Democracy Institute Working Paper**, 1, 1-55.
- Phillips, Anne (1995), **The Politics of Presence**, New York: Oxford University Press.
- Pippa, Norris (2005), **Radical Right: Voters and Parties in the Electoral Market**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Plümper, Thomas vd. (2005), "Panel Data Analysis in Comparative Politics: Linking Method to Theory." **European Journal of Political Research**, 44(2), 327-354.
- Pop-Eleches, Grigore (2009), **From Economic Crisis to Reform: IMF Programs in Latin America and Eastern Europe**, Princeton, NJ:Princeton University Press.
- Pytlas, B. ve Kossack, O. (2015), "Lighting the Fuse: the Impact of Radical Right Parties on Party Competition in Central and Eastern Europe", M. Minkenberk (Ed.), **Transforming the Transformation?: The East European Radical Right in the Political Process**, Routledge.
- Resmî Gazete, (21.06.1934), Sayı: 2733, <https://resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf> , (23.11.2022).
- Resmî Gazete, (14.04.1930), Sayı: 1471, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf>, (23.11.2022).
- Rocheft, Florence (2022), **Feminizmler Tarihi** (Çev. Özlem Altun), 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul.

- Rooduijn, Matthijs (2009), **The Concept of Populism in Comparative Research. A double Operationalization Strategy of Generalization and Particularization**, Nijmegen: Politicogenetmaal.
- _____ (2013), **A Populist Zeitgeist? The Impact of Populism on Parties, Media and the Public in Western Europe**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Amsterdam.
- Ross, Michael L. (2001), "Does Oil Hinder Democracy?", **World Politics**, 53(3), 325-361.
- _____ (2008) "Oil, Islam, and Women", **American Political Science Review**, 102(1), 107-123.
- Rydgren, Jens (2005), "Is Extreme Right-Wing Populism Contagious? Explaining the Emergence of a New Party Family" **European Journal of Political Research**, 44(3) 413-437.
- Saresma, Tuija (2018), "Gender populism: three cases of Finns party actors' traditionalist anti-feminism" U. Kovala vd. (Ed.), **Populism on the loose, İçinde** (177-200). Jyväskylä yliopisto. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisu.
- Sartori, Giovanni (1970), "Concept Misformation in Comparative Politics" **American political science review** 64(4), 033-1053.
- Schüler, Dana (2006), "The Uses and Misuses of the Gender-Related Development Index and Gender Empowerment Measure: A Review of the Literature", **Journal of Human Development**, 7(2), 161–181.
- Sevim, Ayşe (2005), **Feminizm**, İnsan Yayınları, İstanbul
- Smith, Bonnie G. (2022), **Kadın Çalışmaları Temeller**, (Çev. Özde Çakmak), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Spierings, Niels ve Andrej Zaslove (2015), "Gendering the Vote for Populist Radical-Right Parties", **Patterns of Prejudice**, 49(1-2), 135-162.
- _____ (2017) Gender, Populist Attitudes, and Voting: Explaining the Gender Gap in Voting for Populist Radical Right and Populist Radical Left Parties, **West European Politics**, 40(4), 821-847.
- Stanley, Ben (2008), "The Thin Ideology of Populism", **Journal of Political Ideologies**, 13(1), 95-110.
- Stavrakakis, Yannis (2004), "Antinomies of Formalism: Laclau's Theory of Populism and the Lessons from Religious Populism in Greece", **Journal of Political Ideologies**, 9(3), 253-267.
- Stefanie, Mayer vd. (2014) "Intersections and Inconsistencies. Framing Gender in Right-Wing Populist Discourses in Austria", **NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research**, 22(4), 250-266.

- Sundström, Aksel vd. (2017), “Women’s Political Empowerment: A New Global index, 1900–2012”, **World Development**, 94, 321-335.
- Syed, Jawad (2010), Reconstructing Gender Empowerment, **Women’s Studies International Forum**, 33(3), 283–294.
- Taggart, Paul (1995), “New Populist Parties in Western Europe”, **West European Politics**, 18(1), 34–51.
- _____ (2000), **Populism**, Buckingham: Open University Press.
- _____ (2003), **The Populist Turn in the Politics of the New Europe**, Nashville.
<https://aei.pitt.edu/2962/>
- Taguieff, P. A. (1995), Political Science Confronts Populism: From a Conceptual Mirage to a Real Problem, **Telos**, 1995(103), 9-43.
- Tahincioğlu, Nazlıcan Dilan (2020), “Avrupa’daki Sağ Popülist Partilerin Göçmen Karşısı Söylemleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Kırıkkaleli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 4(2).
- Tekeli, Şirin (1982), **Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat**, Birikim Yayınları, İstanbul.
- _____ (2017), **Feminizmi Düşünmek**. Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Tong, Rosemarie ve Botts, Tina Fernandes (2021), **Feminist Düşünce Kapsamlı Bir Giriş** (Çev. Beyza Sumer Aydaş), 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Toprak, Zafer (1994), “Türkiye’de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkasından Kadınlar Birliği Kongresine 1923-1935”, **Kadın Araştırmaları Dergisi**, 2, 802-1455.
- Towns, A. (2010), **Women and States: Norms and Hierarchies in International Society**, New York, NY: Cambridge University Press.
- Tulga, Feyza (1992), **Başka Dillerden Aylık Çeviri Dergisi**, içinde (18-22), 5, Belge Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: IV, İçtima: IV,
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c015/tbmm04015064.pdf>,
(12.11.2022).
- URL, “Brazil election: A disinformatic machine in full swing” (27.09.22)
https://www.lemonde.fr/en/international/article/2022/09/27/brazil-election-a-disinformation-machine-in-full-swing_5998322_4.html (21.06.2023).
- UNDP (2004), **Human Development Report: Cultural Liberty in Today’s Diverse World**, New York: Oxford University Press.

- _____ (2013), **Technical Notes to the Human Development Report 2013. The Rise of the South. Human Progress in a Diverse World**. New York: UNDP.
- _____ (2014), **Human Development Report. Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience**. New York: UNDP.
- _____ (2015), **Gender Inequality Index (GII)**, <<http://hdr.undp.org/en/faq-page/gender-inequality-index-gii#t294n117>>.
- Van Zoonen, Liesbet (1998), “One of the Girls?: The Changing Gender of Journalism”, C. Carter, G. Branston, ve S. Allan (Ed.), **News, Gender and Power, İçinde** (33–46), London and New York: Routledge.
- Von Beyme, (1996) “Right-wing Extremism in Post-war Europe”, **West European Politics** 11(2): 1–18.
- Welzel, Chistian (2013), **Freedom Rising Human Empowerment and the Quest for Emancipation**, Cambridge: Cambridge University Press.
- Weyland Kurt (1999), “Neoliberal Populism in Latin America and Eastern Europe”, **Comparative Politics** 31(4), 379- 401.
- _____ (2001), “Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics”, **Comparative Politics**, 34(1), 1-22.
- Wondreys, Jakub ve Cas Mudde (2020), “Victims of the Pandemic? European Far-Right Parties and Covid-19” **Nationalities Papers**, 1-18.
- Yarar, Ayşe (2022), “Meksika Devrimi ve Kadın Hakları”, **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 57, 211-233.
- Yıldırım, Tefik Murat ve Alper Tolga Bulut (2022), "Gendered Perceptions of Personality Traits, Policy Stereotypes, and Support for Right-Wing Populist Parties: Lessons from Turkey." **Social Politics: International Studies in Gender, State and Society**, 30(1), 290-315.
- Zaslove, Andrej (2004), “Closing the Door? The Ideology and Impact of Radical Right Populism on Immigration Policy in Austria and Italy”, **Journal of Political Ideologies**, 9(1), 99-118.
- Zúquete, José Pedro (2008) ‘The European Extreme-Right and Islam: New Directions?’, **Journal of Political Ideologies**, 13(3), 321–44.

ÖZGEÇMİŞ

2004 yılında Ecole Raymond Poincare'yi; 2007 yılında Yusufeli Halit Paşa İlköğretim Okulu'nu; 2011 yılında Erzurum (Anadolu) Lisesi'ni; 2016 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi – İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. 2018 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programını tamamladı. 2018 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda doktora programına başladı.

SAĞLAM, evli olup İngilizce ve Fransızca bilmektedir.